

PART-A (Question No. 1)
ANUVADA (OR) TRANSLATION

1. विवरत्नानि

1. धन्वन्तरिः क्षपणकामरसिंहशङ्कु-
वेतालभट्टगप्तिर्कालिदासाः ।
ख्यातो वराहमिहिरः नृपते: सभायां
रत्नानि वै वररुचिर्व विक्रमस्य ॥
“(1) धन्वन्तरि (2) क्षपणका (3) अमरसिंहशङ्कु (4) श्री शंकु पंडितु (5) वेताल भट्टगप्ति (6) कालिदास (7) वराहमिहिर (8) वररुचि विक्रमस्य विक्रमादिपुण्ड्री नृपते: सभायां रत्नानि वै वररुचिर्व विक्रमस्य ॥
- (1) Dhanwantari (2) Kshapanaka (3) Amarasimha Kavi (4) Sri Sanku (5) Vetala Bhatta (6) Ghata Karpara (7) Kalidasa (8) Varaha Mihira (9) Vararuchi these nine poets like Nine Gems are entering the court of Vikramaditya.
2. कथिपण्डितसमागमेच्छुकः सहसा समुपैति विक्रमः । कविपंडित नवागमेच्छुकः सहसा समुपैति विक्रमः ।
अठणस्तिभिर्दिलिखितः किरणैस्सङ्कृत एति भासुरः ॥ अरुणस्त्रिमितारिद्युतिः किरणैस्सङ्कृत एति भासुरः ॥
कवि पंडितुलमु उंदर्ग कलालने कल्पुकं विक्रमादिपुण्ड्री वारु युक्तुप्रैषे वच्चुमुन्नारु. अदि एतुनना चिक्कुमु चिल्लुन्नेतुवंति (पार्गाट्टुन्नेतुवंति) सुरुद्युदु तन किरणमुलत् प्रकाशितुच्चुमुन्नेतु उंदेनु.
“King Vikramaditya marches ahead just like the rising sun in the east with reddish rays, dispelling traces of darkness. He is very much eager to meet the scholars and poets.”
3. शरीरमाद्य ऊलु धर्मसाधनं त्रिदोषहीना तनुराद्यवासना ।
घृतादिशूल्यं पुनरज्जमाशनं प्रयाति गृज्ञः सहसा यमालयम् ॥
करिरमाद्यौ ऊलु धर्मसाधनं त्रिदोषहीना तनुराद्यवासना ।
मृग्यादि शुष्णुं पुनरयत्तमाशनं प्रयाति गृज्ञौ न वैष्णवा युवराजयम् ॥
२. दर्पकार्यं साधनावृत्तेन करिर अर्कग्र्यौ अतिमुत्त्वां वात, पित्त, कफमुलने दोषात्तयमुलु लेनि करिरम्ब
अर्कग्र्यपंतमेन शरिरमुग चेष्टवलेनु. नैयु चेमुदलगुनवी लेनेतुवंति भोजनमें कृत्तमु भोजनमवी चेष्टवलेनु.
किंद मीद अकार्यादरुदु युवालयानिकि शेषाणु।
If any one has to carry out any work in life, health is the wealth to be taken care of. One can maintain good health only by enjoying vigorous and balanced food void of bad elements. The Human body is very essential to carry out any acitivity. One should be free from disceases of wind, bile and phlegm. The food should be in general free from ghee and other fatty oils. The one who is gluttonous (over eating) shall definitely go to doom.”
4. गङ्गाजलेषु विलुरन्तु पठन्तु वेदान् ध्यायन्तु किञ्चिदध्य भान्तु तपःक्रियाभिः ।
देवाशमन्तु विरमन्तु अवात्तथापि त्वदध्यानश्व्याहृदयेषु विभो न सुकिः ॥
गोऽश्वम् विलरन्तु वेदान् ध्यान्तु किंचिदध्य भान्तु तपःक्रियाभिः ।
देवाप्रपञ्चसु विरमन्तु श्वात्तथापि त्वदध्यान्तु ध्यान्तु विलरन्तु तपःक्रियाभिः ॥

ఓ ప్రభు! ప్రతిత గంగాజలములో స్నానమచ్చరించురుగాక నిరంతరం వేదముయి పరింతుముగాక, ధ్యానచెట్టులగుదురుగాక. తపః క్రియారులు నిరంతరం నిర్మలించుదురుగాక, దేవతలను సమప్రారించుగాక, తెరా వరమంచుదురుగాక, అయినప్పటిక భగవంతుని హృదయము నందు నిరపటరం ధ్యావించాలి ధారణ ముక్త ఎక్కుతిక?

"Oh King - one may have a holy dip in the river ganges often. He may recite vedic chants! May meditate with reverence! Let them perform penances, sacrifices and follow vedic rituals! Bow down to Gods or maynot! Unless one unceasently contemplates on Lord Supreme, no one may have salvation, do they!"

5. యస్య జ్ఞానదయాసింధోరగాథస్యానయా గ్రూణా: | యస్య జ్ఞానదయాసింధోరగాథస్యానమా గీతా: |
సెవ్యతామాకథో ధీరా సాశ్రియై చామృతాయా చ. || సేవ్యతామష్క్యో ధీరా ప్రతిర్మి చామృతాముచ్చ. ||

"భగవంతులు జ్ఞాన, దయ, సముద్రుడు, అంతలేని ఆనంతగుణ సంపన్ముఖు. ధీరులు సంపదుకేసం, ఆమృతశ్శుం కీరిం, మంగళముల కాఱకు ఆ భగవంతుని సేవించుగాక!"

"Lord Supreme is the very ocean of knowledge and mercy. His traits are uncountable. Those who are wise, shall serve ardently, the Lord, for riches, best bodings and eternity!

6. దేవానాభిదమామనితి మునయః క్రాన్తం క్రాత్ము చాక్షుష. దేవానాభివహమున్ని మునయః క్రాంతం క్రతుంచాత్మవం రాద్రోపిదముభాకృతవ్యాతికరే స్వామై యిభక్తం ద్విధా. | రుధ్రేషిదము మాకృత వ్యక్తికర ల్యాంసీ రాతక్తం ద్విధా. | బ్రైగుణయోద్వయమభా లోకయదితినానాసం దృశ్యయతే క్రిసుకోణ్ణమతులోక చదితం పాపారంం వ్యశ్యాతే. | నాటచం భిబరుచేంజనరయ బంధుధాయికం సమారాథనమ్ || వాట్టం చిన్నురుచేచ్ఛన్ను బంధుధాచ్ఛేకం సమాధిం. || మహార్యులు యాగములను కశ్యకు కవ్వదేవిగాను ప్రచారంతునువిగసు, వేద స్వారూపములుగ కౌనియాచుప్పారు. కంపుక్యారుకు తన కశిరంలో సిగళాగం ఉమాదేవికిచ్చి రెంచుగా విదిశాయాడు. సత్య, తమో, తజ్ఞగుణాల్యాత్మకమైన జగత్తు అనేక విధములు కవ్వడుచుప్పాడి. కానీ విభిన్న మహాప్రిత్యములు: గల జనులకు నాట్యము బహువిరములుగా మనుపుటిక ఏకరూపంగ ఆదరించు చున్నారు" -

"Our ancient sages sang the glory of Vedas in the light of penances, so that the Supreme is identified by one and all. Lord Siva gave away half of his frame to his spouse, Uma. As a result, the entire mortal and celestial creation appear to be a blending of three trains - Sathwa, Rajas and Thamas. But the school of dance, an excellent mean of salvation and God's sacrifice; even though multi faceted, on lookers are equally pleased and enjoy the spirit.

7. క్షిప్ర ప్రసాదయతి సమాప్తి కోపి తాని క్రిప్రం ప్రసాదయతి సంత్రమి కోపి తాని
కాంబ్లాముఖాని రెతివిశ్వాకోపితాని. | కాంత్రాముఖాని రతివిగ్రహా కోపితాని:
తత్కాపథయనితి పథికామలదాసరఖయనితి: | ఉత్సంతయత్తి పథికాంజల ధాస్యానంతి:
శోకాంబిపర్వధయతి తద్వయనితాసుఖయనితి: | శోకాంబి పర్వయతి తద్వయనితాప్యానంతి:
ఉత్కృత కోపితాని. అను ప్రదం రెందు పొదుముల యంద్ల చెప్పుబడింది. దానిని (1) కోపితాని. ఆని (2) కాంబ్లామి లని పిదిస్తున్కోవాలి.

పరప సమయమందు ('కోపితాని') కోపమును పొందిన (అలిగిన) ప్రీ ముఖములను ('కాపి') ఏవ్వరో ఒకరు ('అని') ఆ అలిగిన శ్రీ ముఖములను వెంటనే ఆనందింప చేయగలదు. (ఉక్కుడ ముఖటిషారం చివరి నాలుగుక్కరములు, రెండప పొదంలో చివరి నాలుగుక్కరములు కోపితాని ఒక్కటి కాని ఇర్చం చెప్పుబడినప్పుడు మొదటి పొదంలో 'క: + అపి', 'తాని' అని విధరీయాలి. రెందప పాదానికి చెప్పేటప్పుటిక "రరి. లిగ్రహా)కోపితాని" అని ఒక పదంగ చెప్పాలి - దీనినే యమి మందురు.)

ఈక మూదు వాలును పొడాలలో చివరి వాలుగుర్కలములు ఉన్నటే “(స్వసంత:)”, “(స్వసంత:)” ప్రయోగంత; బాటపొరులన్న మేఘముట్టు తప్ప గ్రెనలటో క్లారీషపట్టుటము. వాలుగు పారంలోని లినకి వాలుగుర్కలములు కూడ (వైశాఖ+అసంతః = వనితల యుండు ఇంతులేని ఈకమును ఐంపాందించుట్టవీ) ఒక్కటి. కానీ లభ్యమే వేరు.

Yamaka is the particular figure of speech where a word or phrase is repeated producing different meaning by a typical decomposition of the syllables.

He recited a sloka (verse) from his poetry. He explained a word कोपितानि breaking up in two ways कोपितानि and कः + अपि + तानि (some one pacify an angry woman). Similarly he cited one more, in which स्वनन्तः: (1) (तासु + अनन्तः:) (2) सु + अनन्तः: is repeated with a conjunction and without conjunction. Thus he won the appreciation of all.

8. वेदा हि यज्ञार्थनभिप्रवृत्ताः कालानुपूर्वी विहिताश्च यज्ञाः ।
तस्मादिदं कालचिधानशास्त्रं यो ज्योतिषं वेद स वेद विद्याम् ॥
वेदा हि यज्ञार्थमधिप्रकृतः कालानुपूर्वी विहिताश्च यज्ञाः ।
तस्मादिदर्थं कालविधान रात्र్మం व्याज्यतिष्ठం वेद న వेद विद्यాం ॥

यజ్ఞముల నిర్వహణ కోసం వేదములున్నావి. యజ్ఞంయాలు, త్రయులు, పూజలు కాలానుగుణంగ నిర్మయపుషుడును. కాలానుగుణంగ యజ్ఞయాగ ప్రతాలము నిర్వయించేదే కాలవిధాన రాత్ర్మం. దానిని శ్యాతిషాస్త్రంగా తెలుసుకో. అటుపంటి జ్యుతికాప్తి విర్యు తెలిసిన వాచే వెంటితుడు.

Vedas are meant for performing penances vows and austerities. The sacrifices and other austerities are specified according to time and circumstances. So the sastra which is specified according to time is called astrology. (Astrology decides the time table of proceedings): So he is the scholar who knows the science of astrology.

9. ओकल्याणग్రూणावहं सिपुहरे द్రुःस्वप्नदोषापहं
गङ्गास्त्रాनविशेषपుण्यफలदं गౌदానతుల्यं नृणाम् ।
आయువృజ్ఞదములమं శుభకరं సంతానసమయదं
గాంధార్మస్తు సాధన రాముచిత పథాఙ్గమాకార్యతామ् ॥
సమస్త సంఘములను కలిగించునది, శత్రువులను శాగాభునది, రూప్యపుషేషములు పొగ్గిట్టునది, గంగాజల ప్రాన్వములనఁ కర్మిన పుణ్యఫలాన్ని యుచ్ఛునటువంటిది, గౌదావముతో సమాప్తినది, కయుమును పైంచునది, శుభమునది, సత్యంణావమును కలించునది, సమస్త సత్యరూలను అచరించుకు సాధనము అయినట్టుపంటిది పంచాంగ శ్రవణము. కనుక ఉద్దృతి ఆకర్షింపుము.

Listening to recitation of Panchanga helps develop good qualities, removes enemies and evil dreams, gives punyas taking bath in holy river ganges. It is as equal punya (merit) as donation of cow (Godaanaphalam). And also increasing health and longevity.

10. यद्यपि बहుनాధిషే तथాపి पర పుత్రాచాకరणम् ।
ఏయజని: శాజనో సామ్రాత శాకల శాకలా సక్రత శాక్రత ॥
ఇక్కుమురి సుష్మృత లవెక జాస్త్రాలు తరివినా, చదవకపోయినప్పటికి శరపాలేదు. కానీ వ్యాకరణాస్త్రం తప్పుటుండా చదవాలి.
ఎందుకంట (హ్రాకరణం తెలియకోతే) 'స్వయము'లకు 'శ్యాజము'లకు తెలూ తేకుండా పోతుంది.
(స్వయము) స్వయములు = తమాలు, (శాజన) శ్యాజములు = కుక్కల గుంపు. అలాగే సకలం (సకలం) = సమస్తం, (శాకలం) సకలం = ముక్కలు, (శాక్రత) సకలం = ఒకసోరి, (శాక్రత) శక్కలు = మాంప వేశము, వీటికి ఉచ్చారణ లోపంత అధ్యాత్మ మార్పిలు కలుపుతాయి.

ఇక మూడు శాలుగు పొదాలలో చివరి నాటుగ్కరములు ఉక్కెప్ప "స్వనంతః" , "ప్రసంతః" స్వసంత బాటపొరులను మేఘములు తమ గ్రూపలలో ఉప్పుకపెయిచును, నాటుగవ పైరంలోని చివరి నాటుగ్కరములూ కూడ (వినితాసు+లనంతః = వనితల యుండు అంతులేని కోమ్మును పెంపాంచించుచుస్తారి) ఉక్కెస్తి, కానీ అధ్యమే చేయ.

Yainaka is the particular figure of speech where a word or phrase is repeated producing different meaning by a typical decomposition of the syllables.

He recited a sloka (verse) from his poetry. He explained a word कोपितानि breaking up in two ways कोपितानि and कः + अपि + तानि (some one pacify an angry woman). Similarly he cited one more, in which रवनन्तः (1) (तासु + अनन्तः) (2) सु + अनन्तः is repeated with a conjunction and without conjunction. Thus he won the appreciation of all.

8. वेदा हि यज्ञार्थमभिप्रसूताः कालानुपूर्वा विहिताक्ष यज्ञाः ।

तस्मादिदं कालयिधानशास्त्रं यो ज्योतिषं वेद स वेद विद्याभ् ॥

वेदा चां युद్ధమత్తిప్రకృతః, कालసుష్టార్య वిచారణ్యాయः ।

तस్మैकृతదం కాలవిధాన శాస్త్రం యోజ్యతిషం వేద స వేద విద్యాం ॥

యుద్ధముల విరుద్ధమా కొసం వేదములున్నారి. యుజ్యయాగాలు, త్రాలు, పూజలు కాలసుగుణంగ నీర్ద్యయింపలడును.

కాలసుగుణంగ యుజ్యయాగ ప్రతాలను నీర్ద్యయించేదే కాలవిధాన శాస్త్రం. దానిని జ్యోతిషశాస్త్రంగా తెలుసుకో. తటుంటి

జ్యోతిషశాస్త్ర విద్య తెలిసిన వాడే పుడితుడు.

Vedas are meant for performing penances vows and austerities. The sacrifices and other austerities are specified according to time and circumstances. So the sastra which is specified according to time is called astrology. (Astrology decides the time table of proceedings). So he is the scholar who knows the science of astrology.

9. श्रीकल्याणगుणावहं रिपुहरं दుःख्यन्दोषापहं

श్రీकల్యాణగుణం రిపుహరం దుఃఖ్యప్రుద్ధాపహం

गङ్గాస్మానवిశోషపుణ్యఫలద్ గోదానతుల్యं కృణాభః ।

గంగాశ్మాన విశోష పుణ్య ఫలదం గోదానకుల్యం స్వాం ।

ఆశ్చుర్వీఛ్యదముతం శుభకరం సంతానసమప్రదే

అయుర్వ్యుదిద ముత్తమం పుష్టకరం సంతాన పంపత్తురం

గాలాకర్మసు సాయం సముచితం పశ్చామాకణ్యతామ् ॥ పానకర్మసు సాధనం సముచితం పంచాంగ పాఠర్థతాం ॥

పమస్త సధ్యంములను కలిగించునది, శత్రువులను తోగిట్టునది, దుఃఖ్యప్రుషములు లోగిట్టునది, గోభిల స్వానులు

వలన కలిన వుంపులూన్ని యుద్ధములువంచిది; గోదానములే సమానమైనది, అయుర్ముఖును పెరచునది, బుట్టెన్నునది,

పత్తుంటమును కల్పించునది. పమస్త సంక్షర్యలను ఆవరించుటకు పాఠనము అయినటువంటిది పంచాంగ శ్రవణము.

కనుక త్రిప్తి ఆక్రూంపుము.

Listening to recitation of Panichanga helps develop good qualities, removes enemies and evil dreams, gives punyas taking bath in holy river ganges. It is as equal punya (merit) as donation of cow (Godanaphalam). And also increasing health and longevity.

10. अद्यपि वहुनाथीषे तथापि पठ पुत्रव्याकरणम् ।

యద్వైత బహుసాధు పై తటాపి పఠ ప్రతప్యాకరణం ।

सంబంధితాని మాభూత సకలం శకలం సక్కుత్ శక్కుత్ ॥

స్వయం శ్యాలవే ప్రాభూత పకలం కకలం సంక్షర్య శక్కత్ ॥

మి కుమారు మామ్య తప్పక శాస్త్రాలు వచ్చినా, చదవకచ్చియినప్పటికి వరహాలేదు. కాని వ్యాకరణాప్రాప్తి తప్పకండా చదవాలి.

ఎందుకంటే (వ్యాకరణం తెలియకచిత్) 'వ్యజను'లకు 'శ్యాజను'లకు తేడా లేకుండా పోలుంది.

(సంబంధితాని) ప్రయాములు = తమపారు; (శకలాని) శ్యాజనులు = కుక్కల గుంపు. అటగే నకలం (సకలం) = పమస్తం,

(శకలాని) కకలం = ముక్కు; (సక్కుత్) ప్రక్కుత్ = ఒకసారి, (శక్కుత్) శక్కుత్ = మాండ విశేషం. వీటికి ఉచ్చారణ లోపంతో

అర్థాట మారి ఉన్నద్దులు కలుగుతాయి.

I wrote a verse dictating my son - "My dear, whether you study all works of literature or not, you must learn grammar. Otherwise you tumble down in talking and conveying correct meaning and sense for the syllables. He cited the words శక్తి and సక్తి, స్వాజన and శాజన. He explained how the spelling, intonation, modulation lose sense when wrongly dealt."

11. లేచ వ్యాకరణమేతి పితరు జ భాసర తార్కిక
దూసాత్మాహృతితో గత్తతి పునశ్చాలివచ్ఛాల్దసాత् । దూర్భార్థంతువితెవ గహ్వతి ప్రవశ్యండాలవశ్యందస్త ।
మీమాంసానిపుణి నపుసకమితి జాత్తా నిస్సాదయి మీమాంసానిపుణి నపుంసకమితి జ్ఞత్త్వ నిష్టాదయ ॥
కాబ్యాలఙ్గారఙ్గమేయ కాబితాకంయా వృణితే స్వయమ్ ॥ కావ్యాంశార జ్ఞమేష కవితాక్వా వృణితస్యయం ॥
శాత్త్వయం : - పెట్టిమాపుల కెసం ఒకపారికవితా ఉన్నము నీకు ఎవరంటే డుష్టం, ఏటువంటి వరుళ్ళి కేరుపుహ్వత అని
అటీగారు అప్పుడు అ కవితా కన్న యిలా చెప్పింది -

ప్రాక్తరళాశ్రమం తలిషిన వానిని పరించను. తప్పిప్పులు చెప్పేదు కాబట్టి తంద్రిత్త సమానం. తర్వాత్తజ్ఞులు కేట్టుకొను.
ప్రంచుకంటే ప్రామాణిబద్ధులై పుంటాదు కనుక అప్పుతో సమానం; వేదపండితుడు ఎప్పుడూ యాగాలలో దూరంగ త్రంటాదు
కాబట్టి నాకు అతడు చంచాలుచు. మీమాంసకున్న (మీమాంస = ప్రాచిన విచారం) (అన్ని అనుమాతే కాబట్టి) నేను
నపుంసకునిగా బావిస్తును - పాపిత్య కవ్య అలంకారములు తలిసిన వారినే అంటే వమణ్ణరమంతునే నేను పరిష్కారిసు
అని అన్నాడట.

I never accept a grammarian as husband because I treat him as father, who always suggests corrections. A master in the field of logic, is like a brother, who always abides by regulations. Vedic Pandit is always engrossed in holy fire sacrifices, so I keep him away as an outcaste. Meemamsaka shall be always meaning minutely, who always suspects, so I treat him as enmouch (neither a male or female). I always like to win the hand of a poet, who is wellversed in figures of speech and poetic calibre."

12. యస్య షష్ఠి చతుర్थీ చ విహస్య చ విహాయ చ । రుష్య పష్టి చక్కు చ విహస్య చ విహాయ చ ।
అం కథం ద్వితీయాస్యాత ద్వితీయాస్యామహం కథమ్ ॥ అం కథం ద్వితీయాప్త్యుత ద్వితీయాస్యామహం కథం ॥
శాత్త్వయం : - ఎవరిడ్కం "ల్యాప్" (ల్యాప) అంతమున్న అవ్యాయ పదాలను "విహస్య", "విహాయ" (విహస్య, విహాయ)
శాస్త్రాలను షష్టి విభక్తిగ, చతుర్థి విభక్తిగా భావించి ఉలాగే "అహం" "కథం" పదాలను ద్వితీయావిభక్తిగా భావించి చెప్పాడ,
అటుపంచి ప్రాక్తరళ భాసుష్మాన్యమికి, నేనెలా భార్యను కావాలని కేరుకుంటాను? కనుక ప్రాక్తరళం తలియని వానిని
సెప్పిపుచును.

It so happened, during a conversation prior to fixing of a match, the bride was taken aback when, the groom replied her questions due to lack of knowledge in grammar. He took the word విహస్య as equivalent to రామస్య, the sixth declension విహాయ as Fourth, and కథం as second. The bride commented - "I don't want to marry him, who is quite ignorant of grammar and hence no proper skill in communication and conversation."

(Question No. 2)

ససందర్భవాక్యాని : (Annotations: సందర్భ సమాఖ్యలు)

1. శ్రద్ధకవైశమ్పాయనయి: సంభాషణమ्

- బాణబ్రాహ్మి:

1. కర్తా మహాశచయాణమ्, ఆహర్తా క్రతునామ्, ఆదర్శః సర్వశాస్త్రాణమ् ।

కవిపరిచయః :- ఈ వాక్యము “శ్రద్ధక వైశంపాయనయో: సంభాషణమ్” అను మా-శ్రద్ధము నుండి గ్రూపించబడినది. ఈ శ్రద్ధ భాగమును “భాజమహాకవి” రచించిన “కాదంబరి” అను గద్యభాగము నుండి గ్రూపించబడినది - చిలుక ఇన్నము పొందిన వైశంపాయనుడు, శ్రద్ధక మహారాజుతో తన పూర్వజన్మ ప్రాతింతమును తెలుపును.

సందర్భః :- శ్రద్ధక మహారాజు గాప్యదనమును, విశేషములను వర్ణించు సందర్భములోనిచ్చి వాక్యము.

ఆచారః :- శ్రద్ధక మహారాజు పర్వతాలక్షణ సంకోచితుడు. అధ్యుత కార్యములెన్నో దేశినపాడు. అపేక యాగములను విర్మించినపాడు. పట్టు ఉప్పుములను చదుపుకున్నారు అని అర్థము.

కవిపరిచయః : This sentence is taken from our lesson “శ్రద్ధకవైశమ్పాయనయి: సంభాషణమ్”.

This lesson is extracted from “కాదమ్బరి” written by Mahakavi “వాణి”.

సందర్భః : The poet narrates the greatness and good qualities of king “Sudraka”.

ఆచారః : King Sudraka was a worker of wonders and performer of sacrifices, a mirror of moral law.

2. సర్వరణ్ణా చౌదధిరియ దేవో భాజనమ् ఇతి ।

కవిపరిచయః :- Same as above 1.

సందర్భః :- మాతంగ కన్య రాజులైష్యుల మర్యాదన్న శ్రద్ధక మహారాజకి సమస్కరించి పంచరణామైన చిలుకు చూపించుచూ, ఇంచిపో వైశంపాయనుడని సమస్త కళల యందు వేర్పరి అని చెప్పి, యా విఠగ పత్రిన సందర్భములోనిచ్చి వాక్యము.

ఆచారః :- ఈ రాజు యాచి భూలోక రత్నం, వంకీరి, రత్నాలన్నీ సముద్రములోనిపే. అలాగే యా భూలోక రత్నము కూడా ఏకు (చందవలసినదే) చెందినపే. అందుక నీకు యిచ్చుటకు వచ్చికిని.

కవిపరిచయః : Same as above 1.

సందర్భః : A Chaudala maiden, taking a Parrot which is tied in acse, entered in to the court of king Sudraka; she says that the Parrot name was Vysampayana, master in all arts. Handering over to king Sudraka, spoke to him like this.

ఆచారః : This Parrot is the master in all arts, and gem of the whole earth and in the thought “that treasures belong to you, as pearls to the ocean.” I bought this Parrot to your feet.

3. श्रुता भवद्विरस्य विहङ्गमस्य स्पष्टता वर्णाच्चारणे, स्वरे च मधुरसा ।

L.A.S.

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- विलुक कुर्मिकालुनि दूड़त्रु आति विनयमुगा शुद्रक मुहूराजावि उत्तरकल्पमु देष्युत्तु अस्त्रप्रियोक्तु
ए मुश्लिमु विरि राजा तन द्रुष्टानमुवालित्युन कुमारपालित्युले प्रथा न संदर्भमुलो निदि वाक्यमु.

आवः :- "विलुक डूगा विलुक कुचुरल एंत वृष्टमुगा-मुव्वुरी. वृष्टरं एंत मुधुरंगा मुव्वुरे कदा!"

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- The parrot standing before the King, raising his right foot uttered the words "All hail" recited to the king in a song perfectly. Having heard this; the being addressed his minister "Kumara Palita". In this context the king Sudraka says this.

आवः :- You have heard the birds clear enunciation (pronunciation) of consonants and the sweetness of his intonation (voice).

4. आस्तां तावत्सर्वमेवेदम्, अपनयतु जः कुत्तुलम् ।

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- कंठ्युकि दृष्टंप्रेष्ट्युनमुने विलुकले शुन्नप्रेसामुलु मुहिंचि राजा दृष्टकु लिलिकावन्न्युमु. इ संदर्भमुल
शुद्रक मुहूराजा विलुकले प्रथा न संदर्भमुलो निदि वाक्यमु.

आवः :- धाविकेंगानी, हालीवि कासेप्पु आपिवेयि, नाकु. नाला कुत्तुलंगा य्युर्वुरी. तारि नुंचि वै क्वेंट्टु चेष्टु
ना कुत्तुलमुनु ओगिल्लुमु.

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- Vaisampayana has been bathed and fed, and is brought by the portress to the King Sudraka. In this context Sudraka says to the parrot,

आवः :- "Let all this cease for a while, Do you remove our curiosity. Tell us from the very begining the whole history of your birth".

5. कम ते माता ? कस्ते पिता ? कथं वेदानाभागमः ?

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- विलुक येकु (व्रेकंपायुनि येकु) फूर्झ वृग्गांतमुनु विवरेनवेदी कुत्तुलमुले शुद्रक
मुहूराजा अलिनि अदिगिन संदर्भमुलो निदि वाक्यमु.

आवः :- "नि छलि एक्य? नि तंक्ति एक्य? निकु ए विठंग वेदालु वृद्धिवै. वास्तुलले तपिचयमु एल
क्विरिंदि?"

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- The king Sudraka desired to know that birth history of the Parrot (Vaisampayana). Out of curiosity says to the Parrot. (On this context he says this sentence).

आवः :- Who were your father and mother? How came theme attainment of the Vedas?

6. किं स जीर्णशबरः भवन्तं नापश्यत् ? यदा भवान् तत्त्वामूलमगच्छत् ।

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- विलुक चेत्रिन् कक्षन् आश्रुर्द्धमूले विंश्टुन् शास्त्रक महाराजः चिलुकम् प्रश्नस्तुन् नंददर्शमूलोन्दि
प्राक्षम्.

आवः :- मह्ये देहै वेदैष वेदैष

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- On hearing the story of the Parrot, king Sudraka astonished and asked the parrot. On the context he asked the Parrot:

आवः :- What! has that old Sabara not seen you? When you approached the Jamala tree?

7. अतिकृपणः खल्चनी प्राणः ।

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- वैसंपायनसुदु (विलुक) तत्त्वामूलमूलम् शास्त्रक महाराजां वैष्णवे वैष्णवोक्ताव्य भरिष्य
भूतुमुत्तुन्तुन्तु बाधके वैष्णव मुख्यत्वी.

आवः :- नाकोनं वा नान् चनिष्ठेऽनीं नीं नान् भूतिमुन्नाम्. वैष्णवो तत्त्वे तत्त्वे तत्त्वे तत्त्वे तत्त्वे तत्त्वे
तत्त्वे तत्त्वे तत्त्वे तत्त्वे तत्त्वे तत्त्वे - जीवां एवं तदेत्यदि अनि भावम्.

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- Vaisampayana says to the king Sudraka. He describes the horrible condition of him when his father was dead.

आवः :- What ever horrible condition may be - living beings never lose hope on life, I am selfish; hard to the core and ungrateful one.

8. विज्ञं दीनावस्थायां रिथतं मा दृष्ट्वा तेजं सह भवानुनेराशमं नीतवान् ।

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- वैशंपायनसुदु (विलुक) तत्त्वामूलमूलम् शास्त्रक महाराजां चेष्ट्वा अदीलो तत्त्वामूलमूलम्
वैष्णवो तत्त्वे तत्त्वे

आवः :- “जाजारि” उमरुत्तेन “चरितकमरुत्तु” उमुत्तेन वैष्णवो दीनावस्थाः नुन् नन् चाचि तत्त्वे तत्त्वे
नन् नन् कुड अर्थमुम्मेनकु उन्नेन वैष्णव.

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- The Parrot Vaisampayana narrates his horrible condition (past birth story) to the king Sudraka.

आवः :- Even in my horrible condition, Haritha Kumar son of sage Jabali took me to his heritage.

९. सर्वमेव देवीभिः स्वयं करतलोपनीयमानम् अभूतायते ।

कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- शुद्रक मुहूरा चिलुक्ते “अ०तःतु र०लै विद्वा यज्ञवृन् अज्ञातं उपकाश्वा?” अवृ अद्यग्ग चिलुक राज्ञि एव्युन र०द्व०लै चिलि.

आवः :- अ०रै व॒द्व॒र्मुल॒नील॒नै श॒स्का॒श्वा॒नै॒ राज्ञि॑ तम॑ देवुलै॑ तेच्छ॒व॒व॒नै॒ अ॒म्य॒त॒ं ल॒ग॒ श॒ंद॒र॒य॑।
कविपरिचयः :- Same as above 1.

सन्दर्भः :- King asked Vaisampayana “Have you eaten food sufficient to your taste? In this context Vaisampayana says to King as above.”

आवः :- For everything brought by the queens with their own hands turns to ambrosia.

३३. ३४. ३५

Grammar

Question No. 3 and 6

शब्दाः

I. अथोनिर्दिष्टानां शब्दानां तत्तत् लिङ्गं विभक्ति वचनशब्दरूपाणि लिखत ।

1) जलमुक्तु	2) वर्णभः	3) मरुते	4) भगवता
5) भवति	6) राजानम्	7) गुणीनां	8) नरिन
9) विद्वांसौ	10) मनसा	11) अस्मात्	12) यूयम्

	शब्दम्	लिङ्गं	विभक्ति	वचनम्
1) जलमुक्तु	जलमुक्	पुं	सप्तमी	बहु वचनम्
2) वर्णभः	वाक्	स्त्री	तृतीया	बहु वचनम्
3) मरुते	मरुत्	पुं	चतुर्थी	एक वचनम्
4) भगवता	भगवत्	पुं	तृतीया	एक वचनम्
5) भवति	भवत्	पुं	सप्तमी	एक वचनम्
6) राजानम्	राजन्	पुं	द्वितीया	एक वचनम्
7) गुणीनां	गुणिन्	पुं	षष्ठी	बहु वचनम्
8) नरिन	नारीन्	नुपर्सक	सप्तमी	एक वचनम्
9) विद्वांसौ	विद्वस्	पुं	प्रथमा / द्वितीया	द्वि वचनम्
10) मनसा	मनस्	नपुर्सक	तृतीया	एक वचनम्
11) अस्मात्	अस्मद्	त्रिषुलिङ्गेषु समानः	पञ्चमी	बहु वचनम्
12) यूयम्	युष्मद्	त्रिषुलिङ्गेषु समानः	प्रथमा	बहु वचनम्

ససంఖ్యాక్యాని : (Annotations: సంచర్య సహితవాయాలు)

1. ప్రయత్నితో ప్రకృతిహితాయ పార్థివ:

- కలిదాస:

సమిష్టమాంక రథ

"ప్రవర్తలం ప్రకృతి శాశాయ ప్రార్థిత;" అను పొల్చుగము మహాకవి కాళిధాను దుంబిన "ఆరైభ్రాంత వాహన్లలక్ష" అను సాటకంలోని "సమ్మాంకం" సుండి గ్రహింపజీవినది.

సంఘర్షితమాచ మారలి తిసికని పచ్చన రథముపై దుష్యంయుదు వెర్రియ్యిముకుని గొఱమును సుంఖారించును, బంగులకై గంపుయ చేసిన సమ్మానము మారలి ఎంత పాగిదినిపు రాజు అయ్యది దేవింయుపి ప్రభావచేంగాని రన్, భూజాపరముగాదు, అసూయదు ఏంత్కము పొర్కులుట సూర్యప్రభావము. రలన గదా అని సమ్మాంచును, ఇట్ల రాజు యెంక్కు ఇవికర్తనిశ్శ్రము సూర్యతము హోమసూచుటాచలము పైనున్న కశ్యపప్రజాపతిని జామటకై కంఠతడపి నిరీక్షించుట ఆ సమయమునకే సిద్ధమహముని (కరణులి) చూచును అవరాజిత ప్రవ్రాంతము అపరాజిత అనునది చెతికి ఉట్టపటిన ఒక రక్కలై, జాతక్కు సముద్రమును ప్రసారించినాడు, తర్లిదండ్రులు దానుదణ్డు ఇతడులెవ్వన క్రంద రథిన రిని రాకిన పది సెర్విష్ట్కుటాటు చేయుచేసి, సిద్ధమముడు బింబాటు వీల్కిల్లా ఆదుచుంటగా ఇది జారిపోవును. అనెని అల్లరిని మామ్మిటికు లాపసికస్వాక్షేరిక ముక్కులు చేసి సమిత పామ్మును, తిసుకొ చెయ్యటకు అత్మమానికి కెళ్లను, ఇంతలో సిరహపు పీల్ల రంగులను లెక్కిపెట్టుచున్న అతపిని నిప్పారించుటకు, మునిదర్శమయునకై నిరీక్షించుటాజును రాచిసి పిలివి ఈ పీల్లవానిని సింపొజెరపిష్టము నుండి లేలగింపుని కొడును. రాజు ఈట్లే గాని దేసి సిద్ధమమునుని స్వర్యాచే సిఖ్యమునలినయించును, లాపసికస్వేకలు ఉన్ని రక్కలై బ్రైసిసినా జూటిసినికాని పచ్చి గాచ్చును. చారిట్టులు సిద్ధాంతపడుయురు, మరియు డాని మహిమము రాజు అయిగా ఇది సిద్ధమముగాకి లుప్పిచుచ్చి జామానిట్రిట ఇతరులు ముట్టుకస్సులో వారిని సహమైనటుచేయును తొమోహమొమొ పలుమార్పు చూచుటిచే అని దెహ్మాదురు, రాజు, రకుస్తులను, సిద్ధమమును గుర్తించి గ్రహించుటకు ఈ అపరాజిత ప్రవ్రాంతము ఆదితి క్వాప్తులు శిక్షణల అని దెహ్మాదురు, రాజు, రకుస్తులను, సిద్ధమమునుడు సిద్ధమాంత్రమ్యగాలను అఱమపాదగుటచే సిద్ధమములైపాడు. నికిల లోకమును యుష్మించుట వాంశ్రుదించుట, 3 సిద్ధమమునుడు సిద్ధమాంత్రమ్యగాలను అఱమపాదగుటచే సిద్ధమములైపాడు. భర్తిదంట్రుల పీర్మనుబ్రత్తి పోకలను ఒట్టి వరము. తన ప్రాతిష్టింతా ప్రాయముగా ఇంతలసు చూటలిఫ్పు, శసుంగలయు సానుమరి. ద్వారా తన శర్మ తన్న గుర్తించినట్లు విభూతులైయుచ్ఛి ప్రతిష్టాని, భూదమట్టుల రాజు, కూడా శశంకల పొరిప్రయమును కొనియార్థితాను చేసిన తప్పుల పిరముల మీచచి క్రమాచారు, శశంతములు సాంయర్పయ్యుట్లు ఇంతము కార్బోనుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. శశంతములు సాంయర్పయ్యుట్లు ఇంతము కార్బోనుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. వ్యక్తులు సాంయర్పయ్యుట్లుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. వ్యక్తులు సాంయర్పయ్యుట్లుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. వ్యక్తులు సాంయర్పయ్యుట్లుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. వ్యక్తులు సాంయర్పయ్యుట్లుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. వ్యక్తులు సాంయర్పయ్యుట్లుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. వ్యక్తులు సాంయర్పయ్యుట్లుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. వ్యక్తులు సాంయర్పయ్యుట్లుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును. వ్యక్తులు సాంయర్పయ్యుట్లుని దర్శను గుర్తించి గారవించి కశ్యపప్రజాపతి వ్యక్తుల వెళ్లు కథాంకులు ఇట్లును.

1. సురాసురణురు; సోఽగ్ర సపల్నీకరసపసచ్యతి ।

కవిపరిచయ: :- ఈ వాక్యము కవి కులగురువు రాజీవాస మహాకవి రచించిన “అభిష్కున శాశ్వతమ్” అను శాంతకశాస్త్రము నందలి “ప్రప్రమాంకం” లోని మా చార్యుభాగమైన “ప్రవత్తాం ప్రకృతి పేతాయి శార్ధివ” సుందర భ్రమింపబడినది.

సంఖ్య: :- ఇంద్రపైరథి మాతలి దుష్టంత మహారాజుని భూలోకానికి తిరిగి తీవీకాని వెళ్లునష్టుడు కుంద్యరారిలో కనబడిన “హాము కూటమును” పేరుగల తపస్సులను సిద్ధింప తయు “కింపురుష” పర్వతమును చూచి దుష్టంతునితో పరిషిన నందర్పు లోనిది వాక్యము.

భాష: :- సురాసురులకు తండ్రియైన కశ్యవ ప్రజాపతి లా హౌముకూట పర్వతమున భార్యతో కూదినవాడై తపస్స చేయుచుండు.

కవిపరిచయ: : This sentence is taken from the lesson “ప్రవర్తతా ప్రకృతిహితాయ పార్థిచ:” which is extracted from సాప్తమాఙ్గు of “Abhijnana Sakuntalam”. This Kavya is written by the great poet ‘Kalidasa’.

సంఖ్య: : After the battle with the demons, king Dushyanta seated in Indra's chariot with Matali the charioteer of Indra, starts on his journey towards the earth. On the way they have seen the mountain by name 'Hemakuta' in the Kimpurusha, the highest region for acquiring super natural power for the ascetics. Then **Matali says to the king Dushyanta**.

భాష: : Kashyapa Prajapati the father of the Gods and Asuras, practises penance on this, along with his wife.

2. తేన హైనతిక్రమణీయాని శ్రేయాంశి । ప్రదక్షిణీకృత్య భంగవంతా గంతుమిచ్ఛామి ।

కవిపరిచయ: :- మొదటి ధానివలా.

సంఖ్య: :- “సురాసురులకు తండ్రియైన కశ్యవ ప్రజాపతి భార్యతో కూడి హౌముకూటపర్వతమున తపస్స చేయుచున్నారని” మాతలి ద్వారా విని దుష్టంత మహారాజు అతనితోనిట్ల చెప్పిన పందర్పు లోనిది వాక్యం.

భాష: :- అక్షైనచో (ఆకారణము చేత) శ్రీయస్సులు (ఆశ్చేస్సులు) అతకమింపరానివి, జ్ఞానియైన ప్రజాపతికి ప్రదక్షిణం చేసి ఆశ్చేస్సులు తీవీకాని భూలోకానికి వెళ్లుటకు కోరుచున్నాను.

కవిపరిచయ: : As above 1.

సంఖ్య: : Having heard that Kashyapa Prajapati residing on Hemakuta mountain along with wife, by practising penance, the king Dushyanta says to Matali the charioteer of Indra.

భాష: : Well then, blessings ought not to be passed over. Having circumambulated his reverence, I wish to go ahead.

3. లక్షు విస్మయాదవలోకయామి । అహో తయోనిథినాం మహాతా ।

కవిపరిచయ: :- మొదటి ధానివలా

సంఖ్య: :- దుష్టంత మహారాజు, ఇంద్రపైరథసారథి మాతలి యిరువ్వులు హౌముకూట పర్వతము పందలి కశ్యవ ప్రజాపతి ఆశ్చేస్సులోనికి ప్రవేశించురు, ఆ నమయమున మాతలి మహార్యుల అశమమును దర్శించమని కోరగా, దుష్టంతుచు మాతలికి పరిషిన పందర్పులోనిది.

భాష: :- అశ్వర్థములో చూచున్నాను. మహార్యుల యొక్క గొప్పదనము ఎంతటదో కదా

కవిపరిచయ: : As above 1.

सन्दर्भः : Matahi the charioteer of Indra and king Dushyanta entered the mountain Hemakuta. Then Matahi asked Dushyanta to observe the hermitages of sages. On that context Dushyanta says to Matahi.

आवः : I am observing with astonishment. The power of sages is very great.

4. अभूमिरियमविनयस्य । को नु खल्येष निषिष्यते ।

कविपरिचयः :- मैंनुस्त्री दासी का।

सन्दर्भः :- लेवध्यांलोनि माटुला विनि ("असुवंति दुर्ज्ञर्याल वेत्यक्षक्तु") दुर्ज्ञांलुकु तन्त्रा उन्मानुष्णु पंदर्ध्यांलोनि वाक्यम्.

आवः :- इदि दुर्ज्ञर्यालय आचरितं प्रदेशम् कारु. एवक्षित्वा? आत्मा नियममुलन् (निषेधितं चुप्त्वा) अश्वित्वांम् यज्ञाद्.

कविपरिचयः : As above 1.

सन्दर्भः : Having heared the words behind the curtain (Do not do the rash thing) Dushyanta says to himself.

आवः : This is not a proper place for unruly conduct. Who possibly indeed is this one warded off?

5. उपरागान्ते शशिनः सनुपगता रोहिणी थोगम् ।

कविपरिचयः :- मैंनुस्त्री दासी का।

सन्दर्भः :- दुर्ज्ञांत मुहाराजा कुन्तुलन् चाचि गुरुपट्टुम्. तन प्रारपाटुकु प्राप्तुलुप्तुम् शोदि आमेत्ते चल्लुन् पंदर्ध्यांलोनि वाक्यम्.

आवः :- (प्रार्घ्यं अज्ञानंलो एद्युर्गा नुन्न निन्न विराकरणचित्तिनि. इन्नुदू झोपाच्चु त्रिया विन्न चांदित्तिनि) एक्षिनगा ग्रीष्माष्मामुक्ते पट्टुलक्ष्मी चंद्रमुरु त्रिप्रमालमु अयुव तरुवात रोपात्र योगमुलु चांदिनत्ते निन्न शोदगतित्ति.

कविपरिचयः : As above 1.

सन्दर्भः : Dushyanta remembered Sakuntala. He repented for his mistake in this context he spoke to Sakuntala.

आवः : Just as at the end of the eclipse Rohini has attained union with the moon. [I could not remember you though you stood before me due to ignorance. Now I am able to remember you as my ignorance has been dispelled.]

6. अजमपि शिरस्यन्धः क्षिप्तां धुनोत्यहिशङ्कया ।

कविपरिचयः :- वृद्ध दासी का.

सन्दर्भः :- दुर्ज्ञांत मुहाराजा कुन्तुल प्राप्तमुलकु नमुन्नरित्ति विन्न पंदर्ध्यांलोनि.

आवः :- (वृद्धीनां विरप्त्यन्दु वृलम्बालन् चुक्षेनिन्न नर्पत्तांत्ते भयवदि त्रिलगिंचुक्तुम् गृहि)

कविपरिचयः : As above 1.

सन्दर्भः : King Dushyanta prostrating at Sakuntala's feet, and spoke to her.

आवः : The blind man casts off even a garland thrown on his head fearing it to be a serpent.

7. आशीर्वान् ते योज्या चौलोनीयदृशी भव ।

कविपरिचयः :- १३ दानिहते.

सन्दर्भः :- उक्तं तत् मूर्ख च प्रवृत्तुलकु (अदिति कर्त्त्यपुरुष) नमुक्तु उपचारम्, अ नूनदर्शनलै, मूर्खेषु (कर्त्त्यपुरुष) उक्तं तत्त्वम् अर्कदिवं चेष्टा चर्यान् पूर्णदर्शनलै विद्.

आवः :- नेत्रे अर्कदिवं चेष्टा चर्यान् पूर्णदर्शनलै विद्।

कविपरिचयः :- As above 1.

सन्दर्भः :- Sakuntala offered salutation to Aditi & Kashyapa (Maricha). In this context Maricha blessed her as above.

आवः :- No other blessing is fit for you be you resembling the daughter of Pulumai i.e. Sachidevi (wife of Indra).

8. निमित्तानैभित्तिक्योरिये क्रमस्तवं प्रसादस्य पुरस्तु सम्पदः ।

कविपरिचयः :- १३ दानिहते.

सन्दर्भः :- मूर्खेषु (कर्त्त्यपुरुषावती) कौरियादुर्वा दुष्यंतुदु पत्नीन् पूर्णदर्शनलै विदि.

आवः :- कर्त्त्यपुरुष मुमूलु तरुवात् कर्त्त्यमु अनुक्रममु कलधु. मु अनुक्रमो दर्शनमु शेषं दग्देन शकुन्तला नमुगमु रुप्त्वैव कर्त्त्याद्विद्व कर्त्त्यन्ति. (मुहूर्त्युल अनुक्रममु मुमूलु पूर्णदर्शन तरुवात् तत्त्वाद्वक्ष्यैव दर्शनमु जप्तिवद्व तलमुमु नामुः इदि मु द्रृष्ट्यापातिक्यमु.)

कविपरिचयः :- As above 1.

सन्दर्भः :- King Dushyanta prising the greatness of Maricha (Kashyapa). In this context he said to him. (Maricha).

आवः :- First cause and next effect this should be the order. But prosperity has been forthcoming before your favour.

9. छाया न भूर्भिति मलोपहतप्रसादे शुद्धे तु दर्पणतले सुलभावकाशा ।

कविपरिचयः :- १३ दानिहते.

सन्दर्भः :- दुष्यंत मुहूर्त्याद्वै केषमु तगदेन शेषं तत्त्वलै मूर्खेषु (कर्त्त्यपुरुष) पत्नीन् पूर्णदर्शनलै विदि.

आवः :- मुलव्यैव अद्वम्यैव त्रिलिंबै कन्यांदेव. विर्यलव्यैव अद्वम्यैव त्रिलिंबै न्यूप्तमुग कन्यांदेव गदा.

कविपरिचयः :- As above 1.

सन्दर्भः :- Maricha (Kashyapa) says to Sakuntala that anger should not be entertained as she knows the fact. In this context he said this sentence.

आवः :- A reflection does not take effect on the surface of a mirror, with its brightness obscured by dirt, but has easy scope on the surface of a mirror, which is clean.

10. पुनर्यास्यत्याक्ष्यां भरत इति लोकस्य भरणात् ।

कविपरिचयः :- १३ दानिहते.

सन्दर्भः :- इक्षुंतत्त्वादुष्यंतुल कुमारै अर्कदिवं चेष्टा मूर्खेषु (कर्त्त्यपुरुष) पत्नीन् पूर्णदर्शनलै विदिवाक्यमु.

आवः :- भारतमुनु (प्रजलनु) विशेषं चेष्टा वेलन भरतुदेवु वेलन शोंदगलदु.

कविपरिचयः :- As above 1.

सन्दर्भः :- Maricha (Kashyapa) said this at the time of blessing the boy (the S/o. Sakuntala & Dushyanta).

आवः :- This boy would come to have the appellation Bharata, through nourishing the world.

I.A.S

Q.No. 5. कवे: परिचय: (५वीं पृष्ठेयां)

1. संशिधानं सूर्यनारायण शास्त्री

1. नवीनो घुरुहारायाणान्ति

1. “रामदासः” हति पाठ्यांशस्य लेखकस्य परिचयं लिखत ।
2. सूर्यनारायणशास्त्रिपणितस्य शास्त्रवेदुष्यं विवृणुत ।
4. सूर्यनारायणशास्त्रिणा अन्ये के ग्रन्थाः रचिताः ? विशदयत ?

“रामदासः” अमु का वार्ष्यभागमु उपन्यासी नवीनो सूर्यनारायण रामिकारु रचित “आन्ध्रकाव्य कथा:” अमु ग्रन्थमु मुंटि न्यूकरिं चलतिहन्ति. का मुक्कडि अंगृहितदेव नैंदति. गोदावरि मुंटल मुंटुगल उवरामुक्कडि लियै चमुद्दिहन्ति. का रामिकारु रग्गर कवि नरन्यूत, तेलुगु भाषणमु मुच्चाव्युक्तिलन्ति, नाराकरल वर्कुलले कृतिरूपदर्योन्ति. तरुवाट त्वादराजांदु नगरमु कवि नुवारु कौ नैंदत्तुरम्बुलु अध्यारुक व्युत्तिल तेलुगु, नैंदन्यूत भाषणमु चौदिंचेन्न. का यान 45 ग्रन्थम्बुलु रविचालि. राजील: तेलुगु भाष्टि “काव्यलंकार वंग्रेहा”, “तत्त्वम चंद्रिका” आद्यकृत्त्वम्बुलगुन्न. नैंदन्यूतमु नैंदति “कलापूर्णोदयः”, “विचेकानन्दम्” “आन्ध्रदेशहास्यकथा:”, “कादम्बरीसारः” त्वाद्य ग्रन्थम्बुलु. एरि रजनलले त्वादात्तुरूपू, भावसांदर्भ भावत्तेविक्षुपू, एवीक राम्पुविक्षुनो गोदरिंचेन्न. का कवि भारतदेशम्बुलदति अंदूक नैंदित्तुल मैव्युक्तिं “विद्युरकु” विद्युद्धु छांदिर.

1. संशिधानं सूर्यनारायण शास्त्री

1. SANNIDHANAM SURYANARAYANA SASTRY

1. “रामदासः” हति पाठ्यांशस्य लेखकस्य परिचयं लिखत ।
2. सूर्यनारायणशास्त्रिपणितस्य शास्त्रवेदुष्यं विवृणुत ।
4. सूर्यनारायणशास्त्रिणा अन्ये के ग्रन्थाः रचिताः ? विशदयत ?

The lesson “रामदासः” was written by Sannidhanam Suryanarayana Sastry and this was taken from his book “आन्ध्रकाव्य कथा:”. This poet borned on 10-12-1897 in the village Kandrik of Godavari mandal in Andhra Pradesh. His parents were Sri Subbaiah and Bucchi Narasamma. This poet was a pet student of Siva Rama Sastry. Poet learned Sanskrit, Telugu, Mahakavyas and Vyakarana at Siva Rama Sastry. After he went to Tirupati, Chennai for studies. He passed the exams of Siromani, Vidwan and other exams also. Later he came to Hyderabad city and worked as a teacher of Telugu and Sanskrit for a period of 50 years. He wrote 45 books, “Kavalankara Sangraha”, Tatsama Chandrika, Khadga Tikkana in Telugu, Kalapurnodaya, Vivekanandam, Andhra Desa Hasya Kathas, Kadambarisara

Sangraham in Sanskrit. In his works the descriptive beauty, language beauty, sensc beauty and the knowledge of different Sastras will be observed. He was honoured by all the scholars of India. He was bestowed with "Vidyarathna" honourable name.

3. रामदास

3. రామదాసు

3. रामदासस्य पूर्वकथा संक्षेपण लिखत ।

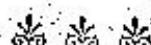
రామదాసుని యొక్క పేటచెట్టిపోయి కంటడ్ల గౌపణ్య. ఈయన లింగస్తు మంత్ర కామాంబల యొక్క కుమారుడు. ఏఱు భద్రావలం నమీపమందున్న 'నెలకొండపల్లి' గ్రామమందు నివసించిరి. రామదాసుని పేనమాము పూర్వు ఈతడు రామదాసు 1620-1680 పాటయము నందు జీవించేనని పలిపొనకారులు తెలుపుచుస్తారు. గౌల్ముండ నమీపమందున్న "కులీఖుతుభోపా" రాజ్యాధికారియైన "శాసిష్ఠ" యొక్క మంత్రి.

3. रामदास

3. RAMDAS

3. रामदासस्य पूर्वकथा संक्षेपण लिखत ।

Rama Dasa's first name was Kancharla Gopanna. He was the son of Lingarina Mantri and Kamamba. His parents were lived in the village Nelakondapalli nearby the sacred temple Bradrachalam. Madanna was his maternal uncle. He was the minister of Tanisha the Navabh of Kuli Kuthub Shah. Rama Dasa was lived in 1620-1680.

Question No. 6

शब्दाः

I. अथोनिर्दिष्टानां शब्दानां तत्तत् लिङ् विभक्ति वचनशब्दलघपाणि लिखत ।

1) जलमुक्षु	2) वर्णिभः	3) मरुते	4) भगवता
5) भवति	6) राजानम्	7) गुणीनां	8) नन्दिन
9) विद्वांसौ	10) मनसा	11) अस्मात्	12) यूद्यम्

शब्दभ्	लिङ्	विभक्तिः	वचनम्
1) जलमुक्षु	जलमुक्	पुं	सप्तमी
2) वर्णिभः	वाक्	स्त्री	तृतीया
3) मरुते	मरुत्	पुं	चतुर्थी
4) भगवता	भगवत्	पुं	तृतीया
5) भवति	भवत्	पुं	सप्तमी
6) राजानम्	राजन्	पुं	द्वितीया
7) गुणीनां	गुणिन्	पुं	षष्ठी
8) नन्दिन	नानन्	नुपुंसक	सप्तमी
9) विद्वांसौ	विद्वस्	पुं	प्रथमा / द्वितीया
10) मनसा	मनस्	नुपुंसक	तृतीया
11) अस्मात्	अस्मद्	त्रिषुलिङ्गेषु समानः	पञ्चमी
12) यूद्यम्	युद्यम्	त्रिषुलिङ्गेषु समानः	प्रथमा

PART - B
QUESTION NO.7

Word to word meaning and translation portion प्रतिपदार्थ तात्पर्य च

1. प्रवर्त्तनं प्रकृतिहिताया पार्थिवः

अभिज्ञान शाकुञ्जलम्

- कालिदासः

१. पूर्णधूमपूर्णं मूरुक्षुषः पूर्णश्च लभ्य तु त्वयु भवान् ।
गणयत्यवदानविसितो भवतः सोऽपि न सलिक्यागुणान् ॥

पदविभागः - : प्रथमोपकृतः, भरत्वतः, परिपत्या, लघु, मन्यते, भवान्, गणयति, अवदानविसितः, भवतः सः, अपि, न, सलिक्या गुणान् ।

प्रतिपदार्थः - : हुतैर्दुष्योपत्त वृष्टराजात् याम्बुद्धे वृत्तिर्वन् ।

भवान्	सौन् (द्युष्योपकृतव्वेन नीपु)	भवान्	You (Dushyanta)
मरुत्वतः	देवेंद्रुनि नीद	मरुत्वतः	on Indra
परिपत्या	तारकम् देत्	परिपत्या	owing to the honour
प्रथमोपकृतम्	वृष्टराजा वृष्टराजम् चेत्यब्दिन द्विवेदी	प्रथमोपकृतम्	previous obligation
लघु	चिन्नदानीनिरा	लघु	as slight
मन्यते	तलचुम्बानुष्ठ	मन्यते	consider
सः अपि	अ देवेंद्रुरु कुरा	सः अपि	that Indra also
भवतः	नी त्रैमुक्तु	भवतः	your
अवदान विसितः	(त्रैमुक्तुलन् त्रैमुक्तु चेत्) नी वृष्टराजममुनकु अस्त्रर्घमेम् चेंद्रिवप्पार्दै	अवदान विसितः	Astonished at your brilliant feat (memorable feat)
सलिक्या गुणान्	वृष्टराजममुलन्	सलिक्या गुणान्	the excellences of reception (given to you)

ज गणयति लक्ष्मेषु तेऽपि ज गणयति नीविग तलंकु मुंटीवि

तात्पर्यम् - : नीवि जान्नुनि यौंदु दूंदेदै गौरकम् चेत् नीवि चेसीव वनि चारा तक्षुवयान् दानीविग तलंकु मुंटीवि,
अ देवेंद्रुतु नीपु चेसीव राक्षस नाशम् चारा गौर्वदन् तलचुम्बु, अनु चेसीव नृत्यारम्भु तीनंतदि कादु अनि
तलचुम्बानुष्ठ, त्रैमुक्तुलन् अस्त्रर्घमेम्, अस्त्रर्घमेम् विक्षिलिग कलिर्युंदु च वलन इत्तुनदनि तलचुम्बानुष्ठ.

तात्पर्यम् - : You consider the previous obligation on Indra as slight, owing to the honour done to
you by Indra, he also astonished at your feat, does not take count of the excellences of reception
(given to you).

2. త్రిలోకపం వహతి యో నదన ప్రతష్ఠం, జ్యోతించి వర్తయతి చ ప్రవిష్టకుర్శుः ।

తన్న ద్వారీలు పూరి విత్తమ విశ్వమస్యం, వాయోరమం పరవహస్య పద్మమ మార్గమ్ ॥

నిశోతసు వహతి యో గంగనప్రతిష్ఠా, జ్యోతింపి వర్తయతి చ ప్రవిభక్తరశిమః ।

తస్య ద్వితీయహరిధిక్రమనిస్తమస్కం, వాయోరిం పరియహస్య వదన్తి మార్గమ్ ॥

పదవిభాగః :- త్రిలోతసు, వహతి, యః, గంగనప్రతిష్ఠా, జ్యోతింపి, వర్తయతి, చ, ప్రవిభక్తరశిమః, తస్య, ద్వితీయహరిధిక్రమనిస్తమస్కం, వాయోః, ఇం, పరియహస్య, వదన్తి, మార్గమ్ ॥

ప్రతిపదార్థః :- ధుష్టంతుండు మాతలితో చెప్పును.

యః

మార్గమ్

గంగనప్రతిష్ఠా

ఆకాశమున కైనికి గల

నిశోతసు

మందాకిని నదిని

వహతి

వహించుచున్నదు

జ్యోతింపి

వక్తులులను

ప్రవిభక్తరశిమః

శాగుగా విభజింపబడిన కాంటులు

కల్పన దానినిగా

వర్తయతి

నడుపుచున్నదు

తస్య

కు

పరియహస్య

‘పరిపాపము’ అను పేరుగల

యః

గంగనప్రతిష్ఠా

త్రిలోతసు

వహతి

జ్యోతింపి

ప్రవిభక్తరశిమః

వర్తయతి

తస్య

పరియహస్య

Which path

located in the sky

the triple-streamed river

Mandakini

which bears

stars (luminaries)

with rays distributed

to move on

that

(The famous wind) by name

“PARIVAHĀ”

the famous wind

యాయో:

ద్వితీయ హరిధిక్రమనిస్తమస్కం త్రివిక్రమ స్వ్యామి
(పామనుని) రెండవ పాదముచే
చీకటిలేని దానినిగ చేయబడిన

మార్గమ्

వదన్తి

యాయో:

ద్వితీయ హరిధిక్రమనిస్తమస్కం �Removed all darkness
in the second stride of Vishnu

మార్గమ्

మార్గముగా

వదన్తి

చెప్పుచున్నారు.

మార్గమ्

వదన్తి

తాత్పర్యమ్ :- ఇది ‘పరిపాపము’ అను పేరు గల వాయు మార్గము. ఇది వక్తులుల కాంటులను నర్యదిక్కులకు ప్రసరించేయున్నద్దిది. మందాకిని ప్రపాపము కల్పిస్తీది. వామసాపాపమున వామనుని రెండవ పాదముచే చీకటిలేని దానినిగ చేయబడిన వాయుమార్గముగా వ్యుంచుచుందురు.

తాత్పర్యమ్ :- They call this the path of that (famous) wind “PARIVAHĀ” which bears the triple-streamed river located in the sky and which makes the luminaries to move on, with their rays distributed about, with all darkness removed by the second stride of Vishnu.

3. శైలానామవరోహతీవ శిఖరాదున్మళతాం మెదిని

పట్టభూపరలీనతాం ఎజహతి స్వస్త్రదయాత్మాదా:

స్వానైష్టుభావప్రవరీలా వ్యక్తిం త్రజన్యాపదా:

త్రాత్మ్య త్రైపత్రేవ పశ్చ భువనం మత్తుర్వమాణియతే ॥

శైలానామవరోహతీవ శిఖరాదున్మళతాం మెదిని

పణాభ్యన్తరలీనతాం విజహతి రకస్తోదయాత్యాపణః ।

సంతానైస్తనుభావప్రసలిలా వ్యక్తిం భజత్యాపణః

కేసాప్యుత్సపతేవ పశ్య భువనం మత్తుర్వమాణియతే ॥

పదవిభాగ: :- శౌలాబాం, అవరోహతి+ఇష, శిఖరాద్, ఉన్నాసాం, మెదినీ, పణ్ణిభ్యంతరలీనతాం, విజాహతి, స్కందోదయాత్, పాదపాః, సంతాచిః, తనుభావనష్టసలిలాః, వ్యవిష్టి, భజనితి, ఆపగాః, కేన, అపి, ఉత్కషపతా+ఇష, పశ్యభువనం, మస్త+పాశ్వ్య, ఆచీయతే ।

ప్రతిపదార్థ: :-

పశ్య	చూడుము	పశ్య	See
మెదినీ	భూమి	మెదినీ	the earth.
ఉన్నాసాం	ప్రైకిప్రకటించుచున్న స్నేహిత కల్పినట్టి	ఉన్నాసాం	rising up.
శౌలాబాం	పర్వతచుపుల యొక్క	శౌలాబాం	of mountains.
శిఖరాద్	శిఖరముల నుండి	శిఖరాద్	from the peak.
అవరోహతిష్ఠ	దిగుచున్నది వలెను	అవరోహతిష్ఠ	though descends
పాదపా:	చెట్లు	పాదపా:	the trees
స్కందోదయాత్	కొండములు, కామ్యులు, క్రమముగా కల్పించుట వలన	స్కందోదయాత్	owing to the rise of the trunks, leaves
పణ్ణిభ్యంతరలీనతాం	అకులతో దాగియుండుటను	పణ్ణిభ్యంతరలీనతాం	merged up with in the leaves
విజాహతి	విషించి పెట్టుచున్నది	విజాహతి	Abandon (give up)
తనుభావనష్టసలిలా:	కృషించుటదే నుంచిన (ఎండిన)	తనుభావనష్టసలిలా:	whose waters were lost owing to their thinness
	ఉదకములు కలిగినవై		
ఆపగా:	నదులు	ఆపగా:	the rivers
సంతాచి:	నంతతులతో	సంతాచి:	with their branches
వ్యక్తం	కన్స్యూరచుపును	వ్యక్తం	looking
భజనితి	ఓందుచున్నది	భజనితి	became
భువనమ్	శ్రోకమును	భువనమ్	world
ఉత్కషపతా	విసిరివేయు	ఉత్కషపతా	as thrown up.
కేన+అపి	ఎవరచేతనే	కేన+అపి	by some one
మస్త+పాశ్వ్య	నాప్రకృతు	మస్త+పాశ్వ్య	near me
ఆచీయతే	తీసికాని రాబడుచున్నది వలె ఉన్నది.	ఆచీయతే	as if bought

శాస్త్రవర్ణ :- భూమి పెద్దకండి శిఖరముల నుండి క్రిందికి దిగుచున్నది వలె కస్యుట్టుచున్నది. అన్నా ఎత్తు నుండి చూచినపుడు కొండలు గుట్టలు ఎగుడుదిగుడులు అన్నియు ఏకాకారముగా నుండినవి. క్రమక్రమముగా దిగువపుడు ముందర కొండశిఖరములు ఉన్నట్టి ఆసైన శిఖరముల నుండి భూమి క్రిందికి దిగుచున్నట్టు కావనచ్చుచున్నది అన్ని ఖావము, చెట్లు పైనుండి చూచినపుడు గుట్టగా ఉండి ఆకులతో దానినట్టు ఉండును. దిగుచున్నపుడు క్రమక్రమమును కామ్యులు, కొండములు కనిపించి విషించిగా తమ తమ న్యాయములను కవ్యించేయుచున్నది. నదులు పైనుంచి చూచినపుడు మేందట ప్రవాహము లేక కర్మాత చిన్న చిన్న ప్రవాహములు కలివచ్చగాను. క్రమక్రమముగా ప్రకటితములగుచున్నది. ఎపరిచేతనే విసిరివేయబడినట్టువలె ఉచ్చామి నా నా ప్రకృతుకు తీసికాని రాబడుచున్నదివలె ఉన్నది.

శాస్త్రవర్ణ :- King said: (Looking down below on account of (our) swift descent, the world of mortals is noticed to be of wonderful sight - for). The earth as though descends from the peak of mountains rising up, the trees owing to the rise of the trunks, abandon the state of being merged up within the leaves, the rivers whose waters were lost to view owing to their thinness, become manifest, owing to the expanded (continuous) states; see the world is being brought near me, being as it were thrown up by some one.

५. श्रावयन्तम् वासुर्देवः प्रदूष्यते प्रजापतिः ।
नुरासुर गुरुस्त्रिलोकं विनाशयन्ते ॥

पदविभागः :- स्वायम्भुवात्, मरीचि:, यः, प्रबभूत प्रजापतिः, सुरासुरगुरुः, सः, अत्र, सप्तलीकः, तपस्यते
प्रतिपदार्थः :-

स्वायम्भुवात्
मरीचि:
यः प्रजापतिः
प्रबभूत
सुरासुरगुरुः
सः

श्रावयन्तम् कुरुते विनाशयन्ते
मरीचि द्रृश्यते विनाशयन्ते
यः प्रजापतिः विनाशयन्ते
प्रबभूत विनाशयन्ते
सुरासुरगुरुः विनाशयन्ते
सः विनाशयन्ते

१.४
स्वायम्भुवासरीविर्यः प्रबभूत प्रजापतिः ।
सुरसुरगुरुः सोऽत्र सप्तलीकरतपस्यते ॥

The self-born son of Brahma
from Marichi prajapati
Kashyapa prajapati
born (sprung)
the father of the Gods and
demons
that Maricha by name Kashyap
prajapati
along with wife

सप्तलीकः
अत्र
तपस्यति
तात्पर्यम्

सप्तलीकः
अत्र
तपस्यति

सप्तलीकः
अत्र
तपस्यति
तात्पर्यम् :- श्रावयन्तम् कुरुते विनाशयन्ते
मरीचि द्रृश्यते विनाशयन्ते
यः प्रजापतिः विनाशयन्ते
प्रबभूत विनाशयन्ते
सुरासुरगुरुः विनाशयन्ते
सः विनाशयन्ते

तात्पर्यम् :- That Prajapati (patriarch) who was sprung emerged from Marichi, the son of the self born one, the father of the Gods and the Asuras, practises penance on this, along with his wife,

६. मनोरथाय नाशसे किं बाहो स्पन्दसे वृथा ।
श्रावयन्तम् विनाशयन्ते ॥

मनोरथाय नाशसे किं बाहो स्पन्दसे वृथा ।
पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते ॥

पदविभागः :- मनोरथाय, न, आशसे, किं, बाहो, स्पन्दसे, वृथा, पूर्वावधीरितं, श्रेयः, दुःखं, हि, परिवर्तते ।

प्रतिपदार्थः :-

हे बाहो
वृथा
स्पन्दसे किं
यतः
मनोरथाय
न आशसे
हि
पूर्वावधीरितं
श्रेयः
दुःखं हि
परिवर्तते

द भूजम्
व्यक्तम्
अदूरुद्धुवामेवि?
वि कारणम् वलन
कैवल्यं श्रावयन्तम् कौरकु
ल आशसे
वि कारणम् वलन
श्रावयन्तम् उरस्त्रियान्
सुखादनम् (विराकौरकु)

हे बाहो
वृथा
स्पन्दसे किं
यतः
मनोरथाय
न आशसे
हि
पूर्वावधीरितं
श्रेयः
दुःखं हि
परिवर्तते

O arm!
for nothing
why do you throb? (Palpitation)
by which reason
the fulfilment of my desire (to
get back Shakuntala)
not hoping
because
disowned
good fortune repudiated
as grief
turned

तात्पर्यम् :- इन्द्रिय (दक्षिण) का दौलतम् अमर तु है। अंत मात्रम् वह रक्षण द्वारा उपर्युक्त भवति। अद्वैत योग व्याख्यान में उपर्युक्त भवति। अद्वैत योग में उपर्युक्त भवति।

तात्पर्यम् :- Dushyanta said indicating an omen -

I hope not for the fulfilment of my desire; why Oh arm! do you throb for nothing? For a blessing repudiated before, returns with great difficulty.

6. अर्धपीतपयो मातुरामद्वृत्तिक्षेपरं ।

प्रक्रीडितुं सिंहशिशु बलात्कारेण कर्षति ॥

पदबिक्षणः :- अर्धपीतपयः, मातुः, आमदीविलष्टकेसरं, प्रक्रीडितुं, सिंहशिशु, बलात्कारेण, कर्षति ।

प्रतिपदार्थः :-

प्रक्रीडितुं अदुक्षुपुरुषः

आमदीविलष्टकेसरं तनचेहाग्निः चाढ़पैष्टुभद्रिन
ज्ञातु कलिगन्धी

अर्थपीतपयः चनुपालु त्रागुचुम्बी

अर्धपीतपयो मातुरामद्विलष्टकेसरम् ।

प्रक्रीडितुं सिंहशिशु बलात्कारेण कर्षति ॥

सिंहशिशु सिंहशिशु

बलात्कारेण बलात्कारेण

मातुः तत्रिमुंदि

कर्षति अभ्युवक्षुकाव लागुचुम्बादः

अर्थपीतपयः

प्रक्रीडितुं For sporting

आमदीविलष्टकेसरं dragging the man by force

which has sucked only half the teat (dug) of his mother

the (whelp of) cub of lion.

by force

from his mother

dragging by catching

hold of mane.

तात्पर्यम् :- कौन यह बच्चा? उसका दौलत एवलु त्रागुचुम्बी सिंहशिशु (अदुक्षुपुरुष) बलात्कारेण तन तत्रिमुंदि ज्ञातु (ज्ञातु) वृक्षुकाव लागुचुम्बादः।

तात्पर्यम् :- Who is this boy? Who is dragging by force the cub of a lion for sporting with him; which has sucked only half the teat of his mother and which has its mane disarranged by rough treatment?

7. एवमाश्रमविलङ्घवृतिना संयमः किञ्चिति जन्मतस्त्वया ।

नक्षुपौर्णश्च नृश्चित्रं द्वाव्युक्तं कुप्त्वा वृत्तिनेत चंदनः ॥ सत्यसंशय सुखोऽपि दूष्यते कृष्णसार्पीशशुनेव चन्दनः ॥

पदबिक्षणः :- एवं, आश्रमविलङ्घवृतिना, संयमः, किं, इति, जन्मतः, त्वया, सत्यसंशयस्पुरवः, अपि, दूष्यते, कृष्णसार्पीशशुना, द्वय, चन्दनः ।

प्रतिपदार्थः :-

एवं अ प्रकारमुग्गा सिंहशिशुम्

प्रिंदिमुंदि वृक्षुकाव वृत्तिनेत

आश्रमविलङ्घवृतिना अदुक्षुपुरुषः वृक्षुकाव

वृनुल चेत्

सिंहशिशु

चन्दनानि वृक्षुक मुंदि

एवं

By this way (dragging the cub of a lion by force)

आश्रमविलङ्घवृतिना whose behaviour is contrary

(opposite) to the hermitage

by you

from the birth

సత్యసశయసుఖః+అపి నకలతర్వలకు ఆహయమిచ్చుటచే	సత్యసశయసుఖః+అపి although producing happiness for the animals
కోరదగిన సుఖములు కల్పినట్టి	
సంయామః విగ్రహము. (అహింసాది, నియమము)	సంయామః the discipline (restrains)
కృష్ణసార్పశిశునా సల్వత్రాఘాషముచేతు	కృష్ణసార్పశిశునా by a small black serpent
ఘండనగ్+ఛయ మంచి గంధపు చెట్టువలె	ఘండనగ్+ఛయ like a sandal tree
కిమతి ఏమని	కిమతి what
ద్వాష్యతే కిమ్ ? కలుపముగా చేయబడుచున్నది	ద్వాష్యతే కిమ్ ? brought into disrepute (to the discipline)

యమ్మంతుడు భాలువిలో చెప్పుచున్నారు -

తాత్పర్యభః :- ఓ బుధి పుత్ర! ఆశ్రమములో నిషఫించెడి వారికి స్వభావ విరుద్ధమైనట్టిరి; చొంసేదికము నీకట్టు వల్పినది? బుధి కుమారులకు యట్టి ప్రాణి పొంస అనుచీతము. సర్వప్రాణులకు ఆహయమిచ్చి కోరదగిన ఆశ్రమిగ్రహము, సట్టుఅచు చొముచే చుట్టుపాలిన చండనవ్యక్తము నలు నీచే కలుపితముగా చేయబడుచున్నదేల?

తాత్పర్యభః :- Dushyanta approaching, with a smile and said - Oh son of a great sage!

Your behaviour is contrary to the etiquette (Manners) of the hermitage from your very birth, why have you brought into the disrepute the discipline (or restraint) although producing happiness for the animals resorting here (or pleasant owing to the resort of the quality of goodness) as by a small black serpent, the sandal-tree?

8. భవనేషు రథాధికేషు పూర్వం తీండ్రక్షముక్కు యొ నిషాం : భవనేషు రసాధికేషు పూర్వ ద్వితీయకథార్థముశాంతి యే నివాసమ్ ।

నియత్కుటయిత్రజ్ఞాని పక్కు తరుపూలాని గృహిభవనై లేషాం॥ నియతేకయితివ్రతాని పశ్చాత్సమూలాని గృహిభవన్తి తెపామ్ ॥

యదవిభాగః :- భవనేషు, రసాధికేషు, పూర్వ, ద్వితీయకథార్థముశాంతి, ఉశాంతి, యే, నివాసమ్, నియతేకయితివ్రతాని, పశ్చాత్సమూలాని, గృహిభవన్తి, తేషాం ।

ప్రతిపదార్థః :-

పూర్వ	చిన్నులనమున	పూర్వ	In early life
ద్వితీయకథార్థముశాంతి	టూముని రక్కించుటకోరకు	ద్వితీయకథార్థముశాంతి	for the sake of protecting the earth
రసాధికేషు	సున్నము మొదలగువానిచే తెల్లవైన	రసాధికేషు	white-washed with CHUNAM.
అవనేషు	భవనముల యందు	అవనేషు	mansions
నివాసమ్	నిషాంపును	నివాసమ్	residence
ఉశాంతి	కౌరిచుంధురు	ఉశాంతి	to wish
పశ్చాత్	విషరి వయమ్మనంటు	పశ్చాత్	In old age
తేషాం	ఆ “పురు” తండ్రాజ్ఞాలకు	తేషాం	to the kings of PURU dynasty
నియతేకయితివ్రతాని	నియతేకయితివ్రతాని నియముగా ముఖ్యమైన వానప్రశ్న ఆశ్రమములు కల్పినవి	నియతేకయితివ్రతాని	become houses of ascetics
తమూలాని	ఆ తృక్కముల మొదళ్ళు	తమూలాని	the roots of trees
గృహిభవన్తి	గృహములుగా ఆగుచున్నచీ	గృహిభవన్తి	became houses.

तात्पर्यम् :- “पुरु” वंशीयुद्धेन राजा लु मूर्दव का वासना परिवर्तित हो गया तो विविहामुकुरे वायु भवति वर्षमुख (वृद्धवृषभमुख) वानप्रस्त्रमुख निश्चकरितम् विवाहमुखलु कलिन वारी यात्रा वर्षमुखम् गृह्णमुखलय विवाहलयम् वर्षमुख। कान अस्त्र वारी वर्षमुख वृष्टीप वारी यात्रा यात्रा वर्षमुख।

तात्पर्यम् :- King Dushyanta to himself – (Is he belonging to the same family as mine?)

The kings of PURU dynasty who previously that is in early age, wish residence in mansions white-washed with Chunnam for the sake of protecting the earth, afterwards in their old age, the roots of trees become houses to the vows of ascetics being compulsorily observed.

9. तदने वरिधूसरे वसने नियमुकुरुत्वमुखि धृतैकवेणि: । वसने परिधूसरे वसाना नियमकाममुखी धृतैकवेणि: ।

अतिविष्णुरुद्धर्मुख शुद्धशीला मम दीर्घं विरहव्रतं विभर्ति ॥ अतिविष्णुरुद्धर्मुख शुद्धशीला मम दीर्घं विरहव्रतं विभर्ति ॥

पदविभागः :- वसने, परिधूसरे, वसाना, नियमकाममुखी, धृतैकवेणि:, अतिविष्णुरुद्धर्मुख, शुद्धशीला, मम, दीर्घं, विरहव्रतं, विभर्ति ।

प्रतिपदार्थः :-

या एषा	वि इमे
परिधूसरे	अ॒त्तरा॑ दु॒म्बु॒क्क॒ल्लु॒क्क॒न्न॒देन
वसने	र॒ंदु॑ प॒र्तु॒मु॒लनु॑
वसाना	ध॒रि॒ंयु॒त्व॒न्न॒द्र॒
नियमकाममुखी	नियमुकुरुत्वमुखि व॒र्ष॒मुखल॒क्ति॒न
	मुरुमुखलु कृ॒त्व॒न्न॒
धृतैकवेणि:	झ॒क्तु॑ कृ॒त्व॑ उ॒न्न॑ क॒क्तु॑ श॒न्न॑ श॒त्व॑ न्न॑
(सा इयं) शुद्धशीलां	अ॒त्तरा॑ शु॒द्ध॒शीला॑ अ॒, य॒मा॑ व॒र्वित्त॒मु॒न॒शीलमु॒ ग॒ल
	कृ॒त्व॑ल॒नु॑

अतिविष्णुरुद्धर्मुख

मम

दीर्घं विरहव्रतं

विभर्ति

विभर्ति

तात्पर्यम् - :- यमुखु कृत्वुक्कन्नदेन वर्षमुखलु धरिंचिन्द्रेत्रुतमुखलनु, नियमुकुरुत्वमुखलनु आचरिंयुक्तु कृत्वांगिन्यु जरलु कृत्वुक्तमुखलु कलिन शुद्धशीलयरु कृत्वांगिन्यु अतिकर्त्तरु चृत्वांगिन्यु कलिन वा कारजमुखलनु वियोगीनी त्रृक्तमुखलनु धरिंयु चृत्वुक्तमुखलनु, विश्वायमुखलग्ना नैनु अवराधिनी, अमे निरपराधिनी।

तात्पर्यम् :- King Dushyanta seeing Shakuntala and said -

Dressed in a pair of dusky garments, with the face emaciated owing to the observance of vows, wearing a single braid, possessing a pure character, observes the long vow of separation from me who was extremely pitiless.

10. नृकृदिन्वृत्तेष्वा॑ तमसे॑ दिष्ट्यु॑ प्रमुक्ते॑ नीलास॑ मे॑ सुमुखि॑ सृतिभिग्नोहतमसो॑ दिष्ट्या॑ प्रमुखे॑ स्थितासि॑ मे॑ सुमुखि॑ ।

कृपरांते॑ रक्षेन्पुरुमुवग्ने॑ रौप्यां योगं॑ ॥ उपरागान्ते॑ शशिनः॑ समुपमता॑ रोहिणी॑ योगम्॑ ॥

पदविभागः :- सृतिभिग्नोहतमसः॑, दिष्ट्या॑, प्रमुखे॑, स्थिता॑, असि॑, मे॑, सुमुखि॑, उपरागान्ते॑, शशिनः॑, अपुरगता॑, रोहिणी॑, योगम्॑ ।

प्रतिपदार्थः :-

हे सुमुखि	कृ नुंची वृश्चिम्यु कृष्णनरा॥	हे सुमुखि	Oh! fair faced one
दिष्ट्या	द्रूकवरम्मु चेत्।	दिष्ट्या	luckily
स्मृतिभिज्ञमोहतमसः	ज्ञानकम्मु दे वैयुन अज्ञानम्मु कृ	स्मृतिभिज्ञमोहतमसः	dispelled by remembrance
मे	ना यैमुक्।	मे	my
प्रमुखे	वृष्टु	प्रमुखे	before
स्थिता असि	वृंत्तिवि	स्थिता असि	stood
शशिनः	चंद्रुनि यैमुक्।	शशिनः	of the moon
उपरागान्ते	ग्रन्धाम्मु पृष्ठै विदित्व तरुवात्	उपरागान्ते	at the end of the eclipse
रोहिणी	रोहिणी वृक्षम्मु यैमुक् (रोहिणीदेव)	रोहिणी	of the star Rohini
योगम्+इव	यौगम्मु न वल	योगम्+इव	as if unite (union)
समुपगता	वृंदित्वि।	समुपगता	attained.

तात्पर्यम् :- ६. श्रीरघुवा श्रुत्युक्तु अज्ञानम्मु वलन, वृदुरुग्नि निष्ठ वच्छियुन्नम्मा कृत शृण्डयूक्त्वा, निष्ठु विराकरिंविविनि. इन्द्रिय गुरुत्वंचिन नैम्मु देवाहाम्मुक्त्वा निष्ठु विराकरिंविवि. ग्रन्धाम्मु दे विष्टुविदित्व चंद्रुद्वा आ ग्रन्धाम्मु अयुन तरुवात् रोहिणी यौगम्मु नु वृंदित्वै निष्ठु वृंदगृहित्वि।

तात्पर्यम् :- Oh fair faced one! Luckily you have stood before me. Whose darkness of infatuation has been dispelled by remembrance. Just as Robini attained union with the Moon.

11. नुलम्म पृष्ठवर्ष्याक्त त्रृत्युर्वैक्यैत्तिकपूर्वैत्तु ते।

किमपि मनसः नृम्माप्नाम् तद्वालवान्धात्॥

प्रबलतम्माम्मवृंद वृष्ट्या वृष्ट्यम् त्वा वृष्ट्यः॥

त्रृत्युपिति त्रृत्युर्वैक्यैत्तिकपूर्वैत्तु ते॥

पदविश्लेषणः :- सुतनु, हृदयात्, प्रत्यादेशव्यलीकं, अपैतु, ते, किं, अपि, मनसः, यम्भोहः, मे, तदा, बलवान्, अभूत्, प्रबलतमसां, एवं, प्राया:, शुभेषु, हि, वृत्तयः, लाजं, अपि, शिरसि, अव्यः, क्षिप्तां, शुक्लेति, अहिशब्दकया।

प्रतिपदार्थः :-

हे सुतनु	कृ नुंदर्ति।
ते	नी यैमुक्।
हृदयात्	शृण्डयम्मु नुंदि।
प्रत्यादेशव्यलीकं	अवम्मानिंदु अनेति अप्त्यम्मु
अपैतु	त्रृत्याक
तदा	अप्त्युक्तु (अवम्मानिंदिन कालम्मुन)
किमपि	विन्
बलवान्	लृतिपूर्वैन्
मे	ना यैमुक्।
मनसः	मनस्सुन्नवृ

हे सुतनु	Fair bodied one
ते	your
हृदयात्	from your heart
प्रत्यादेशव्यलीकं	unpleasant feeling due to rediation insult
अपैतु	let it pass away
तदा	on that occasion
किमपि	some
बलवान्	mighty
मे	my
मनसः	to mind

సమోహः	అజ్ఞానము (గుర్తు లేకపొటుట)	సమోహः	ignorance
అభూత	కళ్లవది	అభూత	was
శుభేష	పుష్టములందు	శుభేష	towards auspicious things
ప్రవలతమసా	ప్రబలమైన అజ్ఞానముతో కప్పులడిన మనస్య కలపారిక	ప్రవలతమసా	to those whose mind was covered by ignorance
కృతయः	మనోవ్యాఖ్యారములు	కృతయः	mental attitudes
ఏవ ప్రాయా:	ఇటువంటివి	ఏవ ప్రాయా:	as such
హి	ఎత్తువా	హి	because
అన్యః	గ్రుట్టివాయ	అన్యః	blind man
శిరసి	శరస్యసందు	శిరసి	on head
క్షిప్తా	క్షంతయిందిన	క్షిప్తా	kept
ఖాజం అపి	పుష్పమాలను కూడ	ఖాజం అపి	even a garland
అహిశాఙ్కయా	పొము అనెడి భ్రాంతిలో	అహిశాఙ్కయా	fearing a serpent
ధునోతి	తిరప్పిరించును కడా!	ధునోతి	(rejected) casts off.
తాత్పర్యమ्	:- ఈ శఫ్తాంగి! “నేను పూర్వము అవమానించిని” అను అప్రియము నీ మనస్య నుండి శాలగిపొఱ్చను గాక. అప్పుడు నాకు విధియో తెప్పులాని అజ్ఞానము బలిష్టముగా నన్ను ఆవరించినది. అజ్ఞానముచే కప్పులడిన మనస్య కళ్లవారికి ఉభమైన వస్తువుల యందు మనోవ్యాఖ్యారములు యిట్టే యుండును. గ్రుట్టివాయ శిరస్య నందు పుష్పమాలను కఠపెసినమాప్యమ్మాంతిలో భయపడి శాలగించు కొనును గడా !	తాత్పర్యమ्	- : King Dushyanta prostrating at Shakuntala's feet -

Oh! Fair-bodied one! Let the unpleasant feeling due to (repudiation) rejected pass away from your heart; on that occasion, there was some mighty infatuation of my mind to some indescribable way, for, there are mostly such mental attitude (or tendencies) of those in whom the quality of infatuation is powerful, towards auspicious things. The blind man casts off even a garland thrown on (his) head fearing it to be a serpent.

12. ప్రతస్య తే రణ తిరప్పు యమగ్రయాయ
దుష్యప్ర బల్యాభిషాతే, భువనస్య భద్రా !
చాపేన యస్య వివిష్టత కర్మ జాతం
తల్పీది మత్కులిగమాభరణం మహేషః ॥

పద్మిభాగः :- పుష్టరాయ, తే, రణశిరాయ, యం, అగ్రాయాయి, దుష్యాన్తః, ఇతి, అభిహితః, భువనస్య, భర్తా, చాపేన, యస్య, వినివర్తితకర్మ, జాతం, తద్త, కోటిమత్, కులిశం, ఆభరణం, మఘానః ॥

ప్రతిషధార్థः :- దుష్యంటని చూచి మారీచుడు అదెతిలో చెప్పుచున్నాడు.

అయి	ఈ
దుష్యాన్తః	దుష్యంతుడు
ఇతి	అను పెయితో
అభిహితः	ప్రనిష్టాభూవాయ
భువనస్య	లోకమునకు
భర్తా	పరిషాలించువాడు

అయి	Here is
దుష్యాన్తః	Dushyanta
ఇతి	by name
అభిహితः	called (famous)
భువనస్య	(earth) of the world
భర్తా	the protector

ते	नि येषुकृ	ते	पुनर्द्य
पुत्रस्य	पुत्रुनि येषुकृ (बंदुविक)	पुत्रस्य	of the son (to Indra)
रणशिरसि	युद्धाग्रमु नंदु	रणशिरसि	at the head of battle
अग्रयायी	मुङ्दु वर्तचुवादे	अग्रयायी	who marches fore-most
अस्ति	वृन्नादु	अस्ति	is
यस्य	वृष्णि येषुकृ	यस्य	whose
चापेन	धनुवृत्ति	चापेन	with the bow
विनिवर्तितकर्म	देयुलदिन करु कलिनहृषि	विनिवर्तितकर्म	that has been rendered
कोटिमत्	अंचुला गल	कोटिमत्	sharp pointed
तत्कुलिशं	अ वृक्षायुधमु	तत्कुलिशं	thunder-bolt
मघोनः	देहंद्रुविक	मघोनः	of Indra
आभरणं	अलंकारमु	आभरणं	mere ornament
जातम्	अयुवंडि कदा।	जातम्	became

तात्पर्यम् :- उ अदिति! कृतकु दुष्यांतुवनु पैरुति द्रुपीद्युक्तवादु, नि पुत्रुलेव इंद्रुविक देवासुर युद्धमुलंदु अग्निरुद्रुन चक्रवर्ति, मृत्युलि निर्मायुक्तु. उतन धनुवृत्ति समुद्रमुल्लव विजयमुद्यु देयुलदिन कलिनहृषि अवज्ञायुधमु छैलक अलंकारमैवति.

तात्पर्यम् :- Maricha said - Looking at the king -

Here is one who marches fore-most at the head of your son (Indra), called Dushyanta, the protector of the world (earth), by whose bow has been rendered that famous sharp-pointed thunder-bolt of Indra, a mere ornament, with its job having been (already) finished (by the bow).

13. अङ्गंदलस्त्रे धरा जयुषु प्रतिमुपृतः।

त्वैरन्नायु न ते योग्या आलीपुरुषी धन ॥

आखण्डलसभो भर्ता जयन्तप्रतिमः सुतः ।

आशीरन्या न ते योग्या पौलोमीसदृशी भव ॥

पदविभागः :- आखण्डलसमः, भर्ता, जयन्तप्रतिमः, सुतः, आशीः, अन्या, न, ते, योग्या, पौलोमी, सदृशी, भव ।

प्रतिपदार्थः :-

ते	नि येषुकृ	ते	Your
भर्ता	धरु	भर्ता	husband
आखण्डलसमः	देहंद्रुविक समुद्रेवनवादु	आखण्डलसमः	equal with Indra
सुतः	कुमारयु	सुतः	your son
जयन्तप्रतिमः	जयुषंतुविति समुद्रेवनवादु	जयन्तप्रतिमः	resemblance of Jayantha
ते	निकु	ते	for you
अन्या आशीः	मुरियुक अर्धरुचवम्यु	अन्या आशीः	other blessing
योग्या	कलिनहृषि	योग्या	(suitable) fit
न	कारु	न	not
पौलोम्या	सदीवैति	पौलोम्या	with Sachidevi (with the daughter of Puloman)

సదృశి నమఃప్రమానహానవ
భయ కమ్ము (అగుము):

తాత్పర్యభ్రం : - నీ భర్త దేవాంగునితో నమానుడు, కాదుకు జయింతునితో నమానుడు, నీకు వేరే ఆంగ్రోజునమేలా? ఈచీదవిలో నమానురాలై భాగ్యమును అనుభవింపుము.

తాత్పర్యభ్రం : Maricha said - Oh! Shakuntala!

Your husband is equal with Indra. Your son bears resemblance to Jayanta; no other blessing is fit for you, be you resembling the daughter of puloman (Shachi Dev).

14. దిష్ట్యా, శకుంతలా, సాధ్వి, సత్+అపత్యం, ఇంద్ర, భవాన్, శ్రష్టా, విష్ణు, విధి:, చ, ఇతి, త్రితయం, తత్, సమాగతమ్ ||

దిష్ట్యా శకుంతలా సాధ్వి సదపత్యమిది భయాన్ |

ఇంద్రవిత్తం విష్ణుః త్రితయం తత్పుషాంతమ్ ||

పదచిభాణ : - దిష్ట్యా, శకుంతలా, సాధ్వి, సత్+అపత్యం, ఇంద్ర, భవాన్, శ్రష్టా, విష్ణు, విధి:, చ, ఇతి, త్రితయం, తత్, సమాగతమ్ ||

ప్రతిపదార్థ : -

దిష్ట్యా	దైవవశము దేత
శకుంతలా	శకుంతలు
సాధ్వి	వత్సింత్రత
ఇంద్ర	ఈ
అపత్యం	సంతతి అయిన పర్యుదునుడు
సత్	మంచివాఢు
భవాన్	నీవు వరువగా
శ్రష్టా	(గురు, దేవతా వాక్యముల యుందు కలిగిన) విశ్వాసము

విష్ణు	ధనము
విధి:+చ	వేదిక్త ఏది విధానం
తత్	ఈ
త్రితయ	మూడుము
సమాగతం	వచ్చినది

తాత్పర్యభ్రం : - శకుంతలు ఇంద్రుడు వ్యాపిణి. ఈ కుమారుడు భావము. నీవు ఇంద్రము (వేదము) అయినవాడవు. ఈ మూడుము యాగీకీషుతువై నీకు సంఖచిన వికాసయజ్ఞమునువు అర్థాత సంపూర్ణముగా ఉందిన వాఢవై ఆగుచుప్పావు. యుజమానుడవు కమ్ము అనే వ్యంగ్యము .

తాత్పర్యభ్రం : - Luckily, the chaste lady Shakuntala, this the good child and you - this triad, - faith, fortune and formal performance has come together -

15. రుద్రే పూర్వం రుషుమం తత్కాంపం మనేదయః ప్రాక్తదనంతరం పయః |

నెమత్త త్రిమత్తికయోరయం క్రమప్రవ ప్రాపోదన్యు శురపు సంవదః: ||

ఉదెతి పూర్వ కుసుమ తతః ఫలం ఘనోఽయః ప్రాపలదనన్తరం పయః |

నిషిధ్యుభితిత్తిత్తిత్తి క్రమస్తయ ప్రసాదస్య పురస్తు సమయః ||

సదృశి
భయ

resembling
be.

తాత్పర్యభ్రం : - నీ భర్త దేవాంగునితో నమానుడు, కాదుకు జయింతునితో నమానుడు, నీకు వేరే ఆంగ్రోజునమేలా? ఈచీదవిలో నమానురాలై భాగ్యమును అనుభవింపుము.

తాత్పర్యభ్రం : Maricha said - Oh! Shakuntala!

Your husband is equal with Indra. Your son bears resemblance to Jayanta; no other blessing is fit for you, be you resembling the daughter of puloman (Shachi Dev).

14. దిష్ట్యా, శకుంతలా, సాధ్వి సదపత్యమిది భయాన్ |

ఇంద్రవిత్తం విష్ణుః త్రితయం తత్పుషాంతమ్ ||

పదచిభాణ : - దిష్ట్యా, శకుంతలా, సాధ్వి, సత్+అపత్యం, ఇంద్ర, భవాన్, శ్రష్టా, విష్ణు, విధి:, చ, ఇతి, త్రితయం, తత్, సమాగతమ్ ||

ప్రతిపదార్థ : -

దిష్ట్యా	Luckily
శకుంతలా	Shakuntala
సాధ్వి	chaste lady
ఇంద్ర	this
అపత్యం	child Sarva Damana
సత్	good
భవాన్	you
శ్రష్టా	faith

విష్ణు	fortune
విధి:+చ	formal performance
తత్	these
త్రితయ	this triad
సమాగతం	has come together

తాత్పర్యభ్రం : - శకుంతలు ఇంద్రుడు వ్యాపిణి. ఈ కుమారుడు భావము. నీవు ఇంద్రము (వేదము) అయినవాడవు. ఈ మూడుము యాగీకీషుతువై నీకు సంఖచిన వికాసయజ్ఞమునువు అర్థాత సంపూర్ణముగా ఉందిన వాఢవై ఆగుచుప్పావు. యుజమానుడవు కమ్ము అనే వ్యంగ్యము .

తాత్పర్యభ్రం : - Luckily, the chaste lady Shakuntala, this the good child and you - this triad, - faith, fortune and formal performance has come together -

15. రుద్రే పూర్వం రుషుమం తత్కాంపం మనేదయః ప్రాక్తదనంతరం పయః |

నెమత్త త్రిమత్తికయోరయం క్రమప్రవ ప్రాపోదన్యు శురపు సంవదః: ||

ఉదెతి పూర్వ కుసుమ తతః ఫలం ఘనోఽయః ప్రాపలదనన్తరం పయః |

నిషిధ్యుభితితితితి క్రమస్తయ ప్రసాదస్య పురస్తు సమయః ||

148

పదవిభాగః :- ఉదేతి, పూర్వ, కుసుమ, తతః, ఫలం, ఘనోదయః, ప్రాక్, తత్, అనంతరం, పయః, నిమిత్తనైభిత్తికయో,

ప్రతిపదార్�ः :-

పూర్వమ्	మొదటి	పూర్వమ्	First.
కుసుమం	పుష్టి	కుసుమం	flower
ఉదేతి	ఉదయించును	ఉదేతి	comes up
తతః	తరువాత	తతః	then
ఫలమ्	పంచ జండును	ఫలమ्	the fruit
ప్రాక्	ముండుగు	ప్రాక्	first
ఘనోదయః	మేఘము పుట్టుక	ఘనోదయః	appearance of clouds
వదనంతరం	ఆ మేఘము ఉదయించిన తరువాత	వదనంతరం	after the clouds
పయః	నీరు (పర్ముము) కలుగుపు	పయః	the water
నిమిత్తనైభిత్తికయో:	ఫారణ కార్యములకు	నిమిత్తనైభిత్తికయో:	of cause and effect
అయి క్రమః	ఇది వరువు	అయి క్రమః	this should be the order.
తు	ఆయితే	తు	but
తథ	నీ మొఱక్క	తథ	to you
ప్రసాదస్య	అనుగ్రహమువునకు	ప్రసాదస్య	favour
పురః	ముందు	పురః	before
సమయః	సంపదలు	సమయః	prosperity
అవస్తి	జండును (కలుగును)	అవస్తి	(has been forth) coming

తాత్పర్యమ् :- ఒ స్వామి! నీవంటి వారి దర్శనము సకల మనోరథములను సాధించి పెట్టువని తలచుచున్నాను. లోకమున పుష్టి పుట్టిన తరువాత కాయి అయి పండు అగును. ముందు మేఘము పుట్టి తరువాత పర్ము కలుగుముండును. ఇట్లు కారణము ముందు తరువాత కార్యము అనుగ్రహములు కలదు. నీ అనుగ్రహ దర్శనము కారణము లేకుండగనే కళుషులా నమూగమ రూపును కార్యస్థితి కలిగినది. దీనివలన మహాత్ములు అనుగ్రహము ముందు సంపదాలు తరువాత తాన్మాధకమైన దర్శనము జరిగినప్పుడీ ఏందుచున్నాను. ఇది చాలా ప్రభాపాతిశయము -

తాత్పర్యమ్ :- First, come up the flower, then the fruit first the appearance of clouds, after that the water; this should be the order of cause and effect, but prosperity has been forthcoming before your favour.

16: జాపాదనీ ప్రతిపత్తా స్మృతిలింధరూపై భర్తుర్యాపేత తమసి ప్రభుతా తమైనం।

భాయి న మూర్ఖులి మలోపపాత ప్రసాదే శుద్ధేతు దర్శనతలే మలభావకాళా ॥

శాపాదసి ప్రతిహతా స్మృతిరోధస్కషే భర్తయపితతమసి ప్రభుతా తథై ।

ఛాయా న మూర్ఖులి ప్రసాదే శుద్ధే తు దర్శనతలే సులభావకాశా ॥

పదవిభాగః :- శాపాత, అసి, ప్రతిహతా, స్మృతిరోధస్కషే, భర్తాచి, అపేక్షమసి, ప్రభుతా, తథ, ఏయ, ఛాయా, మూర్ఖులి, మలాపహతప్రసాదే, శుద్ధే, తు, దర్శనతలే, సులభావకాశా ॥

प्रतिपदार्थः :-

शापात्	शपम् वलन्	शापात्	Owing to the curse
समृतिरोधलक्षे	गुरुत्वेकपाशुब्दे क्षिनम्भून्	समृतिरोधलक्षे	Harsh due to the obstruction of remembrance
भर्तीरि	धृत्यंद्य	भर्तीरि	on husband
प्रतिहता असि	विंश्चलदिन देख्युक्तिरिन धानवु	प्रतिहता असि	rejected
अपेततमसि	अय्युम्भुव्युव्या	अपेततमसि	when ignorance gone away
तय+एव	निकु नौबंधिंचिन्द्युदे	तय+एव	perting to you
प्रभुता	प्रथृत्युम्मु	प्रभुता	mastery
अस्ति	कलम्	अस्ति	is
छाया	प्रतिलिंघम्	छाया	a reflection
मलोपहतप्रसादे	मालिन्द्यम्भुते कुरुक्तिन	मलोपहतप्रसादे	which is by dirt
दर्पणतले	अद्भुम् वंद्य	दर्पणतले	on a mirror
न विभूति	क्षेप्यंचदु	न विभूति	does not take effect
शुद्धे दर्पणतले तु	निर्मुलम्भैव अद्भुम्भुनंद्युते	शुद्धे दर्पणतले तु	on the mirror which is clean
सुलभावकाशा	सुलभम्भैव अवकाशम् क्षिग्नद्वेव	सुलभावकाशा	reflects cleanly.
	प्रतिलिंघिंचिन्द्युते क्षिग्निंम्भुन् कदा।		

तात्पर्यम् :- उ तत्त्वत् । युराद्युम्भुनि शपम् वलन् वन्मु वि धृत्यु तिर्प्युरिंचिन्द्युदु। शपम् वियन् तद्यात् विन्मु मुरल् गुरुत्वेनादुः कान् नीदे प्रथृत्युम्मु। मुलिनम्भैव अद्भुम्भुन् प्रतिलिंघम् क्षेप्यंचदु। निर्मुलम्भैव अद्भुम्भुन् प्रतिलिंघम् लोपकाशम् त्रृक्षिग्निंम्भुन् कदा।

तात्पर्यम् :- You were sent back when the husband was harsh on account of the obstruction of remembrance owing to the curse. There remains the mastery of you alone over your husband with infatuation gone away; a reflection does not take effect on the surface of a mirror, with (its) brightness was obscured by dirt. But has easy scope on the surface of a mirror, which is clean.

17. ओदेवामुद्भुत्तिवित्तिना तीर्त्त जलधः-

पुरा नपुक्त्येवां जयति वपुष्टु वित्तिरङ्गः।

वप्युं नल्लुन्नां प्रस्तु दम्भुनात्तर्यु दम्भुनः।

पुनराद्युन्युत्त्यु शर्व इति लोक्यु शर्वात् ॥

स्थेनानुद्वातस्तिभित्तिना तीर्णजलधः-

पुरा सत्त्वाणां जयति वसुधामप्रतिरथः।

इहायं सत्त्वाणां प्रसभदमनात्सर्वदमनः।

पुनर्यास्त्वयाद्यां भरत इति लोकस्य भरणात् ॥

पदाविकाशः :- उथेन, अनुद्वातस्तिभित्तिना, तीर्णजलधः, पुरा, सत्त्वाणां, जयति, वसुधाम, अप्रतिरथः, इह, अय, सत्त्वाणां, प्रसभदमनात्, सर्वदमनः, पुनः, यास्यति, आस्यां, भरतः, इति, लोकस्य, भरणात्।

प्रतिपदार्थः :-

अयं ज्ञत्वा

अप्रतिरथः एदुरु शत्रुरक्षम् लेनीन्द्रे

अनुद्वातस्तिभित्तिना शारुष्टु लेनी चतुर्विन
वेगम् गल

अयं He

अप्रतिरथः without any rival

अनुद्वातस्तिभित्तिना absence of jotting

రథెన	రథముతో	రథెన	with a chariot
తీర్ణజలధి:	భాటుబడిన సముద్రములు కలవాడై	తీర్ణజలధి:	with the ocean which is crossed
సప్తాద్వాపా	ఏడు దీపములు గూలు	సప్తాద్వాపాం	seven Islands
వసుధా	భూమిని	వసుధాం	earth
పురా జయితి	జయించ గలడు	పురా జయితి	conquer
ఇహ	సక్కుట	ఇహ	here
సత్యానా	క్రొఱుల యొక్క క్రూర మృగములైన	సత్యానా	of animals
	సింహా, వాగ్దుషుముల యొక్క		
ప్రసభదభనాత्	బలాత్మారములు అంచుట వలన	ప్రసభదభనాత्	forcibly subduing
సార్వదభన:	'సర్వదముడు' అనుపేరు గఱివాడు	సార్వదభన:	by name SARVADAMANA
పున:	తరువాత	పున:	latter
లోకస్య	లోకమును	లోకస్య	of world
భరణాత्	శోషించుట కలన	భరణాత्	nourishing
భరత: ఇతి	భరతుడు	భరత: ఇతి	as BHARATHA
ఆశ్వయా	పెరును	ఆశ్వయా	name
యాసయితి	పొందగలడు.	యాసయితి	will be blessed,

తాత్పర్యమ् :- దుష్టాంతుడు తన తనయుని వంట ప్రతిష్టాకరణ్యమును గూర్చి అంగులా సర్వదమును కావి వ్యక్తాంతమును యిట్లు చెప్పాడున్నాడు. ఈతడు సర్వదమునుడు. సాటిలేని రథము కలవాడై, తలించని జారుజాట్లు లేపి గమనము గల రథముకి సముద్రములు దాటి సమ్మిశ్వపయగు యు భూమందలమంతచిని ఉంచుంచి, స్వార్థమున ఊంచుకొపగలదు. ఇక్కడ బాల్యమునే నీంహా, వాగ్దుషాధి సమ్మత క్రూరప్రాణులను అళచిన వాదగుట వలన ఇక్కడ సర్వదమునుడు ఆను పేరుగలవాడు కయిపాడు. తరువాత లోకమును ఛాపించిన పారగును. కావున "భరతద"ను త్రసిధ్దమైన పేరుకే వ్యవహరింపగలదు.

తాత్పర్యమ् :- With the ocean crossed in a chariot of steady course owing to absence of jolting, he would conquer the earth with (its) seven Islands, being without any rival. This one (called) SARVADAMANA, on account of the forcible subduing of animals here, would again come to have the appellation "BHARATA", through nourishing the world –

18. తద భవతు విశ్వా: ప్రాజ్యవృష్టి: ప్రజాసు
త్యమపి వితతయజ్ఞ వర్ణిం ప్రిణయప్య
యుగశత పరివర్తనేవ మహ్యమ్య కృత్య:
వయత ముఖయ లోకానురూప క్షాఫునియ: ||

తథ భవతు విభౌజా: ప్రాజ్యవృష్టి: ప్రజాసు
తమాణి వితతయజ్ఞ విభ్రిణి ప్రీణవస్తు ।
యుగశతపరివర్తనేవమచ్చోచ్చకృత్యై -
న్యయతసుభయలోకానుగ్రహశలాఘనీయ: ॥

పదవిభాగః :- తథ, భవతు, విభౌజా:, ప్రాజ్యవృష్టి:, ప్రజాసు, తథ, అణి, వితతయజ్ఞా:, విభ్రిణి, ప్రీణవస్తు, యుగశతపరివర్తన్, ఏయి, అణ్యాచ్యుక్తాయై:, నయ, తథ, ఉభయలోకానుగ్రహశలాఘనీయః |

ప్రతిపదార్థः :-

విభౌజా:	దేవేంద్రుడు	విభౌజా:	Indra
తథ	నే యొక్క	తథ	your
ప్రజాసు	ప్రజల యందు	ప్రజాసు	on subjects
ప్రాజ్యవృష్టి:	ప్రమాణమైన వర్షము కలవాడు	ప్రాజ్యవృష్టి:	abundant rain

అవతు	అగోరాక	అవతు	may be
త్వమపి	నీవు కూడ	త్వమపి	you also
వితతయజ్ఞ:	విష్ణువస్తున యజ్ఞములు కలహశ్వ	వితతయజ్ఞ:	many sacrifices
వజ్రిణ	దేవేంద్రుని	వజ్రిణ	Lord Indra
ప్రీణయస్వ	పంతోషపెట్టుము	ప్రీణయస్వ	satisfy
ఏఖ	ఈ ప్రకారముగ	ఏఖ	as such
ఉభయలోక	భూలోక ప్రార్థలోకముల యొక్క	ఉభయలోక	to both the worlds earth and heaven

అనుగ్రహశలాఘనీయ: అనుగ్రహించినట్టు; కనియాతగినట్టు

అంయోన్యకృత్యై: పరస్పర (కృత్యములతో)
సహకారములతో

యుగశతపరివర్తన: తండ్రలక్షలాం యుగముల యొక్క
పరివర్తనములను

నయతమ: ఓందించుదురుగాక.

తాత్పర్యమ్ :- మహర్షియగు మారీచురు లోకపీఠులలు ఇద్దరికిని ఉభాక్షర్యాపనము చేయుచూ యిట్టువదేశించు చున్నాడు.
ప్రాజా దుష్టున్ని నీవు యజ్ఞాలను చేసిన ఇంద్రుని సంతోషపెట్టుము. ఇంద్రుడు నీకు వద్దుమెచ్చి కాపాదుగాక. ఇంద్రుడు నీర్మమ
కూడ పరస్పర స్నేహములతో కూమకోన్నారై భూలోక. ప్రార్థలోకములకు కృయాకమును కలుగ చేయుచూ రిర్మకాలము గడుపుయురు
గాక. మీ ఇద్దరికి నేలకాలరి. సంపత్యరములు పరపురం పంతోషము అగునట్టు ప్రవర్తించుయదుగాక.

తాత్పర్యమ్ :- Maricha said -

May Indra be showering abundant rain on your subjects. You also, performing sacrifices, satisfy fully the celestials. Thus by mutual acts worthy of praise on account of favour on both the worlds; may (both of you) pass the rounds of hundreds of ages -

19. ప్రవర్తకాం ప్రకృతి పొతాయ పొర్ప: -

సరప్పుతే ప్రతిమహతాం మహాయతాం ।

మమాపి చ క్రపయతు నీలరోచః:

పునర్జవం పరిషత శ్రుతాత్మధః: ॥

ప్రవర్తతా ప్రకృతిహితాయ పార్థివ:

సరస్వతి శ్రుతిమహతాం మహిమతామ్ ।

మమాపి చ క్షపయతు మీలలోహితః:

పునర్భవం పారిణతశాక్తిరాత్మభు: ॥

యదవిభాగ: :- ప్రవర్తతా, ప్రకృతిహితాయ, పార్థివ:, సరస్వతి, శ్రుతిమహతాం, మహిమతాం, మమ+అపి చ, క్షపయతు,
మీలలోహితః, పునర్భవం, పారిణతశాక్తి, ఆత్మభు: ।

ప్రతిపదార్థ: :-

పార్థివ: ప్రకృతిహితాయ
ప్రకృతిహితాయ

ప్రవర్తతా: ప్రవర్తించు గాక

శ్రుతిమహతా: తిఱ్పునము చేత, రాత్రు శ్రవణం చేత

సరస్వతి: గమ్మిపుర్వ కారియైక్క

రాజు

ప్రకాపితము కొరకు

ప్రవర్తించు గాక

తిఱ్పునము చేత, రాత్రు శ్రవణం చేత

గమ్మిపుర్వ కారియైక్క

(క్రింపాలి) గాంచు

పార్థివ:

ప్రకృతిహితాయ

ప్రవర్తతా

శ్రుతిమహతాం

సరస్వతి

The king

for the welfare of the subjects
may proceed

those who are eminent in
knowledge and learning

the speech

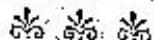
మహియతాం	ఉత్సవ గారవమును పొందుగాక	మహియతాం	be honoured
పరిగతశతి:	అంతటా వ్యాపించిన ఉత్సవ కల్పనల్లి	పరిగతశతి:	with the powers spread
ఆత్మభూ:	తనంత శాస్త్ర వలుగునట్టి	ఆత్మభూ:	all round
బీలలోహితః	ఆ భగవంతుడు	బీలలోహితః	self born
సమ+ఆపి చ	సాకు కూడ ((కవికి) దూషుహారిక, ఏనుహారిక తదుష్టవారిక కూడ)	సమ+ఆపి చ	Lord Siva
పునర్జ్వ	షునర్జ్వస్మను	పునర్జ్వ	me also
ధాపయతు	పోగిష్టుగాక	ధాపయతు	rebirth
ధాపయతు		ధాపయతు	bring to an end.

తాత్పర్యమ్ :- సమస్తమైన రాజులు తమ సుఖముల యందు ఆపేక్షలేనిటారై, ప్రంచాతములకై చాటు పదుదురుగాక. మహాకవుల యువక్క పరమముత్తిన కవితలు, ప్రేరణక్కుల యొక్క సారాంశములు లోకమున పొగడటయగాక. ఆ వాక్యాలు సహ్యాద్యముల హృదయములందు చమత్కురములను కూడ కలుగచేయగాక. సర్వజ్ఞమంచుదైన ఆ పరమేశ్వరుడు జన్మాంతరములు పొంది తన రాజ్యాల స్నానముగు మొక్కమును అందరిక అనుగ్రహించుగాక.

తాత్పర్యమ్ :- May the king proceed forth for the welfare of the subjects, may be speech of those eminent in knowledge (or learning) be honoured and may the self-born Siva, with his powers spread all round, bring to an end, the rebirth of me also.—

STORY

The battle with the Durjayas is over and Dushyanta is completely victorious. Indra publicly honours him by making him sit along with him on his throne, and offering him the Mandara garland worn by himself. Dushyanta, seated in Indra's chariot, with Matali as the charioteer, starts on his journey towards the earth. On the way, at the Hemakuta mountain, he halts to pay his respects to the sage Maricha, who at that time, was engaged in giving a discourse on 'Duties of chaste women'. While Matali goes to find out when Maricha would be free to give audience to the king, Duhsanta meets a boy of extra ordinary prowess, resembling him in features engaged in harassing the whelp of a lion; in sport, and not listening to the remonstrations of the hermit women who were looking after him. Dushyanta catches hold of the boy and feels a thrill of joy passing through his body. By and by, he learns that the boy was his own son born of Sakuntala, and nick named 'Sarvadaman' ("All-harasser" by the sages on account of his unruly boisterous conduct) Sakuntala then enters, the very picture of pathos and chastity, the king makes and unreserved apology and Sakuntala forgives him. The party then go to pay their respects to Maricha and Aditi. Maricha blesses them all and explains how the curse of Durvasas was the real cause of the trouble and the king was not to blame in the matter. The gladnews of the reunion of the lovers, is made known to Kanva by a special messenger and all is well that ends well.

1. ప్రవర్తనాం ప్రకృతిహితాయ పార్థివ:

1. “ప్రవర్తనాం ప్రకృతిహితాయ పార్థివ” ఇతి పాఠ్యాంశాచయ సారాంశ లిఖిత?

కవిపరిచయ: :- మహాకవి కావిరాజు రచించిన “అభిభూత రాకున్నలమ్” అను నాటక కాష్యమందరి సమీపంకము మండి” ప్రవర్తనాం ప్రకృతి హాలాయ పొర్చిపి.” అను పొత్కుభాగమును స్వీకరించింది. ఇంద్రుడు రాకున్న పంచాస్త్ర వహించి నహయము చేయిప్రలసివదిగ దుష్యంతుని ఆహ్వానిరచును. దుష్యంతుని తీసుకొని రాకున్నికి తన రథసారథియైన “మాతలి”ని ఇంద్రుడు భూలోకమునకు పంచును. దుష్యంతుడు స్వాగ్ంతిక వెళ్ళచూ మంత్రిషై రాజువై ఉప్పించి ఇంద్రసారథి మాతలిలో స్వర్గానిశేగును. ఆచండి దానవగణమును సంహరించును. ఆందులకు ఇంద్రుడు మిక్కులి సంలోషముతో దుష్యంతుని సన్మానించును. మాతలి దుష్యంతుని పర్వాక్తమమును పోగురును. కానీ దుష్యంతుడు ఆడి దేవంధుని ప్రభావమే. కానీ తన ప్రభావము కాబని అనూరుదు బీకళ్లను పొర్చిటుట సూర్యాప్రభావము వలన గదా అని సమక్షించును.

“కిం యా అభవిష్యత్ అఱజః తమసాం విభేచా తం చెత్ సాహసాకిరణా థురి కాకరిష్యత్”॥

ఈ విధంగా పీరిరుతురూ సంభాషించుకొనుచూ భూలోకమునకు తిరిగివచ్చుచుందగా మారీచుని ఆశ్రమము ఎక్కువున్నదని దుష్యంతుడు అదుగును. మాతలి రథమును సిల్పి జుముల యొక్క తపోవన ఘోములను చూపును. వారిద్దరూ రథము నుండి దిగి; “ఆదితి కశ్యపుల” (మారీచుని) ఆశ్రమములో ప్రవేశించురు. “ఐహ్వా యొక్క మానవపుత్రుడు మరీచి, మరిచిచలన కశ్యప ప్రజాపతి, మరాసుర గురువు ఈ హోమకూట పర్వతమున (పంచుకుండ) లార్యాలోకాది తపస్స చేయుచున్నాడు” అని మాతలి దుష్యంతునకు తెలుపును.

“సురాసురాగురు: సోఽసిమన్ సపంజీకా: తపస్యతి” |

దుష్యంతుడు: కశ్యప ప్రజాపతిని దల్చించుకొని వెళ్లుటకు విశ్రుతించుకొనును. ఆ ఎందుకనగా “శ్రీయన్ముఱు అతికమింపరానివి”. “అక్తిక్రమణీయాని శ్రేయాసి” | ఈ విధంగా తలచి రథము నుండి క్రిందికి దిగును. దుష్యంతునికి కుభశకునములు కన్పుట్టును. ఆతని కుండభజమయ అదురుచున్నది. ఇంతలో ఒక బాలుడు అదుకమటకు తన తల్లి కణ్ణ పోలుత్తాగుచున్న సింహాశిశువును. బట్టాంగ్రామముగ తల్లి నుండి జాట్టుపట్టుకొని లాగుటను గమనించెను.

“ప్రక్రిడిత్రు సింహశిశ్యు బలాట్కారెణ కర్షతి” |

ఆ బాలుడు సింహా శిశువు యొక్క దంతములను లెక్కించుటకు భాని నోరును తెలుచుటకు ప్రయత్నించును. ఈ దృష్ట్యమును చూచిన ఒక తాపసి ఆ బాలుడు సింహించుటకు ప్రయత్నించును. “స్వర్గమమనుద”ని పెదును స్వర్గకము చేయుచున్నావని తెలుపును. కానీ “పర్వ్యదమను”ని ఆటలు ఎవరూ కూడ ఆపలేకపోవున్నారు.

అంత తాపసి ఎంత చెప్పుచున్నాడు తనను ఆ బాలుడు వినకపోవుచే దుష్యంతునుచేంది. ఆ బాలుడి నుండి సింహాశిశువు విడిపించమని కౌరును. దుష్యంతుడు ఆ బాలుధితో యుట్టాయెను.

ఓట్టుపెపుత్తా! ఆశ్రమములో నివసించేడి వారికి స్వభావ విరుద్ధమైన హాంసాదికం సీకట్లు వచ్చినది? ఖుషి కుమారులకు ప్రాణిపొంద అనుచితము. వల్లాగుచే చుట్టుబడిన చందస వ్యక్తమువలె పర్వాభూతములకు ఆభయమిచ్చి కోరగిన అత్యసంయుము. కటుఫిలముగా చేయబడుచున్నదెల?

“శత్వసంశాయ: సుఖోఽపి ద్వాయతే కృష్ణ సప్పిశశ్శునేవ చండనः” |

తాపసి ఆ బాలుడు జుమికుమారుడు కావని ప్రమంశయదని చెప్పును. “ఇతడు నా వంశయదేవా? అందుకే యామే నాట పోలుచున్నది. ఈ హోమకూటము మనుష్యాలుండుటకు వీలుకానెది. ఈ మనుష్యాలుడు యిక్కడికి విట్టు వచ్చినాడని” దుష్యంతుడు. ఈ తాపసి స్నిగ్ధి అదిగెను. దానికి బధులుగ అమె యుట్టు చెప్పును. “ఒ సాముయై నేత్త లభిగినది సత్కమ. ఈప్పుడన సంబంధం దెత్త యా విల్లువాని యొక్క తల్లి, సేవతలకు తంధ్రియైన మారీచుని ఆశ్రమముందు ప్రవించినది.” అమెను ప్రతి సంబంధం దెత్త యా విల్లువాని యొక్క తల్లి, సేవతలకు తంధ్రియైన మారీచుని ఆశ్రమముందు ప్రవించినది.

మహ్యంతుడట్లు ఆమెను. ఆమె ఎ రాజర్షి యొక్క దర్శని? ఆమె పేరు చెక్కుటకు తాపస యుష్ణప్రచలేదు. దుష్యంతుడు తపుపేరు శక్తులా ఏమి? అని తలచుకొనుచూ దుష్యంతుడిందును. ఇంతలో వేరొకగావని ఆ బాలుని చేతిమళకట్లు నువ్వు రక్కచేసు లేకుంటుమను గమనించెను. ఆ రక్కచేసు సింహాంధీల్లను మర్మన చేయునపుడు నెలపై జారివచుటను గమనించి. దాన్ని పీసియుచ్చుటకు ప్రయత్నించుమను. కాపప స్త్రీలు వారింతులు. కానీ దుష్యంతుడు ఆ రక్కచేసను తేసికాని బాలుని చేతిక కట్టుటకు దగ్గరగా వచ్చును. “ఎందులకు నున్న ఆ రక్కచేసను చట్టుకేవడ్నని నివారించారని” అడిగిన దుష్యంతునితో కావస్త్రీ యిట్లువెను.

“ఈ రక్కచేసి “ఆపరాజిత”. అను పేరు కల్గిన పిపరి పిశేషము. మారీచుచిచే యూ బాలుని యొక్క జాతకర్మ నమయము నందు యియ్యులదినరి. ఈ రక్కచేసామ యూ బాలుని తల్లిదంప్రయలు, మారీచుచు కప్ప మరియుకు భూమియందు వదినఱనిని తేసికానచాదు”. అట్లు తేసికాన్నాడో యూ రక్కచేసి సర్వముగ మారీ ఆలవిని కాటువేయును. నేను ఆనేకమార్యు ప్రత్యక్షముగా చూసించి అని చెప్పుచూ ఆ చిపియమును శక్తులకు చెప్పుటకొకును కావస్తే ఆక్షయ నుండి వెట్టును.

దుష్యంతుడు ఆపిల్లావానిని ఆవందంతో ఆలింగము చేసికసును. ఆ బాలుడు “నా తండ్రి దుష్యంతుడు మీరందని ఆముగును.

“మమ ఖాల్సు తాతో దృష్టికి: తెం కః” ।

ఇంతలో “ఈ రక్కచేసా నువ్వు కాటువేయవలనిన నమయమున దానికి విపుద్ధంగ ఎందులకు ప్రత్యక్షించినదో వివిధాత నామనుప్పు ఆచ్ఛాయముల యందు ఆక కలుగుటలేదు?” అని శక్తుల ఆశ్చర్యముతో లక్ష్మికు పచ్చును. శక్తులను దుష్యంతుడు గుర్తుచెట్టును. తపచలనవే ఆమె యిన్ని కష్టములు ఆనుబించుచుస్తుని నిక్కిలి బాధ చెందును. నిశ్శయముగా తానే “అపరాజి” అని ఆమె “సిరపరాధి” అని బాధ చెందును. శక్తుల కూడ దుష్యంతుని చూచి, ఆర్యవుత్తుడే అని కంంించును. దుష్యంతుడు శక్తులముక్కేశంచే కుష్మాజులారా! నీ శీలము పొథువైనది. వాచే అవమానించ చాటిన దానిక్కనదూ నా యందు నిష్ఠ విరక్తురాలభ్య కాలేదు.

ఒ త్రియుచాలా! పూర్వుము లక్ష్మాను వలన ఎదురుగా నీవు వచ్చినపూ కలోపి హ్యాదయుట్టై నిన్ను నిరాకరించిని. మౌఢీము పోయి యిప్పుడు నిన్ను కొంతికిని. గ్రహాముచే పట్టుటడిన చంప్రథు ఆ గ్రహాము అయిన తయాత రోహిణీ యోగము కొండినట్టే నిన్ను చందగిలిని.

“ఉదయాగాన్ని శశిశిన ససముపగంతెనాశు రోహిణీ యోగమ్” ।

దుష్యంతుడు తాను చేసిన పనికి మిక్కిలి పశ్చాత్తుపము పొందును. శక్తుంతల కాశ్చలై పడివేయుకొందుకు నీధ్రపమును. శక్తుంతల విపారించును. ఆ బాలుకైన సర్వదమునికి తండ్రియని పరివయము చేయును. మరియు తనపు ఎందులకు గుప్త పట్టుచేదని అటుగును. ఆప్మాడు దుష్యంతుడు ఉంగరమును చూపించుచూ, దీనిని పొందుట తలన నిన్ను నేను గుర్తుంచగలిగిని కనుక నీవే యూ ఉంగరము ఘరింపుము అని కారును.

దుష్యంతుడు తన భార్య శక్తుంతలతోను, కుమారుడు సర్వదమునునితో మాతలి మహార్షిని దర్శించుకొనును. వాచి సమస్యల్ని వారి ఆశ్చర్యములు స్వీకరించును. మాతలి శక్తుంతలతో విట్లనును. ఓ శక్తుంతల దుర్వాసముని కాపము కలపేచ్చి నే భర్త తిరప్పిరించినాడు. కాపము పోయిన పీదప నిన్ను మరల గుర్తించిశాయి. మరినమైన అద్దమున ప్రతిపీంబము కన్మించిని పిర్మలమైన అద్దమున ప్రతిరింబము సాహకమై ప్రకాశించును.

“ఛాయా యిభాతి న మలోపహత ప్రసాదే శుష్కే తు దర్పణతలే స్తులభావికాశా” ।

ఇక్కడ బాల్యమునవే సింహాశ్వర్షూది నమస్క క్రూరప్రాణులను అణుచుట వలన ణత్కుడ “సర్వదమునుదు” అను పేచే నీ కుమారుడు తయాత లోకమును పరిపాలించుచూ “భరతుడు” అను ప్రసిద్ధమైన పేరుతో వ్యవహరింపగలరు.

“పునః యాస్యాతి ఆరావ్యా “భరత” హతి లోకస్య భరణాత్” ।

పుష్పత్రరాజులు నుఱుములందు ఆపేక్షలేనివాడై ప్రాణాశితములకై నుఱుములకై పాటుపడుటురు గాక. పరమేశ్వరు గ్రహమైన మాకమును ప్రశాంతించుగాక అని కౌరుకుమా దుష్యంత మహారాజు భార్యవుతునితో తన రాజ్యమునవు వెళ్లి

“ప్రశర్తాం ప్రకృతిహితాయ పార్థివః” ।

(Q. No.8) 2. బావరణాలి

1. "నయరట్టాని" ఇతి పాఠ్యాశస్య సారాథి లిఖాడ ?

"నయరట్టాని" నాటకమును అభావ్యా రాష్ట్రాలు మహారాష్ట్రాలులు తచించి.

తయాగు, పొర్చీత్యమున, శ్రీకృష్ణదేవరాయల సభయందున్న అప్రస్తుతులలో "భువన విజయం" అను నాటకము, మాదిరి, సంస్కృతమున విక్రమాదిత్యుని సభయందున్న శ్రీమృద్భంగి కవిరఘుములలో "సవరట్టాని" అను నాటకమును రచించిను. ఈ నాటకముందు తొమ్మిదిదుర్ది కవిపంచితులు, ఎక్కువ్రు ఒక్కుక్కు విద్యాయందు తమ తమ విద్యాకైదుష్టుమును ప్రదర్శించుకు, అది విని విక్రమాదిత్య మహారాజు తన అస్తిత్వమున మేధావంతులైన కవపంచితులు కల్పినందుకు విక్కిలి వంతోపము చెందును.

కన్నలు

పారి ప్రతిభ

1. ధన్యంతరి:	ఆయుర్వేదచాత్రం
2. క్రపణక:	కైనమరం
3. అమరసింహా:	కోశప్రతియా
4. శంకు:	తర్వాత్రం
5. వేతాలభట్ట:	సాట్యూత్రం
6. ఘుటకర్పర:	యుమక కవితా
7. కాళిదాస:	మహాకావ్య, ఖండకావ్య, నాటక పొర్చీత్యం
8. వరాహామిహిర:	శ్రోలిక్కాత్రం

(1) ధన్యంతరి, (2) క్రపణకుండు (3) అమరసింహాకవి (4) శి శంకు వంపితులు (5) వేతాల భట్టకవి (6) మంతుకర్పర కవి (7) కాళిదాసమహాకవి (8) వరాహామిహిరుడు (9) వరథుచి మొదలగు కవి పండిత రత్నములు. విక్రమాదిత్యుని ప్రకస్తావి మంతిరంపకు విచ్చేయుచున్నారు."

కవి పండితులను తొందరగ కలపాలనే ఉత్సవకలో విక్రమాదిత్యుల వారు యిటువైపే వచ్చుచున్నారు. అది ఎట్లవారికట్టును లీఱ్యూనటుపంటి (బోగొట్టువటువంటి) సూర్యుడు తన కిరుములలో ప్రకాశించుచున్నట్టు ఉంటేను.

విక్రమాదిత్యుని సరస్వతి మంతిరమునకు కవపంచితులైన (1) ధన్యంతరి (2) క్రపణకుడు (3) అమరసింహాథు (4) శిశంకు. పండితుడు (5) వేతాల భట్టకవి (6) ఘుటకర్పర కవి (7) కాళిదాస మహాకవి (8) వరాహామిహిరుడు (9) వరథుచి మొదలగు. కవి పండితరత్నములు విచ్చేయున్నారు. ఇ కవి పండితులను తొందరగ కలపాలనే ఉత్సవకలో విక్రమాదిత్యులవారు సభలోనికి ప్రవేశించిరి. కాళిదాసాది కపులను, ధన్యంతరి మొదలగు మహాసామ్రష్టజ్ఞాలముదైశించి విక్రమాదిత్య మహారాజు యిటు పరిషసు. ఈ కవి పండితులారామీ అందరితో యిసారస్వత సభ ప్రకాశించుచున్నది. రాజకార్య భారంతో నామస్వర్ణ విక్రమము కౌరుచున్నది. కనుక మీరు మీమీ కావ్య, శాస్త్ర వినోదముతో సమ్మిషిపచరచండి.

మీ కావ్య, శాస్త్ర వినోదముతో నాలోని రసాస్వాదనమును ఉత్సేజి పెరచండి. నేనిప్పుటు. మీ అందరి కవితా ప్రేదుష్టమును విపగొరుచున్నాను. కావున మీ అందరూ కలిసి పన్ను పథాపదులను రంజింప చేయండి.

విక్రమాదిత్యుడు ధన్యంతరి సుదైశించి ఈ వేదజ్ఞ! ఆయుర్వేదజ్ఞ! భిప్రగ్రహ్మ! మొదట మీరు మీ పొందిత్యము ప్రదర్శించండి.

1. ధన్యంతరి

ఈ రాజు! నేను ఆయుర్వేద శాస్త్రమందు మూత్రమే ఆవేక గ్రంథములను బ్రాహ్మణు, సాత్మ్యకాశారమును స్నేహరించుటచేతనే శరీర ఆరోగ్యము భాగుగామందును.

శారీరమాయి అల్లు - - - సాహసా యమాలయమ్ ॥

ఏ దర్శకార్య సాధనాన్నికి ప్రశ్నర అరోగ్యం అతిమధ్యాం. పాత, చిత్త, కథములనే దొషితుయములు లేని శరీరమే అరోగ్యమంత్రమైన పరీరముగ చెప్పుకొనిను. నెఱ్యా మొదలగునవి లేవటుపంటి భోజనమే ఉత్తమ భోజనమని చిప్పుదురు. లింగి మీద అణ్ణారాఘవుడు యమాలయానికి పోతాడు.

అనంతరం క్రమం పండితుడు డయిట్లు పరికొను.

2. క్రష్ణకుడు:

శ. రాజు! నా కవిత్వం ఆలంకారములు లేకుండా తైరాగ్యం వలె యుండును. కనుక ఏపరికి వచ్చుదు. అదిపిని “ఘుటకర్పురకుడు” కాపీనపంచులు భాగ్యవరణులు కదా? అని అనును. దానికి క్రష్ణకుడు నెను రిగంబరుదనుకాను. గ్రహస్థాంఘుపాసిని. వినంది నా కవిత్వమును.

ఎణ్ణాజలెష్ట - - - చిమో న మృతి: ||

ఓప్పుపు పవిత్ర గంగాజలములో స్నానమాచరించుడురుగాక నిరంతరం వేదములు వర్ణించురుగాక. ధ్యానచిత్తులసురుడుగాక. తపః క్రియాదులు నిరంతరం నిర్వ్యులించుడురుగాక. దేవతలను నమస్కరించురుగాక. తేదా వీరమంచుడురుగాక. అయినప్పటికి భగవంతుని హ్యాదయము నందు నిరంతరం ధ్యానించని పారికి ముక్తి ఎక్కడికి?

తరువాత అమరసింహకవి తన ప్రతిభను ప్రదర్శించుచుస్తాడు.

3. అమరసింహుడు:

శ. రాజు! నేను సంస్కృత శిల్పములన్నీటని నంగ్రహించి, వాటిని వర్ణికరించి ‘సామాలింగానుశాసనం’ అను కోశగ్రంథమును రచించాను. దావిలో మొదటి శ్లోకమును లిపిండి.

“భగవంతుడు జ్ఞాన, దయా, సముద్రుడు. అంతులేని ఆవంతగుణ సంపన్ముదు; థీరులు సంపదుకేసం, అమృతత్వం కేసం, మంగళముల కొఱకు ఆ భగవంతుని సేవింతురుగాక”

యస్య జ్ఞాన - - - ఆమృతాయ చ ||

ఆనంతరం రాజు “సేతాతభట్టు” ను ద్రేషించి; తన కమనీయ కవితమును గానము చేయుమని కోరును.

4. వేతాతభట్టు:

దేవానామిదమామనాంచి - - - సామారాధనమ్ ||

మహారూపు యసగములను కళ్ళకు కన్పడేవిగాను ప్రకాశవంతమైనవిగాను, వేద ప్యారూపములుగా కావియాభమవ్వాలు, పరమేశ్వరుడు. తన శేరంలో పగభాగం ఇమాదేవికిచ్చి రెండుగా విడిపోయాడు. నత్య, తమా, రణగుణతయాత్కుమైన బగ్గు అపేక పిధములు క్షుద్రుచుస్తాం. కానీ విభిన్న మసత్తత్వములుగల జనులకు నాట్యము బహువిదములుగా నువ్వుప్పటికి ఏకఱుపణి అదించు చున్నారు” -

ఆనంతరం రాజు “ఘుటకర్పుర”కుని ఉద్దేశించి యమక ఆలంకారములతో కవితాగానము చేయుమని కోరును.

5. ఘుటకర్పురకుడు:

శ. రాజు! యమకరచనా ఆశికష్టమైనవని, అఱునను నేను రచించిన యమక కావ్యమందిలి శ్లోకమును వినండి.

ద్రిష్టప్రసాదయాతి - - - రఘుణా: ||

ఇక్కడ కోపితాని అనుషదం రెండు పొదముల యంద్లు చెప్పటింది. దానిని (1) కోపితాని అని (2) క: + అషి+తాని కి విడదీసుకోవాలి.

వరస నమయమందు. (కోపితాని) కోపమును పొందిన (అలిగిన) శ్రీ ముఖములను (కోపి) ఎవ్వరో బకరు (తాని) 9 అలిగిన శ్రీ ముఖములను పెంచిన ఆనందింప చేయగలదు. (ఇక్కడ మొదటిపొదం చివరి నాటుగక్కరములు, రెండవ చారం చివరి నాటుగక్కరములు కోపితాని ఒక్కచె. కానీ అర్థం చెప్పమలసినపుట్టు మొదటి పొదంలో ‘క: + అషి’, ‘తాని’ అని విడదీసుకోవాలి.)

ఇక మూడు నాటుగక్కరములలో చివరి నాటుగక్కరములు ఒక్కచె. “స్వయంత:” “స్వయంత:” న్యసంత: బాటసాయించు చేయములు తప్ప గత్తనాలతో ఉద్దేశికపురుచును. నాటుగక్కరములలో పొదంలోని చివరి నాటుగక్కరములు కూడ (వితాను+జనం).

వనితల యందు అంతులేని కోముసు చెంకాంచించుచున్నప్రా) ఒక్కసే కాని అర్థమే వేరు.

6. కాఠిడాసవి

ఈ సభాశాఖలారాజు కావ్యానమును విఫండి. నేను “కుమార సంబవం, రఘువంశం, మేఘుసందర్భం, అభిజ్ఞాన శాశువులం” అను కావ్యములను రచించాను. కాఠిడాస మహాకవి రచనలను “వరాహామిహిరుడు, మండకర్మరుడు, విక్రమాదిత్యుడు వేవోస్య కనియాదిరి.

అనంతరం రాజు ఖగోళాప్రాణైన “వరాహామిహిరుని” తన పాండిత్యమును ప్రదర్శించమని కోరును.

7. వరహామిహిరుడు

యేదా హి - - - యేద స యేద చిద్యామ్ ॥

యజ్ఞముల నీర్మిషాణ కోసం వేదములున్నావి. యజ్ఞయాగాలు, ప్రతాలు, పూటలు కాలానుగుణంగ నిర్ణయించుడును. కాలానుగుణంగా యజ్ఞయాగ ప్రతాలను నీర్మించుంచేదే కాలపిధాన శాస్త్రం. డానిలి జ్యోతిషాప్రాణియై తెలిసిన పాశే పంచితుడు.

శ్రీకాణ్యాణ - - - పశాఙ్కమాకార్యాతామ్ ॥

శమస్త సంఘాతములను కలిగించునది, శత్రువులను పొగొట్టునది, దుఃస్వామ్యములు పొగొట్టునది, గంగాజల స్నానము వలన కల్పిన పుణ్యఫలాన్ని యిచ్చునటువంటిది, గోదానముతో సమావ్మైనది, ఆయుష్మను పెంచునది, మిథ్యైనది, పత్రంతాసమును కల్పించునది. నమస్త సత్యర్థిలను అచరించుటకు పాథిసు ఆయుష్మనువంటిది పంచాంగ త్రవ్యము, కనుక శ్రద్ధరో ఆక్రూంపుము.

అంత వరరుచి తన వ్యాకరణ శాస్త్రమందలి చమత్కారమును ప్రదర్శించును.

8. వరరుచి

యాయపి - - - సాకృత శాకృత ॥

ఈ కుమారు నువ్వు అనేక శాస్త్రాలు, చదవకశాయనప్యుట్టిక పరవాలేటు, కాని వ్యాకరణశాస్త్రం ల్యుకుండా చదవాలి. ఏందుకంచే (వ్యాకరణం తెలియకపాతే) ‘స్వజను’లకు ‘క్యజను’లకు లేదా లేకుండా ఖితుంది.

(శ్వయజన) స్వజనులు = తమహారు. (శ్వయజన) స్వజనులు = కుక్కల గుంపు. ఆలాగే సకలం. (సాకలం) = సమస్తం, (శాకల) శకలం = ముక్క; (సాకృత) సంకృత్త = ఒకసౌరి, (శాకృత) శకృత్త = మాంస విశేషం. వీచిక ఉభారణ లోపంతో అధ్యాత్మలు. మారి అప్పాలు కలుగుతాయి.

ఆత్మర్యం:- పెళ్ళిచూపుల కోసం ఒకసారి కవిలా కన్యను నీకు ఎవరంటే యిష్టం. ఎటువంటి వరణ్ణి కోరుతున్నాము అని ఆక్షిగారు అప్పుడు ఆ కవిలా కన్య యులో చెప్పింది - .

సైవ వ్యాకరణాశ్రమేతి - - - శయమ్ ॥

వ్యాకరణశాస్త్రం తెలిసిన వానిని వరించను. తప్పాప్యులు చెప్పాలు కాటట్టి తంత్రిలో సమానం. తర్వాతాప్రాణైదు కోరుకోను. ఏందుకంచే ప్రమాణిలధ్యాదై వుంటాడు కనుక అస్త్రతో సమానం. వేదపంచితురు ఎప్పుడూ యాగాలతో దూరంగ వుంటాడు. ఇంద్రుని నాకు అతడు చండాలుడు. మీమాంస = పూజన విభాగం) (అన్ని అనుమాలే కాబట్టి). నేను నపుంపునిగా జీవిస్తాను - సాపొత్య కావ్య ఆలంకారములు తెలిసిన వాధినే అంటే చమత్కారపంతునే నేను వరిస్తాను. అని అన్వయి.

తూ విధానగా విక్రమాదిత్యుని సరప్పుతో భవనము సపహంటిత కవిరత్నములతో ప్రకాశించేను. కొభాయమానంగా యుండెను.

Essay Questions From

1. प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः

1. “प्रवर्ततां प्रकृतिहिताय पार्थिवः” इति पाठ्यांशस्य सारांशं लिखत ?

This lesson was taken from “अभिज्ञान शाकुन्तलम्” written by Mahakavi Kalidasa.

Indra wanted Dushyanta's help badly to destroy the Durjaya Demons. The king Dushyanta immediately mounts the chariot with Matali to go to heaven, having authorised his Prime Minister, to act for him in his absence.

Having defeated the Durjayas (Demons), and received the signal honour of sharing Indra's seat in the presence of all gods. Dushyantha on his way back to the earth, prised the valour and greatness of Indra to his charioteer Matali.

In their travel back to the earth, Matali described the sacred places. They stopped their chariot at Hemakuta mountain to visit sage Maricha. They wanted to look at the regions of the penance-grove of the revered sages.

“दृश्यन्तां अन्नभवतां ऋषीणां तपोवनभूमयः” ।

The charioteer Matali asked Dushyanta to sit for a while at the root of Ashoka tree, while he shall be looking for an opportunity to announce him to Indra's father Maricha. On being informed that Maricha was engaged in giving a discourse, and would not be free for same time, the king decides to wait at the Ashoka tree while Matali goes to find out when Maricha granting them audience.

Dushyanta observed a good omen. His right arm was throbbed for mottling. He thought to himself it is more waste. Why because “a blessing repudiated before returns with great difficulty”.

“पूर्वविधीरितं श्रेयो दुःखं हि परिवर्तते”

King Dushyarthita observed a boy who is dragging by force the whelp of a lion for sporting with him which has sucked only half the dug of his mother and which has its move dishevelled by rough treatment, in spite of the protesting of two hermit-women.

“प्रक्रीडितुं सिंहशिशुं बलात्कारेण कर्षति” ।

Dushyantha became unaccountably attracted towards the boy. He thought to himself “why possibly indeed does my mind feel affection towards this boy, as though towards my own (ourasa) son! Surely, childlessness makes me affectionate. He continued his thinking.

This boy, the seed of mighty lustre, appears to me to be like fire in the condition of a spark, waiting for fuel to blaze up:

“महतः तेजसो बीजं बलोद्यं प्रतिभावि मे” ।

His hand shines like a single lotus, opened up by the early dawn, with its redness increased on looking at the boy who is sporting with a cub of lion, king Dushyantha addressed him. “Oh son of a great sage! Why by you whose behaviour is contrary to the etiquette of the hermitage from our very birth, is being brought into disrepute the discipline although producing happiness for the animals resorting here. Having heard this the hermit-women told him that the boy is not a hermit-boy. He belongs to puree race (पुरुषशस्य). On hearing this king Dushyantha thought to himself. “What is he belonging to the same family as mine?”

The female Ascetic continued her speech. “Oh king! Owing to her relation with the Apsarases, the mother of this boy was delivered here in the penance-grove of Maricha the

I.A.S.

father of Gods. His mother's name was Sakunthala. But still the king was not convinced. The conviction came when one of the hermit-women excitedly said that the safety amulet (रक्षकरपटक) of the boy was missing.

The king seeing it fallen on the ground, moves on to pick it up when the ladies ask him not to take it up just to late. The king learn from them that the "अपराजिता" herb was given by his reverence Maricha on the occasion of his birth-rite. It had magical powers so that it could be picked up only by the parents of the boy, or the boy; otherwise, it transformed itself into a serpent to bite the unauthorised person.

“ततः तं सर्पेभूत्वा दशति” ।

Then Dushyantha asked them "Have you actually seen its transformation into a serpent any time?" They said "many times." Dushyantha conformed himself that the boy is his son. The hermit-women go in haste to inform Sakunthala of her good-luck, as they were convinced that it was Dushyantha who was near them.

King having seen Sakuntala who was dressed in a pair of dusky garments, with the face emaciated owing to vows, wearing a single braid, possessing a pure character, observes the long vow of seperation from him and who was extremely pitilets, felt sorry very much for hs mistake.

“शुद्धशीला भम् दीर्घ विरहवर्तनिभर्ति” ।

Sakuntala met the king who prostrated at Sakuntala's feet, and made a full apology and was forgiven by her.

Meanwhile Matali came to inform the party that Maricha was free to see them and they all go to see Maricha and his wife Adithi.

Maricha blessed all the three as the chaste Sakuntala, the good child, and Dushyanta this triad-faith, fortune, and formal performance has come together.

“श्रद्धा, विच्छ, विधिश्वेति त्रिवयं वत्समागतम्” ।

He said to Sakuntala as below "Oh child! you have known the facts, anger should not be entertained by you referring to your companion in religious duties. You were sent back when the husband was harsh on account of the obstruction of remembrance owing to the curse of Durvasa sage. A reflection does not take effect on the surface of a mirror, with its brightness observed by dirt, but has easy scope on the surface of a mirror, which is clean."

“चाया विभाति न मलोपहत प्रसादे शुद्धे तु दर्पणतले सुलभावकाशा” ।

He said that Dushyanta is not be flamed as it was the curse of Durvasa that has caused all the troubles. All misunderstanding having been thus removed.

King Dushyanta with Sakuntala and the boy Sarva Damana (सर्वदमन) returns to the capital in high spirits.

"May the kings proceed forth for the welfare of the subjects".

“प्रवर्तता॑ प्रकृतिहिताय पार्थिवः” ।

I.A.3

Q. No.8 : निबन्धप्रश्नाः

Essay Questions From

ANUVADA (OR) TRANSLATION

1. नवरत्नानि

The drama Navaratnani was written by Acharya A. Ramulu Mahodaya. He wrote a excellent drama about nine nine poets in the court of Vikramaditya. King Vikramaditya used to enjoy everyday with the wonderful poetics of man poets. Among the nine poets there are Pandits experts in all Sastras and Poets, experts in Sahitya and Alankara. Among those were

1. Dhanwantari expert in Ayurveda Sastra.
2. Kshapanaka belongs to Jain Matam
3. Amarasingha Kosha Prakriya (Dictionary in Sanskrit)
4. Sri Sanku expert in Tarka Sastra
5. Vetal Bhattacharya expert in Natya Sastra
6. Ghata Karparaka expert in Alankara especially in Yamaka
7. Kalidasa who wrote Maha Kavya, Khanda Kavya and Nataka Sahitya etc.
8. Varaha Mihira Jyothish Sastra (Astrology)
9. Vararuchi expert in Vyakarna Sastra (Grammar).

"King Vikramaditya marches ahead just like the rising sun in the east with reddish rays, dispelling traces of darkness. He is very much eager to meet the scholars and poets."

All nine poets enter into the Saraswathi Mandiram (Hall) of Vikramaditya. There they express their skillness and proclaimed excellent slokas.

1. Dhanwantari

शरीरमादौ खलु - - - सहसा यमालयम् ॥

If any one has to carry out any work in life, health is the wealth to be taken care of. One can maintain good health only by enjoying vigorous and balanced food void of bad elements. The human body is very essential to carry out any activity. One should be free from diseases of wind, bile and phlegm. The food should be in general free from ghee and other fatty oils. The one who is gluttonous (over eating) shall definitely go to doom."

2. Kshapanaka

Addressed the king about his poetry.

गङ्गाजलेषु - - - विभो न मुकिः ॥

"Oh king - one may have a holy dip in the river ganges often. He may recite vedic chants! May meditate with reverence! Let them perform penances, sacrifices and follow vedic rituals! Bow down to Gods or maynot! Unless one unceasently contemplates on Lord Supreme, no one may have salvation, do they!"

3. Amarasingha - Expert in Amara Kosha

He says like this

यद्य ज्ञान - - - आमृताय च ॥

"Lord Supreme is the very ocean of knowledge and mercy. His traits are uncountable. Those who are wise, shall serve ardently, the Lord, for riches, best bodings and eternity!"

4. Vetala Bhatta

देवानाभिदमामन्त्रिः - - - समाराधनम् ॥

"Our ancient sages sang the glory of Vedas in the light of penances, so that the Supreme is identified by one and all. Lord Siva gave away half of his frame to his spouse Uma. As a result, the entire mortal and celestial creation appear to be a blending of three trains - Sathwa, Rajas and Thamas. But the school of dance, an excellent mean of salvation and God's sacrifice, even though multi faceted, onlookers are equally pleased and enjoy the spirit.

5. Ghata Karpuraka - Expert in Yamaka Alankara

द्विष्ठं प्रसादयति - - - स्वनन्तः ॥

He says about Yamaka Alankara. Yamaka is the particular figure of speech where a word or phrase is repeated producing different meaning by a typical decomposition of the syllables.

He recited a sloka (verse) from his poetry. He explained a word कोपितानि breaking up in two ways कोपितानि and कः + अपि + तानि (some one pacify an angry woman). Similarly he cited one more, in which स्वनन्तः (1) (तायु + अनन्तः) (2) सु + अनन्तः is repeated with a conjunction and without conjunction. Thus he won the appreciation of all.

6. Kalidasa

Oh! Scholars listen my poetic poems. I have written Kumara Sambhavam, Raghu Vamsham, Megha Sandesham, Abhignaria Sankuntalam having heard this all poets praised the poet Kalidasa.

7. Varahamihira

Expert in Astronomy. He says about good and bad omens.

वेदा हि - - - वेद स वेद विद्याम् ॥

Vedas are meant for performing penances vows and austerities. The sacrifices and other austerities are specified according to time and circumstances. So the sastra which is specified according to time is called astrology. (Astrology decides the time table of proceedings). So he is the scholar who knows the science of astrology.

श्रीकल्याण - - - पञ्चाङ्गाकार्यताम् ॥

Listening to recitation of Panchanga helps develop good qualities, removes enemies and evil dreams, gives punyas taking bath in holy river ganges. It is as equal punya (merit) as donation of cow (Godanaphalam). And also increasing health and longevity.

8. Vararuchi

He is expert in Vyakarna Sastra.

शब्दिः - - - शकृत् शकृत् ॥

I wrote a verse dictating my son - "My dear, whether you study all works of literature or not, you must learn grammar. Otherwise you tumble down in talking and conveying correct meaning and sense for the syllables. He cited the words शकृत् and सकृत्, स्वजन and राजा. He explained how the spelling, intonation, modulation lose sense when wrongly dealt.

१४६
नैव व्याकरणज्ञमेति - - - स्वयम् ॥

I never accept a grammarian as husband because I treat him as father, who always suggests corrections. A master in the field of logic, is like a brother, who always abides by regulations. Vedic Pandit is always engrossed in holy fire sacrifices, so I keep him away as an outcaste. Meemamsaka shall be always meaning minutely, who always suspects, so I treat him as enmouch (neither a male or female). I always like to win the hand of a poet, who is welsevered in figures of speech and poetic calibre."

यस्य षष्ठी - - - कथम् ॥

It so happened, during a conversation prior to fixing of a match, the bride was taken aback when, the groom replied her questions due to lack of knowledge in grammar.

He took the word विहृत्य as equivalent to रामस्य, the sixth declension विदुय as Fourth, and कथं as second. The bride commented - "I don't want to marry him, who is quite ignorant of grammer and hence no proper skill in communication and conversation."

As such the house of Saraswathi of Vikramaditya was adorned with the nine poets like nine gems.

1. శ్రద్ధకవైశాఖాయనయో: సమీక్షణమ్

1. శ్రద్ధక-వైశాఖాయనయో: సమీక్షణం ఇతి పాఠయభాగస్య ఇతియుస్తి విశదయత? OR
2. “దేవ జాతియం కథా, యది కౌశల్ఫలమ్ ఆకార్యతామ్” ఇతి వైశాఖాయన: కో కథామ్ అశాఖయత? యివృణుతా.

శార్యం శూద్రకుడనే రాజు ఉన్నారు... ఆయన తజ్జలము దేశంలోని రాజులందరూ ఇరకాపాస్తులు పుంచారు. నాలుగు చెరగుల నేలా ఆయన పాలనలోనిదే. ఆయన వర్షులకును సంశోభించు. మహ్యమాని కన్నొరూ రూపంతుడు. ఇంకా ఇక్కడ అడ్డు అప్పాలేదు. అద్భుత చార్టాక్షాన్నిటినే చేసిపాడు. ఎన్నో యాగములను ఆచరించిపాడు. సర్వాప్రాతిలు చదువుకున్నవాడు. కశలకు నిలయమైనవాడు. ఆదశి: సర్వశాఖాణా, రాజా శూద్రకో నామి! ఆ శూద్రకముహరాజు రాజుధాని “చింభ” రట్టించు. ఆయన మంచులు బుధ్మిలో ల్యాప్సులిని పరిపాఠించేహాదు. పంచాంగం ర్యాగంగా పదవులు నిర్వహిస్తున్నవారు. నిరంతరం సీతిశాస్త్రమై పర్యాలోచిన్ను. విర్యులమైన మనస్సుగలవారు. లుట్టుత లేవిహారు. వాళ్ళుల్యం కలహారు. ఆయనకు తోడుగా అనేకమంది రాకుమారులుప్పారు. పారందరూ పయస్సులోనూ, విద్యులోనూ, అలంకారాలోనూ పమానులు. ఇట్లో తన తోడు సుదగా మన్న రాకుమారులతో కలిసి ఆ శూద్రక మహారాజు క్రీడాపత్రుడై యోహనంలో సుఖంగా జీవించినాడు.

ఒకనాటి ఉదయం శూద్రకముహరాజు రాజుస్తాన మంచువంలో కొలుపుచీరి యుస్తాదు: ఒక ప్రతీపారి కొల్యుకూటంలోనికి ప్రవేశించి యిట్లు విన్నమించుకొండి. “ఽహ! ధ్వారం వద్ద ఒక చండూలకన్యక మీ దర్శనం కోసం ప్రాణించుచున్నది. ఆమె చేతిలో యొక పంజరం దీనిలో యొక లిలుకయున్నది. ఇదేమిటో అన్న కుటూహలంతో రాజు తన చుట్టూరాళ్ళను రాజుల ముఖాల నోకమారు పెరిచించి ఆచ్ఛాపంచినాడు. “తప్పుమన్నది లోనికి పంపించు” అన్న “కో దోషః ప్రాశశయతామ్” |

రాజుళ్ళ కాగానే ప్రతీపారి లేచివెళ్ళి ఆ మాతంగ కన్యను లోనికి కనిపచ్చినది.

ఆ మాతంగ కన్య రాజుప్రేముల మర్యాదన్న శూద్రక మహారాజుని చూచి శరస్వతి నమస్కరించి యిట్లు పలికము.

ఓ మహారాజు ఈ చిలుక పేరు వైశంపాయనుడు. ఇది భూలోక రత్నం వంటిది. ఈ చిలుకును పర్యాశాలులు తెలును. రాజునీతి తెలును. పురాణాలు, కథలూ, గాథలూ దీనికి పచ్చను. వంగితం వయ్యాను. కాప్య నాటకాద్యబలహాని తనేక సుభాషితాలను నెర్చుకున్నది. తాను వ్యాయంగ రచించగలదు. హస్యంగ మాట్లాడగలదు. ఏనుగులు, గుర్రాలు, పురుషులు, ప్రీతులు ఏర్పాటులన్నీ యూ చిలుకును తెలును. యూ చిలుకుపేరు వైశంపాయనుడు. యాహి భూలోకరత్నం వంటిది. రాత్మాలన్నీ సముద్రంలోనిది. అష్ట ఈ రత్నం కూడ మీకు చెందవలసినదేవని తీసికాని వచ్చితిని. “సర్వాట్నాంశి చం ఉదధిసియ దేవో భాజనమ్” ఇతి దీవిని పీంధానిగ చేసికానగలరు అని పరిక ఆ పంజరాన్ని శూద్రక మహారాజు ముందుంచి వైదొలగింది.

మాతంగ కన్య అలా వెళ్లిన వెంటనే చిలుక రాజుకి అర్థముఖగా ఇరి, కుయొలును ప్రశ్నాత్మి అతివివరయంగ జయశ్శము చేయుచూ ఆశ్చర్యదించేను. ఆ పద్యాన్ని విని శూద్రక మహారాజు ఆశ్చర్యపడినాడు. తన ప్రత్కున కుఱ్చుని యుస్తి ప్రధానమంలితును కుమారపాలితుని వైపు అనందంతో చూచుచూ నెట్లున్నాడు. “విన్నొరా ఈ చిలుక ఉద్ధారణ ఏంత ప్సప్పంగా వున్నది. స్వరం ఎంత మధురంగా ఈప్పుడి. శ్రుతా భవద్విరసయ విహక్కమస్య సమాచారణ, సఖరే చ సభ్యరాతా | ఒక అక్కరంలో మరొక ఆక్కరం కలిసిపోకుండా; నిలుపులసిన చేటి నిలుపుతూ; మాత్రలూ, అనుస్వారాలూ చెందుండా ఉప్పంగా పక్క పలకటమే మహామూతం. పైగా యూ పక్క పంస్వారము గల మనుషుల వలె తెలివి లేటలతో ఆఖిమతమైన దాసిని ఆలోచించి చెప్పటం అద్భుతం.

ఆ మాటలు రాజు అనగానే కుమారపాలితుడు చెరువప్పు వప్పుతూ అస్సారు. “అంత చిత్రమేమున్నది? మహారాజు” “దేవ కిగం విశ్రమ” | చిలుకలూ, గోరుపంకలూ మొదలైన పక్కశాతులు విన్న మాటలను అలాగే ఉచ్చిరించ గలపన్న ఆంశం తనుడు. తెలిసినది: వానిలో కొన్నితిక పూర్వజన్మ రంప్యురం వల్లగాని, లేదా పురుష ప్రయత్నం వల్లగానీ ఆ పంస్వారం మరింత అంగముండడం అంత విచిత్రం కావేరా. ఇట్లో ప్రధాని చెప్పు ఉండగానే, ఉచ్చ నపివెత్తి డక్కినదని సూచిస్తూ పెద్దగాగా, ప్రాణియుల పుంజును తెలుపుతూ శబ్దంచినది. ఆ శబ్దం విన స్వాన నమయమైనదని రాజు నమ్ములను వీళ్ళిని కలుపు చాలించి

లెచివాడు, మహారాజు ఆస్తినమంటం సుంధి లేపగానే పథలోని రాజులు ఒక్కమృగ్యాలీ లెచారు, ఇలా గంగజూ లెచి రాజుల్యులంద్రు కొలువు విధివారు.

శూరుకు మహారాజు సాచుంతులను వీట్లువ్వాడు. ఆ చండాల కన్యను విశ్రాంతి లీసికమ్మనీ స్వాయంగా చెప్పాడు. శ్రీశంషాయివాసి (చిలుకను) లోనికి కొనిపొమ్మనీ (పురిశారకకి) ఆళ్ల ఇచ్చివాడు. తరువాత ఒప్పుత్రువు కండరు రాజువుతుల్పు కూడి అంతపురం లోనికి ప్రవేశించివాడు. తరువాత సమస్త దీనచర్యలు పూర్తిచేసికచి, ఆ శూరుకుమహారాజు ఆస్తిన మండపంనకు వచ్చేను. ఆ చిలుక సంగతి తెలుసుకుండామన్న కుతుహలం కొలది, "చిలుకను అంతపురం సుంధి తీసికచి రమ్మని రమ్మని రాజు ఆజ్ఞాపించాడు.

ఎంటనే కంచుకి "శైంపాయన"మనే చిలుకవున్న చంబలాప్పి గట్టుకొని వచ్చివది. కంచుకి రాజులో దేవారిట్లు మనవి చేయమన్నాయి. "తమ ఆజ్ఞాప్రకారం చిలుకను స్వానం చేయించి, ఆహారం పెట్టి తమ పొదపమ్మిధికి పంపుతున్నాను". ఆచ్చుధు శూరుకుమహారాజు చిలుకను చూచి యిట్లు ప్రశ్నించివాడు. "అంతపురంలో ఏదైవాయిష్టుమైన ఆహారం తీసుకున్నావా?" అయినలో చిలుక యులు అన్నాడి. "ఎందుకు తీసికసలేదు మహారాజు! మత్తుకోకిలల కట్టులాగా నీలం ఏర్పాకిలసి ఒగ్గు ఒగ్గుగా, తయ్యారియ్యగా యున్న నేరేడు వశ్వరంం ఆస్యాదించాను. సింహం తల పసులక్ష్ముగా వెత్తురుతో తగిసి ఉన్న ఏమస తలలోని ముఖ్యాలవంచి దానిమృతికూలు కోరాను. ఆమూరులపటల వచ్చుపై, బ్రాక్షప్పువలై మధురములైన కసిరికాయలను ఔషధుగా పూడిచిపెసాను. ఏమీ తీసికోంగా ఇంతకూ రాశేలు. తమ చేతులలో తెచ్చినవస్తి అమృతంలోగా వుంటాయి.

సర్వసేవ దేవిభి: స్వయం కరతాంపినియామాన్, అమృతాయతే ।

ఇలా అంటుండగానే మాటకు అట్టువచ్చి రాజు అన్నాడు. "దానికేంగాని పాకు చాలా కుతుహలంగా వున్నది. తాలినుంచీ నీ కంఠంలో చెప్పు: నీవెక్కడ వుట్టావు? ఎట్లా పుట్టావు? నీకు పేరు పెట్టిన పారెవరు? నీ తలి వాకురు? నీ తండ్రి ఎవరు? వేడాలు ఏలా వచ్చినవి? జాస్తాలలో పరిషయం ఎలా కలిగింది. కశలప్పి ఏలా నేర్చుకున్నావు? ఇహ్మంకర నంస్తూరం జ్ఞాపకం ఉన్నాడు? లేక వరమున్నదా? లేక ప్రక్కిరూపంలో ఎవరో నీవు దాగి వున్నావా? ఇన్నాళ్లూ ఎక్కడ వుంటివి? వయస్సుంత? వంజరంలో ఎలా చిక్కావు? మాతంగులకేలా దారికివావు? ఇక్కడికి ఏలా వచ్చినావు? అస్యి వచ్చినిరంగ వివరించి నా కుతుహలాన్ని పొగ్గుగలిపు.

ఆట్లా ఎంతో కుతుహలంలో గారవంగా తనంత ఆనుగురాజు అయిగుమండగా కాసేసు ఆలోచించి ఆ చిలుక అస్యాది. "దేవ! మీకంత విసాలని ఉంటే చెప్పాను. వినండి, ఇదంగా చాలా పెద్దుకథ" అని చిలుక చెప్పసాగింది.

చిలుక చెప్పిన కథ

శూర్యం చేశ్చిమ నముద్రాల గట్టులను ఆకుతూ మధ్య దేవావికి అలంకారప్రాయంగా, భూమికి మొలసూలుగ వింధ్యారణ్యం వున్నది. ఆ ఆడవి యందలి పవిత్ర గోదావరి నది లడ్డుకు సమీపమందు అగస్త్య మహాముని ఆశ్రమం కలదు. అది విని రాజు చెంటనే యులు అన్నాయి. "అప్పును అక్కడ శూర్యం తంత్రిమాట కోసం రాజ్యాన్ని వదిలి, రాముదు అగస్త్యుని చూచి, సితాలక్ష్మణులలో కలిసి చంచలటలో కంతకాలం పద్మశాల వేసుకొని ఉంచినాడు."

అదివిని శైంపాయనుడు అది నిజమే, ఆ లగ్గుశ్రమానికి కంత దూరంలో ఒక ఆమర కొలను వున్నది. దానిపేరు చెంట సరోవరం, ఆ పంపా సరోవరానికి పశ్చిమ ఒడ్డున పెద్దుబులుగు ప్పుత్తము. కలదు. అది దండుకారణ్యానికి అదిపతివలెనూ, వనదేవతల శస్తుగూ ప్రసాదమై అన్నమ్మాందును. ఆ చెట్టునిండా ఎక్కడెక్కడి నుండో వచ్చిన చిలుకలూ, ఇతర పెత్తులూ నిచాం ఏర్పరుచుకున్నవి. ఆ చెట్టు పొతపటి ఆకు లెక్కాపూ లెన్నిదైనా, ఇలా ఎప్పుడూ తనమై పాలి యున్న చిలుకలు గుంపులలో పచ్చపచ్చి కానవస్తుంది. ఆ మారుగు చెట్టుపాత తూర్పులో ఒక చిలుక ఇంట ఉండినది; అవే నా తల్లిరండ్రులు, మూ నాన్న చాలా ముదుపులి తచున లరువాత విధివశాత్తు నేను జన్మించాను. నేను పుట్టినప్పుడే ద్రసపవేదనతో మా తల్లి గతించినది. తనకెంతో యిష్టురాలే శూర్య పొవదుతో మానాన్న ఎంతో దుఖాంతో మునిగిపోయాడు. కాని కౌరుకు మీది ప్రేమతో తన గంపెడు దిగులును కదులు కుటుంబిని చెఱుపిగా నమ్మ సాకుతు వచ్చిపోదు, నేను తినగామిగిలిపాయిన రాబినే నాన్న తినేవాడు.

శూరుకు పుంగరు "ఆదో చమరి ముగాలు అటుచెంబటించండి. ఈ ప్రాంతంలో దూరండి. చెట్లపైకెక్కుండి. అటుచెం-

14.5

చూదుండి: అదో త పవ్వడి చినండి. ఏల్లు దేకొనండి. జాగ్రూగా వుండండి. కుక్కలపట్టు ఉఫిక్కల్సండి." ఇట్లు చెట్టారూతూ శబరసైన్యం పస్తుంది. వారికెకలలో అదవి అదవి గంగగలాకి పొతువుడి. ఆ రథ్యం వాని నేను అధరిషియాను. ఆ శబరసైన్యికుల నడుచు, వారి శబరసైన్యాపలి. ఆ శబరసైన్యకుడు వేట అలుపు తీర్మానికి సిరమువలే ఉన్నాడు తిసి పెట్టి కూర్చున్నాడు. పంచా సరోవరంలోని నీట్లుతూగి, సేద తీర్మానికున్నాడు. ఇంటలో మీగా శబరయి దహి తీర్మానికాగా, పరికంచినాడు. మా అయిచ్చును. తూగానేప్పున్నట్టుగా కన్నురగా మాక్కెపు చూచిపాడు. ఇట్లు అనేకంగా పున్న లింగాల పెల్లులప్పటిని పుడవేయసాగినాడు. మెల్లగా చేపున్న బోయి మెఘున్న దెబ్బును ఎగాచిగా చెట్టుమీది కాయలను బలుచుకుంటున్నట్టుగా; కామ్యక్కమ్య సుండి పాడు సంగ్రహించినాడు - వాటి మెడ విరిచి. త్రిందిక మానాన్నను పట్టుకొని మెడవిరిచి, క్రాంములు తీసి నేలాడై విషిరి వేపినాడు. నేను ఆయన రెక్కల సందులో దాక్కేవటం చేత ఆయనతో ప్రాచీ నేను కూడ భూమిపై పడతిని. మరణించిన తండ్రిని వీడి దగ్గర పున్న తమాలకరువు త్రింది చేయకున్నాను. చిలుక చెప్పున్న కథను ఆశ్చర్యంతో వింటున్న బూడ్రక మహారాజా "నుప్పు చెట్టు మొదట్లో పడినపుడు ఆ ముపలి బోయ నిన్ను చూడలేదా?"

"కిసి: యః జీర్ణశాఖా: భయంతః నాపశయత యదా భయాన్ తసాఖమూల భగచత్తత్!"

ఐశంపాయనుడు డులా చెప్పాడు "లేదు. ఆ బోయు హిందిగ అక్కడ మంచి తెల్పి చియిసాచు" నేను కూడ దాఢ్చున్న ఆ చెట్టు నుండి మెల్లమెల్లగా వట్టిరాని రెక్కలతో గెంటుతూ ఆ సరమ్మ దగ్గరకు వచ్చాను. కానీ నా మనస్సు ఎందుకో బాధాప్రమ్మయున్నది. తప్పుడు నా కనిపించింది.

ఎంత దురవస్తు వాటిల్లిపా; లోకంలో త్రాణాలు తమ బ్రతుకుమీద ఆశ పెట్టులుకోరు కదా! ప్రాణం కంతే తీపి అయిన చస్తువు, ప్రపంచంలో మరించి లేదు కదా! ఎంతో పేరున్న మా నాన్న భనిపాతే, నేనింకా ఇలాగి ఇరికి తున్నాను గదా! ఎంత అనురాగ హాసుభన్సు, ఎంత కలినుడను, ఎంత కృతజ్ఞత లేనిపాడను, పెత్తుకొర్కి కటుపున పెట్టుకొని బ్రతుకులువ్వాను. అంత ఈ ఏకారినే కాంక్షింపని నా హృదయమెంత కలోరమైనది: ఇవప్పిచీని నేను ఒక్కకూంలో మరచియానే. ఈ ప్రాణాలెంత లుభ్యములు, తీవ్రితా ఎంత చెడ్డరి: అని మనస్సులో చింతించు కుంటూ దాఢ్చున్న, దగ్గరలో నున్న పరమ్మాచైప్పకి వెళ్లులకు ప్రయత్నించు మరిచిని. ఆ సమీపమ్మ నంది 'జాబాలి' ముని అత్రముచున్నది. ఆ జాబిలి ముని కుమారుడు "పూరీత" కుమారుడు అటువైపే వస్తూ దీనావస్తలో నున్న నున్న చూచి తనతో సహానుకూడ ఆశ్రమమునకు తీసికాని వెళ్లసు -

"ఖిఙ్ దీనావస్యాయాం స్థితం మా ద్వారా తెన సహ మహాముఖేయాశమ్ దీతయాన్!"

ఆంత త్రికాలజ్ఞాడు, తప: సంఘన్యుడు అయిన ఆ జాబిలి మహార్షి నున్న మాటిమాటికి తన ప్రశాంత దృష్టితో పరికించినాడు. ముశ్యులతో డుట్టు చెప్పునారించించేమి -

ఉజ్జయినే సగరమును తాచాపీదుడను రాజు పరిపాలించు చుండెను. అతరు లపోరమేదా నంపత్తి కలవాడు. భర్గూప్రములు అభ్యసించినపాడు. దశరథమహారాజుకు వచిష్టమహార్షివలి, సర్వకార్యములందు అప్రతిపాతమైన బుద్ధిగల "భక్తానుడు" అను అభ్యసించినపాడు. అశరదిమహారాజుకు కలదు. ఆ తాచాపీద మహారాజుకి కలదు. ఆ తాచాపీదుని పట్టమహార్షి "విలాసపతి", భక్తానికి బుభుమహార్థంలో కిటుగల మంత్రి ఆ తాచాపీద మహారాజుకు విషిరి వేపినాడు. అశరది మహారాజుకు కుమారుడు "పూరీత" కుమారుడు తన తాచాపీద మహారాజు తన కుమారునికి "పంప్రాపీటు" దని నామకరణం చేసేను. మరుసటి దినమున మంత్రి కుక్కానుడు తన తాచాపీద మహారాజు తన కుమారునికి "పంప్రాపీటును" దసి నామకరణం చేసేను. అనంతరం చంపంపీదు అచిరకాలంలోనే పకల శాస్త్రము లందు, కుమారునికి "వైశంపాయను" దసి నామకరణం చేసేను. అనంతరం చంపంపీదు అచిరకాలంలోనే పకల విద్యలందు శిక్షత్తుడై సమస్త విద్యలూ అభ్యసించేను. వైశంపాయనుడు కూడ నకల విద్యలందు చాకుమారుని ఆనుసరించేను. ఈ కల విద్యలందు శిక్షత్తుడై సమస్త విద్యలూ అభ్యసించేను. వైశంపాయనుడు నెందుముగా పుండిను. విధివశాల కాలక్రమంలో వైశంపాయనుడు జంగాంకంరంగ లిలుకుపంలో జన్మించేను. ఆ విలుకనే నేను? అని వైశంపాయనుడు తన కథను పూడ్రకమహారాజుకు తెలిపేసు

(“శ్రీ ఏద శ్రుక్ అహమ్”) స. ఏచ్ శ్రుకోఽహమ् ।

Q. No.9 : निबन्धप्रश्ना:

१. शूद्रकवैशम्पायनयोः सम्भाषणम्

1. शूद्रक-वैशम्पायनयोः सम्भाषणं इति पाठ्यभागरथ्य इतिवृत्तं विशदयत् ? OR
 2. “देव गहतीयं कथा, यदि कौतूहलम् आकर्ण्यताम्” इति वैशम्पायनः कां कथाम् अश्रावयत् ? विवृणुत।

There was once upon a time a king named Sudraka. Wiser a second Indra. He was lord of the earth which is surrounded by the four oceans. He has an army of neighbouring chiefs bowed down in loyalty to his majesty, he had the signs of a universal emperor. He had the circle of great kings and ministers. He was a worker of wonders and performer of sacrifices, a mirror of moral law, a source of the arts, a native home of virtue. He had capital city by name विदिशा (Vidisha).

One day the king Sudraka was in the court. Then a door-keeper came and informed that a Chandala maiden was waiting at the door to have his Darshana the king ordered “What wrong is there? Let her be entered into the court.” (then the Chandala maiden entered the court looking at the king Sudraka who was surrounding with many kings and said to him).

Then the Chandala maiden, taking a parrot, advanced a few steps and looking at the king Sudraka who was surrounded by many kings said. “Sir, this Parrot, by name Vaisampayana, knows the meaning of all the Sastras. It expert in the practice of royal policy. Skilled in tales, history and puranas and acquainted (informed) with songs and with musical intervals. He recites and himself composes graceful and incomparable modern romances, love-stories, plays and poems. He is versed in witticisms and is an unrivalled disciple of the Vina and flute and drum and familiar with the characteristics of elephants, horses, men and women. He is the gem of the whole earth and in the thought “that treasures belong to you, as pearls to the ocean” I bought this parrot to your feet. “सर्वरत्नानां च उदधिक्षिव देयो भाजनम् इति” Oh King! Let him be accepted as your. Having thus said she laid the case before the king and retired.

When she was gone, the parrot the king of birds, standing before the king, raising his right foot uttered the words “All haill recited to the king in a song perfectly. The king having heard it, was amazed and joyfully addressed his minister “Kumara Palitha” who sat close to him that “you have heard the birds clear enunciation of consonants and the sweet-ness of his intonation (voice) “श्रुता भवद्विरस्य विहङ्गनरथ्य स्पष्टता धनोद्घोरणे, स्वरे च मधुरता ।”

When the king had said this, Kumarapalita, with a slight smile, replied. “Where is wonder?” “देव किमत्र चित्रम्” For all kinds of birds, beginning with the parrot and maina, repeat a sound once heard. It is also known to you. So it is no wonder that exceeding skill is produced either by the efforts of men, or in consequence of perfection gained in a former birth.”

Hearing the announcement that the sun had reached the zenith (top), the king dismissed his assembled chiefs as the hour for bathing. He also ordered that “Let Vaisampayana be taken into the inner apartments” and giving the order to his betel-nut bearer, he went, accompanied by a few favourite princes, to his private apartments.

The king rested for a short time and entered the court with the kings, ministers and friends. The escort of the king brought Vaisampayana to the king, and delivered message “Sir! the queens send these words that by your command this Vaisampayana has been bathed and fed, is now brought by the portress to your feet” thus speaking he retired. The king asked Vaisampayana “Have you in the interval eaten food sufficient to your taste?” He replied “Sir! what have I not eaten? I have drunk my fill of the juice of the Jambu fruit, aromatically sweet, pink and blue as a cuckoo's eye in the gladness of spring. I have cracked

I.A.S

the pomegranate seeds, bright as pearls wet with blood, which lions claws has torn from the frontal bones of elephants.

I have torn at my will old myrobalans (Emblia myrobalana =) green as lotus leaves, and sweet as grapes. But what need of further words? For everything brought by the queens with their own hands turns to ambrosia सर्वमेव देवीधि: सद्यं करतलोपनीयमानं अमृतायते। The king, rebuking his talk, said "Let all this cease for a while, "आस्ता तावत् सर्वमेवेदम्" Do you remove our curiosity "अपन्यतु नः कुरुहन्तु" Tell us from the very begining the whole history of your birth. In what country, and how were you born, and by whom was your name given? Who were your father and mother? How came thine attainment of the Vedas का जाता? करते पिता? कथं वेदानांगमः?" and thine acquaintance with the sasthras and your skill in the fine arts?

What caused your remembrance of a former birth? Was it a special boon given you? Or do you dwell in disguise, wearing the form only of a bird? and where did you formerly dwell? How old are you? and how came this bondage of a cage? and the falling into the hands of a Chandala maiden and you coming here? Thus respectfully questioned by the king whose curiosity was kindled, Vaisampayana thought a moment, and reverently replied, "Sir! the tale is long but if it is your pleasure, let it be heard."

There is a forest, by name Vindhya that embraces the shores of the eastern and western ocean; and decks (adorns) the central region as though it were the earth's zone. In that forest there is hermitage of sage Agastya on the bank of river Godavari.

The king said - "Yes! I did hear that Lord Sri Rama, followed by Sita and Lakshmana, during exile, visited Agastya and lived in Panchavati for some time!"

The parrot continued - "Yes - True! Not far away from the hermitage, there was a lake called Pampa. On the western side a silk-cotton tree was sprawling in branches. It was like the lord of the jungle and sanctum of celestials of the woods. A variety of birds nestled in the twigs, branches, bowers and burrows of the tree! They all lived so happily, so that the tree always appeared green with the perching birds and parrots even in autumn season.

A couple of parrots lived in one of the oldest nest, who are my parents. I was late born, when my father was too old and mother died when I have no wings grown. With great care my father tended me. Even he ate the left over food after my grub.

One day - I heard some wildmen - hunts men shouting - Oh! There are yaks! (Bushy tailed animals) follow them! Press forward! Climb over the trees! String the bows! Be alert! Drive the hounds (hunting dogs)" - With the wild cries of the tribes men, the entire forest appeared to be shaking in fear. I too trembelled in fear.

The chief of the tribes is like the ikon of death. He is like the brother of Satan. He reached the tree where we nestled. After some time, he left the place, along with the other huntsmen.

One aged hunter stayed back and surveyed the tree! He looked at the tree as if he wished to devour (drink) our lives. As if plucking fruits from branches, he grabbed all the parrots from branches, strangelled the necks and dropped down. When he reached our nest, my father set me close to his wings. Unnoticed me, the hunter did the same to my father and threw him down. I slowly moved towards another tree!

On hearing the story of the parrot, king Sudraka asthanished and asked the parrot "What! has that old Sabara not seen you? When you approached the Tamala tree. "किं सः शब्दायुरः अवन्तं नापश्यत् यदा भवान् तत्तलमूलं मगच्छत्" !

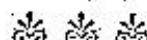
"What ever horrible condition may be - living beings never lose hope on life. Life is the sweetest of all for any being. Still I live, even when my fond father was dead. I am selfish, hard to the core, and ungrateful. In no time, I forgot the love and affection of my father." - To quench my thirsty, slowly moved to the lake. "अंतिकृपणः खलु अमी प्राणः"

Near by there was the hermitage of sage Jabali. His son Haritha, came over there and took me in his lap. He was kind enough and took me home. "रिङ्ग दीनायस्यार्था रित्यते ना दद्या तेन सह महामुकेराश्रमं नीतवान्" | Jabali has devine sight who knew past, present and future! He is a great mendicant. With soft glances he observed me intently and explained his students thus fact it was the story of my previous birth.

Once the city Ujjain was headed by a king name Tharapida. He was very intelligent, wise and fountain of knowledge of Dharma. Sukanasa, the most wise, selfless and honest was his minister. The queen's name was 'Vilasavathi'. Almost on the same day both the queen and minister's wife gave birth to sons. The king named his son Chandrapida, while the next day the minister gave the name to his son Vysampayana.

Both the kids were trained in various branches. Both of them grew mastered all trades, sciences and arts. Vysampayana moved so close to the prince, as if his heart itself. He was a cosy accompaniment.

Due to some mishap and curse of a great soul, Vysampayana was born as a parrot. He is none but me! - This in the story concluded Vysampayana.

3,4,5

(Q. No.9) 2. రామదాసః : (రామదాసః)

పాశి : - అగ్నియాని థ్యానియాయణ శాస్త్రా

1. పాఠం భాగాగున్నాస్త్య శామదాసార్థా కథా విషయాన్తః ।

2. కంబలగోపజః విధా రామదాసః ఆభావత్ ? రాగ సుతిశ్చాసా షా ? విశాసాయాన్తః ।

కాపాయి వస్తుములు ధరించినాడు, బిఖుయాటములు గీయ నగ భ్రమించాడు, ప్రిథిలమూలు ద్రుమాచుయ్యాచి సిద్ధాతము గానము చేయుచూ తిరుగుసుంచెను,

“ఓ రామచంద్రా అత్మితులను రక్తించుచూడి! జాపికి చ్ఛిష్టముందు, ఎల్లార్ధుడు, నెపచ్చరించువాళీ! శూర్యమంచముడు ఇన్నిరూబగు వాడి! “స్తుయాచియా” ఈ ప్రథమా నీను నమశ్శిరము, నిష్టీ ఎల్లాప్రశ్నాతూ కరించు కొరుచున్నాను - ఒ ప్రథమా ప్రార్థించి లేక చిక్కులు లేవు, నెలనొళ్ళు లేవు, మరియు వేయ కణ్ణు లేవు, నెపిలా ఎన్ను అర్ధించుకొంచాలి, పూర్ణంచుకొంచాలి? పేసు ఉప్పుర్ముందు కొరించెదు, సంశాపం, చీర్ధు తయుల్చుయం దివ్యాల్పాలాలను కొరించెదు, సిద్ధిని భీరచించెదు, శివంప రూపం సంశారాలుభాయ సుపచ్చ విముక్తసు మాధ్రమే కొముతున్నాను - లూపిసపరంపరల పంచిది ఈ ఉప్పులు, ఉత్తమమైన పూర్వజ్ఞానికి (కలిగించిని) రూపండు పుస్తించితిని, ఒ ప్రథమా! పాశు యిక్కుత, నుంచి ఉత్తమస్థానాన్ని (స్థిస్థాస్థిస్థి) కలిగించుచూమా! ” అని ఎఱు సిద్ధముగా అభిముఖించు కీర్తనలను గానము చేయుచూ పరవర్తించు ఏధులయిందు తిరుగుచు చుండెను.

అతని గానమూధుర్యమునకు ప్రతియి. తస్మయులగుచుప్పారు, పుది నంపత్తురముల హయసుగల తొంక భాలూడు, తదుంటికి వచ్చి గానము చేయుచున్న ఆ లిక్కకంసి గానమునకు తస్మయుతై, భిక్కము డుచ్చి, మంత్రివాటికి. అగ్నితములనే గాహము చేయుచుండెను, మరియు ఆ లిక్కకుము ఎక్కుడెక్కుడైతే తిరుగుచున్నాడో, అస్తురస్తుడు జాప్యు అనే గితములను గానము చేయుచుండెను, ఆ లిక్కకుడు అగ్రామమందు హాల్చు రోచుండెను - తనపే అనుసరించుచున్న లుపొలడుని ధృవచుచూరుసిగి భావించి మిక్కెరి సంతోషము చెందెను. ఆ చిల్లహాని భక్తికి పరవశము దెందిన ఆ భిక్కుడు అతనికి శారముంత్రమును యుపదేశించెను -

ఆరోజు నుండి ఆ బాటుడు శ్రీరామ మంత్రమును దినపర్యంతం జించుచూ, శ్రీరాముని విగ్రహమును చ్ఛాజిరచుచూ రామాయణమును పొరాయించుచూము చేసెను, “స్రాతః ఆయః చ స్తుతిః ఆచ్చాన్ పుణ్యమిద రామాయణ్ అధీయానశయః ఆశాంతః !”

బాలోచితమైన అటలు పేరి, పెద్దలవలె ప్రవర్తించుచున్న ఆ బాటుని జెష్టులు చూచి, యిలా త్రివర్తిస్త్రీ లోక ప్యవహారం తలియదని, విద్యాలుష్టులు వెర్పించుటం కోపం అతని తండ్రి ఆ చిల్లహాని మేనమూచు అయిన, మారస్త పద్మం పంచించెను. మాదన్న గోల్క్రౌంద సుల్మాను యొక్క మంత్రి, శాస్త్రవిద్యలతో పాటు రాజ్యాంతర వ్యవహారములను కూడ నేర్చించెను - యాననఫంతుదయ్యెను. తండ్రి కోరికప్రకారం మేవమామ కూతురిసి వివాహమాడెను - అనంతరం “అఱుతొసన్ అసుమాత్త తహసీల్దార్” వ్యతి యందు నియమింపుటి గృహమునకు లిరిగి వచ్చెను.

గొపన్న, “తహసీల్దార్” పదవి యందు నియమింపుటివప్పబికి, మనస్సం రామచంద్రుని ధ్యానంలోనే ఉంది. అతనికి శ్రీరాము అర్పనే ముఖ్య వ్యతిగ యుండెను: “అబ్దత తస్య ముఖ్యకర్మ శ్రీరామాచ్చనమ్” ఈదయం వేషదలు రాత్రిపడుకునే పరకు శ్రీరాముని విగ్రహమునకు వహాన్రమామర్మన, రామాయణ పారాయణ, ఆరకమంత జథంతోనే గడుపుచుండెను. కేవలం మధ్యప్పుర నుండి సాయంత్రం వరకు తహసీల్దార్ వ్యతిని చేయుచుండెను.

అతని దీనపర్యంతులు వుందాగా - భక్తాదు, కొరదలలో పర్యాటిస్తున్న అతనికి శ్రీరామంబద్రుని రాత్రి విగ్రహము కంటపడినది - రుష్సు, ధూళితే, భక్తాదు, కొరదలలో పర్యాటిస్తున్న అతనికి శ్రీరామంబద్రుని రాత్రి విగ్రహము కంటపడినది - రుష్సు, ధూళితే, భక్తాదు, కొరదలలో పర్యాటిస్తున్న అతనికి శ్రీరామంబద్రుని రాత్రి విగ్రహము కంటపడినది - అది చూచి గొపన్న చలించిపోయాడు. క్షణకాలం ఏం చేయాలో తేజలెదు - వెంటనే తన మనస్సులో ఆశించాడు. అనికాలంలోనే ఆ కందుప్రాంతంలో శ్రీరామచంద్రుని మందిరం నిర్మించాలని నిర్మించుంచుకున్నాడు. ప్రజలు తెలుపుచేసాడు, అందుకు రామభక్తులందరూ అంగికరించారు.

దేవాలయ నిర్మాణానికి కావలసిన ధనాన్ని (చందాల) దేవాయతనం ద్వారా పంపాదించాలని నిర్మించుంచుకున్నాడు. ప్రజలు తెలుపుచేసాడు, అందుకు రామభక్తులందరూ అంగికరించారు.

మాదన్న భటులను పంపెను - అలా చేయవినో తప్పుచేయని మాదన్నను సుల్తాన్ శక్కించగలడు. చేయని తప్పుకి మాదన్న ఇక్క "అన్యాయరాధాత్ అన్యః దణ్డయః భావేత్" యథా సమ్కుణదోషాత్ మాత్యః"

ఆ లేఖను చూచి, చదివికూత ఏమీ మాట్లాడల్సు, శ్రీరాఘవుని గితములను పోతుఱా, పొడించుచుండెను - ఈ భవం అహర్ప్రికలు రామవంకీర్తనలతో పూజారెత్తుతున్నట్లుండెను - అచటి కిలలు; వ్యక్తులు, గౌరులు, రామపామ్మె సంకీర్తించుచున్నట్లుండెను - "శిలాశయ శృంగాశ క్రుద్యాని చ యామకామ కార్తియాంచితత్త్వః"

శ్రీరాఘవు వదులుకు వచ్చి కూర్చున్నట్లుగా భావించుకొనెను. అనేక గితములను ఆలపించుచున్నారు. స్త్రోములు వరించుచూస్తాంగ ప్రభామములు చేయుచుండెను. ఉదయం, సాయంత్రం, వగలు; రాత్రి అనే భేదము బేకుండా నిరంతరం శ్రీరాఘవు చ్ఛానంలోనే, ధ్యానలోనే యుండెను; ఎవరు కూడ ఆతనిని నివారించలేకున్నారు. ఆతని ఆజ్ఞకు ఆందరూ ఇష్టులైయున్నారు. ఎవరికి కూడ ఆతనిపేరు తేలియకుండెను. అందరూ ఆతనిని "రామదాసు" అని పిలుచుచున్నారు. అందరిని ఆతను రామదాసులుగానే చేయుచున్నాడు. భృంగకీటకము వలె "కారోతి సర్వానపి రామకాసాన్" అతనికి ధనం ఎలా వస్తుందో ఎవరికి కూడ లిలియాడు.

ఈయి విషయాలన్నీచివి రాజభటులు, మేనమాము అయిన మాదన్నకు తెలియజేసారు. మాదన్న తన మనస్సులో చాలా భాధపడ్డాడు. సుల్తాన్ రనాన్ని విచ్చులనిదిగా ఖర్యాచేసాడు. సుల్తాన్కి శలిసనచో రాజద్రోహం క్రింది శక్కిస్తాడు, ఆటు మాట్లాడుంచే అట్లుడు, యిటు రాజగారు. ఏం దేయాలో తోచలేదు. శ్రీరాఘవే యిరిన్నరికి రక్త అని మానస్సులో అసుకున్నాడు.

కొన్ని రోజులనంతరం సుల్తాన్ తన మంత్రిత్వం మాదన్నను పిలిపి గొపన్న వసూలుచేసిన పమ్మను, గురించి ప్రశ్నంచాదు. మంత్రి వ్యాధి విషయం తెలుసుకున్న సుల్తాన్ గొపన్నను బంధించి తీసికాని రావలసినదిగి భటులను ఆజ్ఞాపించెను - వారు రామమామ స్వరణాలో పరపత్తైన గొపన్నను అడే రామదాసుని బంధించి రాజువర్షకు తిసికొని వచ్చారి.

సుల్తాన్ ప్రత్యుండాడు. "ప్రజలు కిస్తు రూపంలో కట్టిన ధవనాది?" అని "రామాలయ నిర్మాణానికి ఉపయోగించాము - శ్రీరాఘవుడు వాకు కలలో కన్నించి ఆపయాన్ని నిర్మించమని ఆజ్ఞాపించాడు" అని బదులిచ్చాడు రామదాసు - ఇ మాటలు వినింతనే సుల్తాన్కి మరింత కోపం వచ్చింది. "ఇది నీ తాత సామ్యము కుంటున్నావా? నీ సాంతం వలె ఖర్యాపైట్టావు. ఉంగి యివ్వసి వక్కంలో నీకు పడే ఇక్క ప్రిమిటో తెలియదా?" అని గ్రహించాడు.

రామదాసు ఓ సుల్తాన్ అడి నీ శాతభధనం కాదు. సా శాతభధనం కాదు. శ్రీరాఘవుని ధనం. ఆతని ఆదేశంతో ఆతని దేహాలయస్తు నిర్మించాము - "శ్రీరాఘవుని దేవాలయం పిర్మించబడింది. నా మీర కోపం వట్టి. సంతోషించు. నేను కర్తవ్యకే నీచు కారకుదవు నన్న తయిపెట్టువద్దు ఉగఫల్చుక్కులు భయపడయు - శ్రీరాఘవుని శరణు వేదుకుండాం. ఆందు ఆర్థ్రాంశ పరాయణాడు. భృక్షజన రక్తకుడు."

ఈ విధంగా నిర్మయంగా సమాధానం చెప్పున్న రామదాసు మాటలకు సుల్తాన్ మిక్కిలికేపించి. కరాపూలములలో శక్కించ మలనిసిదిగా భటులను ఆజ్ఞాపించెను. వారు రామదాసుని వెలుతురు ప్రవర్తించని బీకటి గదిలో బంధించి శక్కించుట ప్రారంభించిరి - దమలు, నల్లులు, ఉగలు ముసుయకున్న మురికి ప్రహేశంలో ఉంచారు. మంచినీయకి లాయలు ఉప్పునిర్మి త్రాగటాన్ని యిచ్చేపాయ. మెదత్తు పెద్ద పెద్ద బరుపులు ఉంచి చరణాకోలులో క్షమైపారు. చేతులను, కాళ్ళను గొలుపులలో బంధించి అనేక విధములుగా పొంచించ సారంభించారు. "దనం యివ్వకపోతే సీతలతీప్తాం (ఉరివేస్తాం). నీరక్తం లాగుతాం" మొదలగు మాటలలో కూడ బాధించటర ప్రారంభించారు.

కారాగారమందు యా విధంగ ఉధలను అనుభవించుచున్న రామదాసు శ్రీరాఘవుని యా విధంగ వేదుకొనును.

"ఈ రామచంద్రా! నిన్ను పురిచి పిలిచి గాంతు బొంగురపోయినది నీ కోపం చూపి, చూసి కణ్ణు కాయలు కావినవి. నీ రాక్షసం ఎదురు చూసి చూసి దిక్కులు జాంభుతములైనవి - నీ ఆజ్ఞ వలననే రాజపూన్ని వి ఆలయ నిర్మాణానికి ఖర్యాపైట్టలడింది. నన్ను తల్లించులసిన తాత మరింత సికి ఉన్నది. వెనెంత పిలుసున్నారుకుండా సుంగం పున్నాపు. నీ ఆర్థ్రాంశులు నీకు విసంబుటవేది? చెపిటి పొడివో ఏమి? ఎందులకు వెన్ను ఒపేక్షిస్తున్నావు? ఎందుకు రావటం లేదు. కుంటివాడవా? ఏలకటుం లేదేవి? మూర్గవాడివా? నేనే త్రాయించి కల్పుచ్ఛున్నాసి. అంతేకానీ ముర్గుచెట్టుమకాసు. ఎంతకాలం నన్ను వర్కుస్తావు. ఈ రాజుసేవకులు నన్ను చిత్రపొంపులు పెట్టున్నాడు. ఆపదలలో నున్న గాంచుని ర్షించాపున్నారు. ప్రాదిరి రక్కించావున్నారు. ప్రశ్నారక్కం కూడ అటూతక్కల్పునా? నష్టపుటు రక్కించటాన్ని రాపటం లేదు? ఈ సుల్తాన్ భటుల పొంపును వేసుచుండెను" అని అనేక విధములుగ శ్రీరాఘవుని వేయకొనుచు

శుభ్రమై పడి మూర్ఖపాయెను.

మరల స్వమునుపాంది యిలా అనుకుంటుప్పాడు. సహజంగ త్రయముల రూడయం రాయివతి క్రిందంది. “ప్రాథేణ పుసంసా: పాషాణహృదయా:” | శ్రీల మసన్సు కొమలంగ సున్నతంగ వుంటుంది. “మాః కోమలం స్తోణామ్” కనుక జాసకిఫూరను వేదుమంచామ. ఆని మనస్సులు తలచి “ఒ తల్లి! జానకిదేవి! శ్రీరామచంద్రుల పారిక నా బాధను (అవస్థను) ఏకంతంగ వున్నప్పుడు తెలియచేయమ్మా, ఏ మాటను స్వీమివారు కాదనరు. నీ ఖిడ్డలయందు వీళు అమితమైన ప్రేమ - నిష్ఠు యాదిస్తున్నావు - తల్లి ఖిష్టుల అవస్థను (టాధను). మాస్తూ వూరుకుంటుండా? “మాతా చైక్త ఉపశిస్త శిశిః: కా గతి:?”

అమ్మా నేనింక భరించలైను - మిమ్ములనె స్వరిష్టా ప్రొబాగ్గర చేస్తాను. అప్పుడన్నా సుఖంగ వుండగలను. యిం విధవైన రామదాసుని ఆర్తాదాలు విని. ఆర్తాంశ వరాయిఱుదు శ్రీరాముడు అశ్చుషునితి కూడి రాముదాసుని రక్తించుటక్క బయలుదేరెను. అర్ధాతి గార్థనితలో నున్న సుల్మాన్ ఎడురుగ యుద్ధార్థ యువకులు ప్రత్యక్షమైరి. చెలియందు ధనుర్మాంచులు దరింది. సుల్మన్ సిద్రనురండి మెల్లెని పారిని తదేకంగా చుచ్చేను. పణుకుతూ సిలబదిన సుల్మాన్ని చూసి యువకులు యిలా అన్నారు నా ఏకాంత మందిచాస్తి ఎలా రాగలిగారు? తలుపులు తీయలిరుతేమ, ఆధ్యంలో ప్రతిరించించివ చింబంలాగా రాగలిగారు. మీరేమై ఇరప్రజాలికులా? మీరు వచ్చిన ప్రయోజనమేము?

పారిలో పెద్దపాడిలా అంటుప్పాడు -

“నేను రాముడిని. ఇతరు నా సౌధరుడు లక్ష్ముఱు. మేఘిరుప్రయము నీ తహారీదారు రామదాసుని సేవకులం. ఆతమ వసూలు చేసిన పన్ను (శిశు)ను, ఆతని ఆశ్చునుసారం మీకివ్యటూనిక వచ్చాం. స్వీకరించండి - ముట్టినట్లు నంతకం చెయిండి. రెక్కించుకేంది. యిక ఎక్కువ మాట్లాడకండి” అని చెప్పి ధనం యిచ్చి వెంటనే పారియప్పరూ అంతర్భానుమయ్యారు.

సుల్మన్ ఆశ్చర్యము సుండి తేరుకునేలోపే, ఆ సౌధరులిద్దయు. రాముడును బంచీబాసుకు వచ్చి ముక్కిప్రతం యిచ్చి, రామదాసుని చెరనుండి విధించి అంతర్భానుమయిరి. సేవకులు సుల్మన్కు అంతా ఏవరించారు. సుల్మాన్ కూడా ఆశ్చర్యం చెంది ఆదేవరహస్యాన్ని రామదాసుకి తెలియచేశాడు. మరియు సంతోషముతో అలింగనం చేసికాపి “ఒ గోవు! నిను చాలా ఆధ్యస్తవంతుడవు. గోవాయిదువు. శ్రీరాముడు నీసేవకుడు. నీ వలన నేను కూడా లభ్యస్తవంటుడుయ్యాను. ఆ శ్రీరాముని దర్శనం లభించింది? - ఆవి ఏని గోవు ఓ సుల్మాన్! ఏపే! ఆశ్చర్యస్తవంతుడవు. ఎంచుకంటే శ్రీరాముని దర్శనభాగ్యం నీకి లభించింది.” భాటులు కూర్చా కాముచేసి తప్పిదంకం రామదాసుని క్రమాపణలు వేదుకున్నారు. అంత సుల్మన్ అనేక బహుమతులతో రామదాసుని భద్రాచలంకు వంపించిను.

ఆదివిని పురజనులు శ్రీరాముడుని గారవపురస్పరంగా ఎడురేగి, భద్రాచలంకు ఆప్యోనించారు. సుల్మన్ యిచ్చిన ధవకనక వప్పుటుతో సీతారాముల కళ్యాణం సిర్వహాంచాయి రామదాసు -

సుల్మన్. తన ములానికి విరుద్ధంగా, శ్రీరాముని భక్తునిగా మారి, రామాలయ రక్షకర్థుత్వాన్ని స్వీకరించి దుష్యదయ్యాను.

భద్రాచలంలో రాముడాసే భూజారి - ఆతడే దేవాలయ ఇల్లి - ఆలయాన్ని శుభ్రం చేసేవాడు కూడా రాముడందునే సేవించుండెను - ఒక్కట్టుసారి, లక్ష్మిపుష్పాజ, కుంకుమార్పున, కోటిపత్ర పూజ, పూస్తదీపార్పున అనేక ప్రతములతో ప్రిజలను భగవతామూర్తులుగ చేయుచూ నిరంతరం శ్రీరాముని ధ్యానంలోనే కాలం గధుపుచుండిను;

కేవు రోజులనంతరం ఒక దివ్య పురుషుడు వచ్చి మీకొసం ప్రభులహారు ఎదురు చూస్తున్నారు. యిం అక్కాన్ని అర్థిరోహించి ఉండలు, అని నివెదించారు. అందరూ చూస్తూ చుండగానే, రామదాసు ఆ ఆశ్చర్యాన్ని ఏక్కి శ్రీరాముని మూర్తియందు పీస్తున్నారు.

ప్రిజలకు తెలుపు. ఆ ఆశ్చర్యం లక్షుఱుడు - ఆ ఆశ్చర్యచదుకుఠు శ్రీరాముడు, అని.

“శ్రీభలకమణి అశ్వః! శ్రీయామచంద్ర ఏయ చోదకః” |

J.A.S

(Q. No. 9) रामदासः (RAMA DAS, THE SAINT SINGER)

1. पाठ्यागमनुसूत्य रामदासस्य कथा विवृणु ।
2. कंचलगोपनः कथं रामदासः अभवत् ? तत्र इतिहासः कः ? विशदयत ।

कवि: - सन्निधानं सूर्यनारायण शास्त्री

Narrate the story related to Rama Das, the saint singer, according to the lesson prescribed.

Certain monk, with matted locks of hair, was wandering along the streets, singing the glory of Sri Rama, the epic hero of the Ramayana.

"Oh Lord Rainachandra, you are the protector of those, who seek shelter at your feet. You are well seated in the heart of Mother Sita! Oh Lord, born in Solar dynasty - I salute you! Always I seek your asylum."

Oh Lord! I do not know the way of worshiping you - since I have neither thousand hands to serve or thousand tongues to sing! I never want pomp and riches! I do not crave for long life or progeny of generations. I neither want the unseen heavenly worlds! I never wish name and fame too. I yearn (desire) for release from the fetters (bonds) of worldly life!

The births in the mortal world are like steps of stair case! You blessed me with life of a human being! Oh Lord, from this tier, lead me to your excellent unperishable world. - Thus he was singing in ecstasy joy in a melodious tone!

The audience and onlookers were pleased and felt emotional and happy too. They forgot themselves in the river of melody and sense of feelings. Certain boy of tender age of ten, named Gopanna offered him alms and felt very much impressed. He started singing the same verses again and again. The boy followed the monk like a shadow, wherever he went. - He accompanied him in singing songs of devotion too with reverence.

The monk stayed in the village for four days. He identified the boy as a replica of Dhruva and felt pleased with his obedience. He taught the boy and blessed him with 'Rama Mantra' well known as Tharaka Mantra (the hymn, which leads to salvation).

Ever since the day, the boy chanted the holy hymn all the day in devotion. He worshipped the ikon of Rama and regularly recited the verses on the Ramayana. "प्रातः सायं च मूर्ति अर्चन् पुण्यप्रद रामायणं अधीयानश्यः आस्ते ।" He almost got away from the games and sports of any normal child and followed the way of grown up and well-natured elders. His parents got panic. They wanted to make him aware of worldly life.

So they sent him to his maternal uncle's place. His name was Madanina; the devoted minister of Sultan of Golconda; He taught Gopanna political science also along with other branches of knowledge. Soon Gopanna grew up to be a youth. He married the daughter of Madanina. Latter, the Sultan, Abul Hassan Tanisha, appointed him as Thahashildar (Office incharge, Revenue province).

Even though Gopanna was appointed in such an esteemed rank, his inner spirit was pinned up at meditation and devotion of Lord Rama. "अभूत् तस्य मुच्यकर्म श्रीरामार्चनम्" He did not drop his worships at any cost. He spent his days in worship; recitation of songs of praise of Rama and meditation of Tharaka Mantra. He attended the official routine only in afternoon of the day.

It so happened, on certain day, when he was surveying the hillock area in the province, he (found) observed the stone-ikon of Rama, in wild bushes, in the most descript

stage, covered with dust, mud and all. He was shocked naturally. He moved to tears, and decided to take care of the scene. On the spot he decided to construct a temple in that area. L.A.S

He wanted to raise funds, by collecting voluntary donations from the public. The response of the public was wonderful and pleasing. Soon money was collected in the form of revenue tax.

Meanwhile, the Sultan summoned Gopanna through Madanna to remit the tax in the King's treasury. In fact a team of soldiers too was sent.

If the tax money was not remitted, even Madarjha be punished. For the fault of Gopanna, innocent Madanna has to face the difficulty - which is like; setting fire to the cot, due to the presence of a bloody bug. "अन्यापराधात् अन्यः दण्ड्यः भवेत्" यथा अत्कुण्दोषात् सञ्च:

Gopanna, by the time, popularly known as Rama Dasa, received the summon, but did not take care of it. He was cool and calm. As usual he was lost in deep devotion and continued worshiping and singing lyrics on Rama. In fact he made all around devotees of Rama. It appeared as if stones, trees and all inanimate were singing and the sanctum was reverberating (resound) with music. "शिलाश्य वृक्षाश्च कुट्ट्यानि च रामनाम कीर्तयन्तीय तत्र"

Rama Das, in fact, lost the sense of world. He felt as if he had Rama, manifested and presented. He lost count of time, place and everything. He was engrossed deep meditation, worship, singing and feel of emotion. Along with him, all the other devotees too became Rama Dasas. "करोति सर्वानपि रामदासान्" They feel the presence of lord only. No one bothered about the funds, and expenditure. In fact none has mind to enquire.

The Sultan's men reported the matter to Madanna. He felt bad and was in fix. If the Sultan knew that the revenue was unduly spent, he may punish severely. On the other hand he could not digest the situation against his own in-law. He honestly told himself that Lord only should come to rescue them.

After few days Sultan himself called on Madanna and enquired of the revenue. He came to know the proceedings and dispatched his soldiers to bring Ramadasa in chains. They followed likewise and Ramadasa was quite unaware that he was imprisoned.

Sultan demanded - "What happened to the tax-amount collected from my subjects". Ramadasa coolly replied "As Rama himself appeared and instructed me in my dreams, I spent the amount for the construction of the temple." Sultan shouted at him "Do you take it your forefather's property? If you are not going to repay back the amount, don't you know the degree of punishment?"

Ramadasa, without mincing words (straight forward words) replied -

Oh Sultan, The money belongs neither to your or my forefather's. It is the property of Rama himself. As he directed, I spent the revenue. Don't grudge that a temple was built. I am instrumental. You are the one at my help and prompter. Don't frighten me. Devotees of Lord never be afraid of any one, any time and anything. Let us pray together, seek his shelter. He is the ultimate saviour."

Sultan knew no bounds to his anger. He ordered his men, to set Ramadasa in jail. They kept him locked up in a solitary cell, full of foul smell, where mosquitos, wild flies and bugs were swarming. Only murky (dark) and salty water was given to drink. Heavy wooden and stone weights were mounted on shoulders. He was constantly beaten black and blue, while his hands and feet were in chains. He was tortured maximum. Even they shouted in foul words "we shall behead you, squeeze you blood and drink" and so on -

Ramadasa, has none to talk to or complain against. He prayed to Rama himself for whom he was so attached -

Oh! Lord! Sri Rama, crying at you piteously, singing of you to be saved, my throat got sore! My eyes smart yearning your darsan. I feel I am covered in deep darkness. I spent the King's money for your purpose, that too as per your order. It is you need to save me now. Can't you hear my lament and you stay back in solace and bliss. Why do you pay deaf ear and ignore my prayer! You never march towards me! Are you lame! You don't reply? Did you turn dumb?

I sought shelter at a devine tree - but not a thorny bush! How long you spare me thus! These King's men continue to torture!

Was it true or a false conception that, once you saved the mighty wild elephant, Draupadi and Prahlada! Why you still delay thus. I can not bare the torture - Thus Ramadasa fell unconscious.

After sometime, he got back to senses and thought long (brooded) "Many a time, males have a stony mind! "प्रायेण पुमांसः पाषाणहृदयः" They never be kind so quickly. Ladies are more kind hearted" "अबः कोमलं स्त्रीणाम्" Thus he started praying for Sita, the spouse of Rama -

"Oh Mother dear, devine Janaki, please let him know of my panic and trouble and help me. When you engage in private talk and presence, please convey my words. You are fond of children like us. He shall not turn out your words - No mother averts her face from the children in trouble and trauma. "माता चेत् उपेक्षेत शिशोः का गतिः?" Oh Mother, I lost hope in all respects. Thinking of you, I shall shed my mortal coil. At least then I may be happy."

At last Sri Rama took pity on his devotee and started off with his brother Lakshmana, to rescue Ramadasa.

That day - Sultan was in deep sleep. All of a sudden; there appeared a duo of charming youth, wielding bows and quives (arrows). Sultan got up and stared at them in wonder. He was literally shivering.

The youth replied - "Fear not! We did not come to harm you or kill you".

Sultan asked "who are you! This my personal chamber well protected and none can enter like this! When the doors are securely locked, how could you enter as if the images in a mirror! Are you magicians? Why did you come?"

The elder replied - "I am Rama. This is my brother Lakshmana. We are the attendants of Ramadasa the Revenue officer (Thahashildar). As per his order, we came here to remit the tax-money. Please take it. Please cross check and give us receipt. Let there be no extra words!" Saying so, giving away the money, they disappeared.

Before Sultan was aware of the scene, the brothers went to the prison, gave the releasing order. Ramadasa was released duly. Both disappeared away from the scene. The guards told Sultan, about what had taken place. Sultan told Ramadasa about his dream.

Gopanna hugged the Sultan and said "Oh King! You are blessed. You got the darsan of Lord Rama." The guards of the prison too, prayed for pardon, falling at the feet of Ramadasa. Latter Sultan saw off Ramadasa to Bhadrachalam, with a lot of gifts and royal honours.

The citizens of Bhadrachalam received Ramadasa and honoured him. Ramadasa performed the festival of wedlock (Kalyanothsavam) of Sita and Rama in pomp and glory, with the money given by Sultan.

It was wonderful that, the Sultan, became a devotee of Rama, even it is against - code of his religion.

He became the trusty of the temple of Rama and blessed.

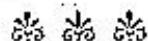
Days fleeted - Ramadasa acted as the chief-priest. He was the architect of temple too. The temple was tidied up by him, personally. He worked as one man army. Different kinds of pieces of worship-offering with vermillion, turmeric powder, sandal powder, flowers, auspicious leaves, and lamps - were carried out by the devotees, under the guidance of Ramadasa". Thus days went on for Ramadasa in the service of his beloved Lord.

One day - a devine celestial appeared to Ramadasa along a horse-said "The Lord supreme is awaiting you! Please mount this and follow me - As all audience observed an surprise and wonder Ramadasa, rode the horse and mingled in the devine form of Rama.

Devotees know well that - the horse is other form of Lakshmana and the Rider/Jockey was Sri Rama himself.

Blessed was Ramadasa and people who speak Telugu and double blessed -

"शुभलक्ष्मणो अश्वः । श्रीरामचन्द्र एव चोदकः" ।

Question No. 10

Grammar

शब्दाः

1. चकारान्तः पुलिङ्गः शब्दः 'जलमुच्' / 'जलमुक्'

विभक्ति: ए.व. द्वि.व. ब.व.

प्रथमा	जलमुक्	जलमुचौ	जलमुचः
द्वितीया	जलमुचम्	जलमुचौ	जलमुचः
तृतीया	जलमुचाः	जलमुग्ध्याम्	जलमुग्धिः
चतुर्थी	जलमुचे	जलमुग्ध्याम्	जलमुग्धः
पंचमी	जलमुचः	जलमुग्ध्याम्	जलमुग्धः
षष्ठी	जलमुचः	जलमुचोः	जलमुचाम्
सप्तमी	जलमुचि	जलमुचोः	जलमुक्षु
सम्बोधन	हे जलमुक्	हे जलमुचौ	हे जलमुचः

2. चकारान्तः स्त्रीलिंगः शब्दः 'वाच्' / 'वाक्'

विभक्ति: ए.व. द्वि.व. ब.व.

प्रथमा	वाक्	वाचौ	वाचः
द्वितीया	वाचम्	वाचौ	वाचः
तृतीया	वाचा	वाग्ध्याम्	वाग्धिः
चतुर्थी	वाचे	वाग्ध्याम्	वाग्धः
पंचमी	वाचः	वाग्ध्याम्	वाग्धः
षष्ठी	वाचः	वाचोः	वाचाम्
सप्तमी	वाचि	वाचोः	वाक्षु
सम्बोधन	हे वाक्	हे वाचौ	हे वाचः

3. तकारान्तः पुलिङ्गः शब्दः 'मरुत्'

विभक्ति: ए.व. द्वि.व. ब.व.

प्रथमा	मरुत्	मरुतौ	मरुतः
द्वितीया	मरुतम्	मरुतौ	मरुतः
तृतीया	मरुता	मरुदृश्याम्	मरुदिभः
चतुर्थी	मरुते	मरुदृश्याम्	मरुदध्यः
पंचमी	मरुतः	मरुदृश्याम्	मरुदध्यः
षष्ठी	मरुतः	मरुतोः	मरुताम्
सप्तमी	मरुति	मरुतोः	मरुत्सु
सम्बोधन	हे मरुत्	हो मरुतौ	हे मरुतः

4. तकारान्तः पुलिङ्गः शब्दः 'भगवत्'

विभक्ति: ए.व. द्वि.व. ब.व.

प्रथमा	भगवान्	भगवन्तौ	भगवन्तः
द्वितीया	भगवन्तम्	भगवन्तौ	भगवतः
तृतीया	भगवता	भगवदृश्याम्	भगवदिभः
चतुर्थी	भगवते	भगवदृश्याम्	भगवदध्यः
पंचमी	भगवतः	भगवदृश्याम्	भगवदध्यः
षष्ठी	भगवतः	भगवतोः	भगवताम्
सप्तमी	भगवति	भगवतोः	भगवत्सु
सम्बोधन	हे भगवन्	हे भगवन्तौ	हे भगवन्तः

5. तकारान्तः पुलिङ्गः शब्दः 'भवत्'

विभक्ति: ए.व. द्वि.व. ब.व.

प्रथमा	भवन्	भवन्तौ	भवन्तः
द्वितीया	भवन्तम्	भवन्तौ	भवतः
तृतीया	भवता	भवदृश्याम्	भवदिभः
चतुर्थी	भवते	भवदृश्याम्	भवदध्यः
पंचमी	भवतः	भवदृश्याम्	भवदध्यः
षष्ठी	भवतः	भवतोः	भवताम्
सप्तमी	भवति	भवतोः	भवत्सु
सम्बोधन	हे भवन्	हे भवन्तौ	हे भवन्तः

6. नकारान्तः पुलिङ्गः शब्दः 'राजन्'

विभक्ति: ए.व. द्वि.व. ब.व.

प्रथमा	राजा	राजानौ	राजानः
द्वितीया	राजानम्	राजानौ	राजः
तृतीया	राजा	राजस्याम्	राजभिः
चतुर्थी	राजे	राजस्याम्	राजध्यः
पंचमी	राजः	राजस्याम्	राजध्यः
षष्ठी	राजः	राजोः	राजाम्
सप्तमी	राजि/राजनि	राजोः	राजसु
सम्बोधन	हे राजा	हे राजानौ	हे राजानः

7. नकारात्तः पुलिङ्गः शब्दः 'गुणिन्'

विभक्ति:	ए.व.	द्वि.व.	ब.व.
प्रथमा	गुणी	गुणिनौ	गुणिनः
द्वितीया	गुणिनम्	गुणिनो	गुणिनः
तृतीया	गुणिना	गुणिनाम्	गुणिनभिः
चतुर्थी	गुणिने	गुणिन्याम्	गुणिन्यः
पंचमी	गुणिनः	गुणिन्याम्	गुणिन्यः
षष्ठी	गुणिनः	गुणिनोः	गुणिनाम्
सप्तमी	गुणिनि	गुणिनोः	गुणिषु
सम्बोधन	हे गुणिन्	हे गुणिनौ	हे गुणिनः

8. नकारात्तः नपुसकलिङ्गः शब्दः 'नामन्'

विभक्ति:	ए.व.	द्वि.व.	ब.व.
प्रथमा	नाम	नाम्नी/नामनी	नामानि
द्वितीया	नाम	नाम्नी/नामनी	नामानि
तृतीया	नाम्ना	नामन्याम्	नामभिः
चतुर्थी	नाम्ने	नामन्याम्	नामन्यः
पंचमी	नाम्नः	नामन्याम्	नामन्यः
षष्ठी	नाम्नः	नाम्नोः	नामाम्
सप्तमी	नाम्नि	नाम्नोः	नामसु
सम्बोधन	हे नामन् / हे नाम्नी	हे नामानि	
	हे नाम	हे नामनी	

9. सकारात्तः पुलिङ्गः शब्दः 'विद्वस्'

विभक्ति:	ए.व.	द्वि.व.	ब.व.
प्रथमा	विद्वान्	विद्वांसौ	विद्वांसः
द्वितीया	विद्वांसम्	विद्वांसौ	विदुषः
तृतीया	विदुषा	विद्वदन्याम्	विद्वदिभः
चतुर्थी	विदुषे	विद्वदन्याम्	विद्वदन्यः
पंचमी	विदुषः	विद्वदन्याम्	विद्वदन्यः
षष्ठी	विदुषः	विदुषोः	विदुषाम्
सप्तमी	विदुषि	विदुषोः	विद्वत्सु
सम्बोधन	हे विद्वन्	हे विद्वांसौ	हे विद्वांसः

10. सकारात्तः नपुसकलिङ्गः शब्दः 'मनस्'

विभक्ति:	ए.व.	द्वि.व.	ब.व.
प्रथमा	मनः	मनसी	मनसिः
द्वितीया	मनः	मनसी	मनांसि
तृतीया	मनसा	मनोन्याम्	मनोभिः
चतुर्थी	मनसे	मनोन्याम्	मनोन्यः
पंचमी	मनसः	मनोन्याम्	मनोन्यः
षष्ठी	मनसः	मनसोः	मनसाम्
सप्तमी	मनसि	मनसोः	मनस्सु
सम्बोधन	हे मनः	हे मनसी	हे मनांसि

सर्वनामशब्दाः

11. दकारात्तः त्रिषुलिङ्गेषु सरूपः 'अस्मद्' शब्दः

विभक्ति:	ए.व.	द्वि.व.	ब.व.
प्रथमा	अहम्	आवाम्	वयम्
द्वितीया	माम्/मा	आवाम्/नौ	अस्मान्/नः
तृतीया	मया	आवान्याम्	अस्माभिः
चतुर्थी	महाम्/मे	आवान्याम्/नौ	अस्मान्यम्/नः
पंचमी	मत्	आवान्याम्	अस्मत्
षष्ठी	मम / मे	आवयोः/नौ	अस्माकम्/नः
सप्तमी	मयि	आवयोः	अस्मासु

12. दकारात्तः त्रिषुलिङ्गेषु सरूपः युष्मद् शब्दः

विभक्ति:	ए.व.	द्वि.व.	ब.व.
प्रथमा	त्वम्	युवाम्	यूयम्
द्वितीया	त्वाम्/त्वा	युवाम्/वाम्	युष्मान्/वः
तृतीया	त्वया	युवान्याम्	युष्माभिः
चतुर्थी	तुभ्यम्/ते	युवान्याम्/वाम्	युष्मान्यम्/वः
पंचमी	त्वत्	युवान्याम्	युष्मत्
षष्ठी	त्वा / ते	युवयोः/वाम्	युष्माकम्/वः
सप्तमी	त्वयि	युवयोः	युष्मासु